9(47.925)
Զ-55

ԳԻՐՔ
Պատմութեանց Երկրին Տարօնոյ Արկչէ Զենոբ։

1157 ԹՎ. †:

40404
257

1708 թ.

Բան Սակաւուկ Առ Բարեմիտ Ըն-
թերցողսդ։

Յորժամ նիւթ իմն պատճառական
ենն, յերկրէ հեռաստանէ գտա-
նիցի 'ի տեղւոջ ուրեք, ըստ բնածին
բուսոյ բարուց բանականութեն գիւն
գործելք մեծաւ ջանիւ և աշխատու-
թեն բաւականս յանձն առեալ փու-
թաձեց լինիմք 'ի տեսութեն ազնըւու-
թեն նորին. զի զնորին չքնաղագեղ գե-
ղեցկութեանն զվայելչութիւն առ բերել
կարիցեմք յընթացարան իմացմանս մե-
րոյ։ Այժ ընդէր։ Զի տեղին՝ յորմէ
ազնիւն այն է ելեալ՝ վասն իբրացեալ
գոլոյն՝ ոչ ամենեցուն հասարակացե
դիւրապէս գնալի. այլ որեաց ոմանց
և յուժ սակաւուց. և այն բազում
ծգամբք և աշխատանօք։

Որդ՝ ենթէ 'ի տեսութեն նիւթականաց
այնքան ըղձանս երկնեմք, քանի՞ ապա
զնոյն փոյթ գերազանցապէս բերել
պարտիմք 'ի յանձին մեր վայելման զերկ

Է   նա

* Բան առ ընթերցօղդ ։

Նախայլ գեղեցկութի՛ հոգեկան ազ-
նըւացն · որոց՝ յերկրականացս կայս-
ցանէ ոչ ինչ համեմատի ։ Արդ ո՞րք են
արդեօք ասացեալքս ։ Ահա ա̃ծային
գրոցն տեսութիւնք · որոց անվատնելի
պայծառութիւնքն շողշողեալ գեղա-
փայլին 'ի միտս ընթերցասէր անձանց ։
Արդ ո̃պ նիւթական աղնըւացն 'ի հե-
ռաւոր եկելոց զանազանք են տեսակք,
այսպէս և բանք հոգեւորց գրոցն զանա-
զանս ունին տեսակս · զի ոմանք են ա̃ծ-
բանութիւնք, ոմանք բարոյականք, ոմանք
վիպմունք · և այլք այլ ինչ ։ Արդ սոցա
յանէ 'ի հեռաւոր գալ · զի թէ ա̃ծա-
բանութիւնք իցեն՝ ճառեն զանճառելի
էութենէ անեղ գոյին ա̃յ · որ բարձր է
քան զա̃մ և հեռի յա̃մ էից ըստ անեղ և
անհաս գոլոյ ։ Արդ թէ բարոյականք,
վարդապետեն զառաքինութենէ · որ
բարձր է ըստ պատճառոյ, և հեռի 'ի վայ-
րաքարշ վարուց վատթարաց ։ Իսկ է
թէ իցեն վիպմունք՝ նորին ևս 'ի հե-

* Բան Ի՛ Ընթերցօղսդ ։

ուսուտ գան առ մեզ. զի վկայմունք՝ ոյքեն պատմութիք՝ միշտ զանցելոցն պատմութեանէն ։ քանզի գործ պատմութեանն է ծանուցանել զեղեալ իրն. որ փակի ընդ անցեալ ժամանակաւ ։

Իսկ շահաւէտութիւն նորին այն է, զի զեղեալն 'ի վաղ ժամանակաց՝ կացուցանէ առաջի աչաց մերոց. այնպէս, որպ թէ այժմ իցէ եղեալ ։ վասնորոյ ասէ ումն իմաստասիրաց թէ պատմութիւնէ վկայ ժամանակաց. լոյս ճշմարտութեան. կենդանութիւն յիշողութեան. վարդապետ կենաց՝ և ծանուցիչ հնութեան ։ Արդեամբ եթէ ոչ պահէր պատմութիւն 'ի միտս մեր զանցանակ եղելոցն, մոռանայաք զնոսա դիւրապէս ։

Բյլարդ՝ տեսակք պատմութեանց եւ զանազանքեն. զի ըստ բազմատեսակ ներգործութեանց՝ բազմատեսակք լինին և պատմութիւն ։ Ոմանք խօսին զըստեղծագործութենէ և զըսքանչելեաց արարչին. ոմանք զառաքինութենէ ճր-

*Բան Առ Ընթերցօղաց :

գանց երանելի անձանց ։ ոմանք զմը-
տամնոտոցն թշնաւու է · և ոմանք զայլ-
նիչ ։ Առաջինն ծանուցանէ զանբաւա-
զօր մեծութիւն և զամենակարող տրու-
թիւն ամենութեան ։ Երկրորդն յորդորէ
լինել նախանձաւոր գործոց բարու-
թեն ըս արանցն երջանկաց և Երրորդն
վարդապետէ խորշիլ և խոտորիլ յան-
երջանիկ գնացից եղկելեացն ։ Է և այլ
ինչ տեսակ պատմութեն, որ վիպելով
զիրս աղտեղիս՝ բառնայ զբարեզարդ
համեստութիւնն՝ի հոգւոյն ։ Այլ մեր
բանս՝ ոչ է այնպիսեաց սակս ․ որք ան-
հպելիք են ամենևին՝ի շրթունս և ի լսե-
լիս հաճառոտացելոց ։ Այլ զայնս ասեմ,
որք (զինչ և իցէ՝) բողբոջ իմն պտղաբե-
րութեան տնկեն՝ի յոգւոջ
՝ի լսելն իւրեանց ։

Ապ և այս առաջիկայ պատմութիւնս է ․
որ կոչի Զենոբ ․ և պատմէ զոմանս
գործեցեալս առ Լուսաւորչաւն մե-
րով և առ իշխանօքն հայոց յերկրին

տա

*Բան Առ Ընթերցողդ.

տարածոյ. Նաև զբերել Լուսաւորչին մերոյ զամենամաքուր նշխարս Յօհաննու կարապետին և Աթանագինեայ վկային՝ յերկիրս հայոց։ Եւ զայլս ումանս. զորս գտցես 'ի Ցանկի սորին որ կայ եդեալ 'ի վերջնումն.

Եւ թէպէտ սբն Գրիգոր՝ պատմութիւն ասորւոց անուանեաց զսա, զորոյ զպատճառն լուիցես յիւրում տեղւոջն. սակայն ըստ հասարակաց Օրինաց անուանի. և պատճառն է, զի 'ի զննութեան ասորւոց եպիսկոպոսէն եղև գրեցեալ՝ հրամանաւ Լուսաւորչին։ Վասն որոյ անուամբ շարադրողին կոչեցաւ և շարադրեցեալն.

Որպ եգրեցեալն Ագաթանգեղոսէ՝ Ագաթանգեղոս կոչի և այն։

Արդ՝ ընկալարուք զսա հոգևորական ըղձանօք. և փառս վերառաքեսջիք այնմ՝ որ արար զամենայն.

Եւ է օրհնեալ անզրաւ յաւիտենիւ.

Ամէն.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՐԻՆ ՏԱՐՕՆՈՅ։

Զոր գրեաց Զենոբ ասո
րւոյ Եպիսկոպոսն. Հրա
մանաւ Լուսաւորչին
Մերոյ Սրբոյն
Գրիգորի.

Պատմողական այսմիկ տա ռիս.
Ականջադրուկ թէ եղի ցիս.
Կոչել գործոց մերոյ տոհ միս.
Տեղեակ ումանցն առ լինի ցիս։
է Պատ

Պատմեցից յառաւօտու զողորմութիւն քո․
և զճշմարտութիւն քո ՚ի գիշերի։

1234

Պատճէն Առաջին Սրբոյն Գրիգորի
զոր գրեաց եւ յղեաց ի Կեսարիա առ Սբ.
Հայրապետն Ղեւոնդէս։ I

[illegible]

Ա Հեալ եւ ի մարդկանէ փառաւո
րեալ, երիցս երանեալ տէն

և ամ̃ծարեալ սրբոյ Հայրպ̃տիդ Ղևոն
դեայ․ և հոյակապ քաղաքիդ կեսա
րիոյ՝ մեծարգոյ և պատուական քահա
նայպ̃տիդ։ Ու 'ի ձեր սրբոյ ձեռնադ
րութենդ և 'ի մեր փանաք իմաստու
թեան՝ առաջին թուղթ ողջունիւ և սր
բութ̃ե հասցէ ձերում փառաւորու
թ̃եդ, և ապա բոլոր տիեզերաց։
Յետ գոհանամ զԱ̃յ, որ հայրախնամ
ողորմութ̃են իւրով գթացաւ յազգս
մ̃րդկան իմաստամբ որդւոյն իւրոյ միած
նի․ որ զԱ̃մ ազինս հրաւիրեաց յերկ
նային քաղաքն 'ի ձեռն առաքելական
քարոզութ̃են։ Յորում այսմ աշխար
հի կարծ առաւելն մասն պարծանաց
էհաս․ զի երկոքեան ամոլքն սոտ ե̃
կեալ՝ սորին սահմանի մկրտ̃ կեցան՝ հո
գւոյն բանիւ, 'ի ձեռն նորին շնորհացն։
Իսկ թէպէտ և առնոքօք վերջացան 'ի
ճշմարտութ̃է, սակայն կամք ողորմու
թ̃են Ա̃յ գթացաւ առ մեր նըճաստու
թիս․ ըստորում և գործեաց սքանչե
լիս 'ի մերում ժամանակի․ զորոց որի

նակն

նակն գուք 'ի մէնջ իսկ լըճայք և ծա
նեայք ։ Անաճանդ կրկին գոհութին
ձեզ մատուցանեմք այ ։ առաւել և
ձեզ որհնութին ։ զի զգանձն կենաց
շնորհեցիք երկրիս հայոց ։ զմիջնորդն
այ և մարդկան ։ զնշխար սրբոյն յօհան
նու մկրտչին ։ որև ցնծայ յոյժ եր
կիրս հայոց աք գալստեամբ սորին ։
որպէս և անդ ջր գալստեամբն
'ի յորդանան ։

Որ զայս գիտութին ստուգիւ ձեզ
ծանուցանեմք ։ զի որպէս անդ ջր իջ
մամբն 'ի ջուր՝ մահ կորեաւ, նոյնպէս
և աստ 'ի սորա գալստեանն՝ գժոխոց
դրունքն խորտակեցան ։ Զի է աստ
յերկրիս հայոց 'ի չորրորդ բաժինս և
յերրորդ հայոցս աճարութն, 'ի լերինն
որ կոչի տորոս՝ և հաստեալ անց է մին
չև 'ի դրունս պաղհաճոյ պարսից ։ և
ստ սոյլաճ բնակի երկիրն մամիկո
նէից ։ և սա բաղկեալ վայելուչ տեղեօք
կայ յերկուս տեղիս ։ Որ այնչափ որ
ջացեալէր 'ի մերում վայրի, մինչև 'ի

որբոյ հոգւոյն յայտնեալ՝ եԹէ նա
իսկ է դուռն դժոխոց. զորոյ զտեղին
բնակնեան կոչեն Հնդիկք և պար
սիկք. յոր պանծային յոյժ բնակիչք
երկրին վս կռոցն գիսանեայ, և նոյին
եղբօրն գեմետրեայ. ուստի յոյժ թու
նեալ էր սատանայ 'ի նմա: Կործանե
ցաք զպատկերսն սատանայի, և եդաք
'ի նոյն տեղւոջ 'ի մարմարիոն մատրա
նի զնշխարս սրբոյ կարապետին յօհան
նու, և աԹանագինեայ վկային: ուստի
'ի վայր կործանեցաւ մահ խռովել կա
րողուԹեամբն. և այժմ ած երկրպա
գեալ պատուի 'ի նոյն բնակնեան տե
ղւոջն: Աղոթի անդ զերկոսին կենդա
նիսն, զանտօն և զկրօնիդէս. զորս դու
ըստ սիրոյ քում ընծայեցեր աշխար
հիս Հայոց: որոց և եդեալ իսկ են գլ
րեանց մարմնոյ՝ կենդանւոյն ընդ ձեռ
'ի խաչ ելանել՝ վս այլոց օգտի մտաց
'ի մարմնի: զորս իբրև մարգարիտս
անգիւտս համարիմ տըեալ ինձ:
Րղ ըստ սիրոյ մտերմուԹեանց քոյ

զոր ունիսդ առ մեզ՝ աղաչեմ, զի միւս
այլեւս ընծայս մատուցանիցես ինձ ·
զի հունձք բազումք են և մշակք սա
կաւք · ուստի աղաչեմք զքեզ, զի հան
ցես մշակս 'ի հունձս յայսոսիկ ։
Մ՛ին 'ի մշակացն զորս խնդրեմք 'ի
քէն՝ եղբարզարմօք · և միւսն՝ եղբայրն
յակոբայ առաքելոյ · զոր օծել ձեռնա
դրեցի եպիսկոպոս մամիկոնէից տանն ·
ա՛րդ՝ և զդա՛ յղեսցես հանդերձ այլ
մշակօք ։ Մ՛անաւանդ՝ յղեսցես և զտի
մօթէոս ազդենացւոց եպիսկոպոսն ·
զորոյ դու իսկ գովէիր զհմտութիւն
դպրութեանն · և է յոյժ իսկ պիտանի
երկրիս մերում · օգնականութիւն գը
տեալ 'ի քէն աղօթիւք և խրատուց ։
Ուստի յարաժամ ճգնութե̃դ բազ
մաց օրինակ գոլով և դաստիարա
կելով շնորհիւ տն̃՝ ողջ լինիր
բաւական բազմաց օգ
նութե̃ 'ի տ̃ր , և մե
րոյ բարեխօսու
թեամբս ·

Ժ̃Է ամէն ։ Մատ

✠

Պատճէն Երկրորդ՝ և պատասխանի
թղթոյն Արքոյն Գրիգորի. զոր
յղեաց կեսարու Հայր՟պետն
՚ի ժամ վախճանին
իւրոյ: 2

Երջանիկ և ած՟արեալ տն՟՝ և մե
րոյ եղբօրդ՝ էհաս առ մեզ նր՟
և ուրախարար գիր. և յոյժ անթերի
ուրախութբ՟ էլից զմտացնեալ անձն
իմ. որ թէպէտ վն՟ տրտմութեն՟դ հա
սելոյ ՚ի վշտնէի, սակայն շարժեաց ըզ
մեր դանդաղութիւնս ձեր գոհութե՟
նամակն. զոր ընթերցեալ գոհութե՟ս
մատուցաք այ՟ ըստ գրեցնլուն՟ ՚ի քէն.
թէ ոչ անտես արար ած՟ զազգդ հայ
կազնեան. որք զըկեալք բազում ժա
մանակս ՚ի ճշմարտութենէն՝ զմոլորե
ցուցիչս իւրեանց՝ ած՟ համարէին. և
զայն՝ ուսոյց նոցա հակառակամարտն
ճշմարտութե՟ սատանայ. զի ընդ խա
ւար ընթացեալ՝ զըկնլք ընէին յած՟ա

ծանօթութեանցն։ Մ՛զ'ի դէպ եկեալ
նոյ մարգարէին բան, թէ ժողովուրդ
որ նստէր 'ի խաւարի՝ ետես զլոյս մեծ
ած գիտութն։ Ոչ թէպտ'ի վաղ իսկ
եղև ծագեալ արեգակն արդարութն
ընդ արարածս, սակայն ազգ.քո'ի մը-
ճըմջեն իբրև'ի գիշերի յենուլն յորմ
խարխալեալ։ Այսուհ և այժմ դեռ
հայեցաւ 'ի դուսա ած և էջ փրկել 'ի
ձեռաց անմարմին փարաւօնի ։ Ոչ
վերագոյն գոտար տանջանօք.քան զնմ
սէս, ոչ խնայելով'ի միմինդ.քո. մինչև
ազատեալ զդուսա հանէր յանապատ
սինա յանկոխն գաղանաց. ուստի հա
լածական լինին ցաւք և հեծութիւք։
Արդ՝ վասն զի քև եղև ծագեալ
'ի դուսա արեգակն արդարութն ք՛ս,
և դու ընտրեցար 'ի տեղի ընտրելոց
որբոց առաքելոցն բարդողիմէոսի և
թաթէոսի, յիշեմ զնոցա նահատակու-
թիւնն. և մի երբեք վերջացիս'ի շաւ-
ղաց նոցա. զի ետ զդուսա մր'ի լինել,
և ոչ 'ի քակել. բան զի և'ի սկզբան իսկ

 եմուտ

ե․ Մուտ կամրպետդ յաշխարհդ հայոց ։
որեւ զիմ անձնս գրեսջիր 'ի քծ դըրկ
բութեդ․ եւ գրեսցես, զի այնու մասն
որհնութեն ընկալայց յետ քոյ ։

Այլ եւ խրատ բարեաց տամ ձեզ․ զին-
նակնեան տեղիդ՝ վոր բարեբուղխ
ասեն ոմանք՝ չլինեսջիր բնակութեն դա-
սուց կրօնաւորաց ։ եւ կացուսցես ըզ-
նոսա ըստ օրինակի այսոցիկ կրօնա-
ւորացս, զորս տեսեր 'ի մերում վիճա-
կիս ։ Որ եւ 'ի սրբոյն անտոնէ ուսջիր
զկարգ ճգնութեան․ զի ոչ ինչ պա-
կաս է քան զաւսջինն անտոն․ որ եւ ես
քեզ օգնութիւն համարիմ զայն ։

Զեպիփին աշակերտ սրբոյն անտոնի
հաւանեցուցի գալ 'ի նոյն խննակնեան
տեղին ունելով ընդ ինքեան քառա-
սուն ընտիր արս ճգնաւորս եւ խարազ-
նազգեստս․ պարկեշտս վարուք եւ հը-
րաժարեալս յաշխարհէս ։ Որդ՝ առէլ
զեպիփան կացուցես վերակացու՝
դոցա եւ այլոց եղբարցն ։ Եւ դրոշմես-
ջիր արձան յաւէտենից, զի մի ոք 'ի դա-

սակերտս կմ՛ ի գիւղաքաղաքս զօրէն
աղէքսանդրացւոցն գործեսցէ . շինե
լով իւրաքանչիւրոք զտրունեան տա
ճարն և առանձին բնակել ։ Իսկ ժողո
վեսցես՛ ի նոյն տեղին՝ հարիւր արանց
չափ . և որոշեսցես նոցա գեօղս և ա
ճանս մեծամեծս . որպէս զի պէտք վա
նացն՛ ի նմին վճարեսցին . և ինքեանք
միայն աղօթից և ճգնութեան պարա
պեսցին ։ Յարատեւ և զիշխանսդ զա
գաւիկ՝ լինել եկեղեցաղորդս՝ աղքա
տանէրս՝ կրօնաւորանէրս՝ և երկիւ
ղածս յոյս ։ Իսկ որ լինեալ մատրանն մի
շինեսցես՛ ի բնակութիւն կրօնաւորաց .
այլ՝ կացուսցես՛ ի նմա քահանայս և
քոր եպիսկոպոս ։ Որոշեսցես՛ ի նմա
դասակերտս և շինեսցես աղքատա
նոցս ԺԲ զի որք գայցեն՛ ի բժշկութիւն
մի լինիցի տրտունջ՛ ի նոցանէ . և տա
դրան խորանին ննջեցուցանէին զուխ
տաճարն ։ զայս ամենայն՝ ըստ այժմ
օրինակի տուր գործել ։
Լըս վն տիմօթէի և եղիազարու ե
ժէ Ի. պլս

պիսկոպոսացն զորս յինէն աղաչանօք
էիր խնդրեալ՝ պարտէ գիտել, զի նք
յայնժամ էին գնացեալ՝ յորժամ զբա
գինսն կործանեցեր, և մեզ պատաս
խանի հայցմանէիք արձակեալ։
Բայց զի եղխազար գնաց ՚ի քաղաքէ
իւրմէ փախըստական. զի յարեան ի
վր նորա հերետիկոսայքն և հալածե
ցին զնա ՚ի կողմանս հռոմայ։ Իսկ ըզ
ախմօթենոսէ լըման թէ գնաց ՚ի կող
մանս երուսաղէմի վն թարգմանելոյ
զաւետարանն ՚ի հելլենացի գիր։
Այժմ ես իսկ ՚ի ցաւս մահու հասեալ
կամ. և ոչ գիտեմ զերկարութիւն
կենաց իմոց. և վասնայսորիկ դանդա
ղիմ և գրել առ նոսա թուղթս և ծա
նուցանել զնշան բանից ձերոց և ըզ
տեղեկացդ վայելչութիւն։ Այլ առա
ճել գրեսջիր սուգիճ եթէ զինչ էր
պատերազմն ձեր և քրմացն, մինչ եր
թայքն ՚ի մէնջ։ Պարձեալ՝ ցոյց և
ըզնշխարացն վայրս ծածուկ դրով.
զի մի թերութիւն լիցի լողացն. կար

 ծե

ծելով եթէ յերևելիս չեն։ Ի՛ւլ ըզ
մեսչ եթէ գիտել կամիք, որպիսութեն
մանրու այն ունիմք և կենաց վըճար
ման։ Բայց թէպէտ արտաքին մարդս
մեր ապականի, սակայն ներքինն զկե
նաց նորոգումն ստանի։ Այլ զմեր
պակասութիւնն տացէ ձեզ տ̃ր ա̃ծ
մեր, զանձամբ առեալ հօտդ՝ 'ի բանա
ւոր փարախն վերին սիօնի փոխարկել։
Ինկև աղօթիւք քովք և 'ի մեր հօտս
խնամայեսցէ քո • զի յերևիլ հօտա
պետին՝ առցուք և մեք վարձս
ըստ առաջին մշակացն•
ող̃ջ լերուք 'ի տ̃ր։

✠

Ներել պատգամաւորացն զթուղթն
առ տ̃րն գրիգոր։

ՍԱԷ խերև դարձան պատգամա
ւորքն առ տ̃րն գրիգորիոս՝ ոչ
գտին զնա 'ի տարօն. այլ անցեալ զնա
ցին 'ի կողմանս հաշտենից յարարա

ժ.թ տեան

տեան գաւառն 'ի վողարշապատ քա ղաք. և հանեալ զնամակն մատուցին նմա առաջի ժողովրդեանն: Զոր ըն թերցեալ՝ տրտմեցան յոյժ հանդերձ Թագաւորաւն. առաւել վասն հա լածանացն եղիազարու և հեռանա լոյն յերկրէն իւրեանց: Եւ գրեաց սրբն գրիգոր հանդերձ Թագաւորաւն և չորեքին գահերէց իշխանօքն՝ առ Ե ղիազարոս Նի սորացւոց եպիսկոպոսն, և տիմոթէոս ագգենացւոց եպիս կոպոսն օրինակ զայս:

✠

Պատճէն Երրորդ, զոր գրեաց սրբն Գրիգոր առ Եղիազարոս և Տիմոթէոս: 3

Տ̃Ն սիրեցեալ եղբարցդ և հեռա ցեալ մշակացդ մ̃ն բանին կե նաց՝ 'ի մ̃ր ողջոյն առեալք հան դերձ մ̃րդատաւ և մ̃մ իշխանօքս:

Ամենայն ոք որ զա̃ծային մշակութիւն ի յանձն

յանձն առնուլ՝ հալածական պարտի լինել • զի ոչ առ ամենեսեան ընդունելի է նորա քարոզութիւնն • որպէս այժմ զձեզ նոյն լսէաք ։ Զի ելեալ 'ի ձերմէ բնակութենէդ՝ յանձն առիք լինել օտար 'ի վայրից և ծանօթից • ոչինչ զմտաւ ածելով զպանդխտութեն ժամանակս • այլ դէմ եդեալ գնացիք և ոչ գիտէք յոմ չոգայք ։

Արդ՝ վ̃ս պանդխտութ̃եդ երանեմք ձեզ • իսկ վասն իմաստութ̃եդ ոչ • զի մինչ գիտէիք զԹագաւորս քն̃ական հաւատով լցեալ, և զաշխարհս ան̃ծ պաշտութե̃ ,յոտար և'ի տարադէմ երկիրդ ընդէ̃ր եկէք հալածական ։ Մանաւանդ՝ զի գիտէիք թէ ամենայն գաւառացս եպիսկոպոսք պիտոյեն և քհ̃նայք ։ զի թէպէտ ումանք ուստեք ուստեք եկեալ ժողովեալեն , բայց զի̃նչ իցեն այսքիկ առ վեց հարիւր քսան գաւառս հայոց • յորոց իւրաքանչիւր գաւառի մենմի քահանայ կամ երկու՝ լռւկ թէ հանդիպի ։ զի

դեռ

դեռ մանկունք երկրիս 'ի դպրոցին. և ոչ 'ի նոցանէ որ քաջ ճակատեան է քահանայութեն: Իսկ դուք այդչափ քահանայս առեալ՝ տարադէմ և հեռի ուղեփնացութեն ետուք զձեզ:

Բայց արդ՝ 'ի ձեր երկիրդ այլ չունիք դառնալ. ապա աղաչեմք զձեզ, 'ի մէնջ մի՛ մերժանայք. այլ ըստ վստահութե փութացարուք գալ զկնի արանցդ զորս յղեցաք առ ձեզ: Բայց եթէ գայցէք, զամ երկիրդ եկեղեաց և հարքայ՝ առաջի ձեր ածեմք. յոր միաձայն և ընտրեսջիք՝ ձեր եղեցն այն, և որոց զկնի ձեր. որչափ կենդանիք դուք և մեք: Իսկ երկիրն Մամիկոնէից՝ եթէ հաճոյ թուեսցի ձեզ, որպէս և դուխս ասէիր եթէ զԻննակնեան տեղին ինձ տուր. և անդ զքո եղբայրն իսկ իմ ձեռնադրեալ է եպիսկոպոս. և ըստ կարգի աղաչանաց՝ զանուն տեղւոյն փոխեցաք յիւր անձին անունն:

Բայց ալմ․․աի ջերմագոյնէ 'ի սպասաւորութեն մեր կարապետին, մինչ զամ

չին

շինուածս տաճարին քար և կիր է ե-
դեալ: և թըռչի թէ մինչև 'ի մահ ուժեք
չկամի տալ: Օր և մեզ ոչ է արժան
առնուլ 'ի նմանէ. զի աշխատեալ է 'ի
նմա առանց այլոց սատարութեան: Ինքն
շինեաց զեկեղեցին. զոր ես՝ միայն
հիմնարկեցի: Սակայն եթէ ինքն տացէ
'ի մէնջ լինելէ. զի այլ ևս յաճելում 'ի
գասակերտս. Ապա եթէ այն ոչ՝ ամ
երկիրն առաջի ձերէ. զոր ետեսանէք
տեղի վայելուչ, այն ձեզ: յորում
ոչինչ պակաս գտանէք 'ի մէնջ
քան զասացեալն: * Ողջ
լերուք 'ի տր:

✠

Առաքումն թղթին:

Եւ առաքեալքն այնորիկ ոյք է-
կին 'ի կեսարիոյ, առեալ ըզ
թուղթն 'ի մէնջ տարին 'ի յուրհա և
'ի կեսարիա. և ոչ գտին զնոսա. և
այս եղեալ գնացին յերուսաղէմ. և
չհանդիպեալ նոցա՝ տեղեկացան ըզ

նո

Նոցանէ թէ երկոքեանն իմիասին 'ի Հռոմ էին գնացեալ. վասն որոյ գնացին և նորա 'ի Հռոմ, և ոչ անդ գտին զնոսա. զի եղիազար 'ի միջագետս ասորւոց էր գնացեալ վասն թարգմանութեան երկոտասան մարգարէիցն. և տիմոթէոս գնացեալ էր 'ի կորընթոս: Իսկ բեկտոր և անաստաս և գայիոս՝ եգիպտոսի եպիսկոպոսքն իբրև տեսին ըզթուղթն՝ ուրախ եղեն յոյժ և խնդացին. քանզի և նոքա հալածական շըրջէին ընդ եղիազարու: Իսկ փութացեալ գրեցին զնոյն բանսն յոյլ նամակ և առաքեցին առ տիմոթէոս 'ի կորնթոս. և կոչեցին ընդ նմա և զաքիկոս սարկաւագ, որ յոյժ հմուտ էր բազում դպրութեան. և ինքեանք ելին 'ի միջագետս և ոչ գտին անդ զեղիազարոս: Իսկ ապա դարձան յերուսաղէմ վն̃ երկուց պատճառաց. մի՝ վասն եղիազարու. և միւս՝ վասն քըննութեն աղանդոյն մենադրէի. զորոյ զպղծութեն բազումք տակաւին ու-

 նէին

նէին յայնմ ժամանակի ։ Եւ իբրեւ գնացին անդր, ոչ գտին զեղիազար ։

Եւ ՚ի նոյն աւուրս վախճանեցաւ հայրապետն երուսաղէմի ․ եւ հաճոյ թուեալ երուսաղէմացւոց՝ առեալ զգայիոս ձեռնադրեցին հայրապետ երուսաղէմի ։ բեկտոր եւ անաստաս դարձան ՚ի կեսարիա ։

Ապա եղիազար դարձաւ ՚ի միջագետաց եւ եկեալ ՚ի ճանապարհին հանդիպեցաւ սրբոյն գրիգորի եւ տրդատայ, մինչ երթային ՚ի հռոմ ․ եւ խնդացին յոյժ ։ եւ դարձաւ եւ ինքն ընդ նոսա ՚ի հռոմ քաղաք ․ եւ կացին անդ աւուրս բազումս ։

Եւ ապա խնդրեցին ՚ի նոցանէ մասն ինչ ՚ի նշխարաց սրբոց առաքելոցն ․ այսինքն գահեակ ձեռն անդրէի առաքելոյն եւ ղուկասու աւետարանչին ․ եւ առեալ զխնդրեցեալսն՝ մեծաւ խնդութեամբ դարձան յաշխարհն հայոց ։ եւ տրդատ անցեալ գնաց յաշխարհն իւր յարարատեան քաղաք ։ Իսկ սուրբն

գրիգոր մնաց ժամանակս ինչ 'ի տարօն՝ Ը լուր ունելով զնշխարս սրբոց առաքելոցն. գաղտարեալ աճուրս ի Ե 'ի վանս գլակայ յիննակնեան տեղիս գիսանեայ կռոցն, 'ի կայանս սրբոյ կարապետին յօհաննու։

Եւ ապա առաքեաց զնշխարսն մամկոնէից տանն՝ տեսանել տեղի վայելուչ և լեռնաբնակ, զի ամփոփիցէ անդ զնշխարսն. որք երթեալ խուզեցին աճուրս բազումս և ոչ գտին տեղի պատշաճաւոր յամ գաւառսն. և դարձան ունայն։ Յայնժամ Հրամայեաց տէրն գրիգոր պաշտօնէից իւրոց՝ աղօթս առնել յերեկօրեայ։

Եւ ինքն մտեալ յեկեղեցին տարածեաց զձեռս իւր առաջի նշխարաց սրբոց առաքելոցն, և առաջի տապանի սրբոյ կարապետին. և խնդրեաց յԱյ այսպէս։

Աղօթել սրբոյն գրիգորի վասն ամ
փոփելոյ զնշխարս սբյ Առաքելոյն։

✠

Տ Ած բազմագութ եւ ողոր
մած․ որ քննես զկրաճունս
եւ տաս զողորմութիւնս քո․
որ յիշեցեր զազգս մարդկան զմոռա
ցեալս ՚ի գթութեանց։ ոչ բարկացար
իսպառ, եւ ոչ անտես արարեր յաճի
տեան։ Այլ կարգեցեր զիս ՚ի պաշտօն
քահանայութեան այսմիկ․ եւ ետուր
մեզ ժամանակ՝ հատուցանել զպար
տականութի հարցն մերոց առաջնոց․
որք դիմագրաւ գտան քարոզութեան
սուրբ աւետարանին։ Որոց տիրեաց
մահ մեղաց եւ կորուստ ապականու
թե․ եւ ընկեալ մահու՝ կապեաց
զամենեսեան ընդ անիծիւք․ արժա
նացուցեալ զնս գժոխոց կայանին։
զորս հաճանեցուցեալ չարին՝ մնալ
յունայնութե իբրեւ ՚ի ճշմարտութե։
Նաեւ մեզ շնորհեցեր ծանօթս լինել

ան

անճառն քում և ժառանգ արքայու-
թեան երկնից՝ ընդ սրբոց առաքելոցն։
Դու արարեր խաղաղութիւն առ հեռա-
ւորս և մերձաւորս, զալստեամբ միած-
նի քո. և քարոզութեամբ սրբ առաքելոցն.
որք բաժանեցին զամենայն արարածս
շրջագայութեամբ սրբ աւետարանին։
Դաւանել ես յայսմ աշխարհի արա-
րեր զկամս ողորմութեան քո, 'ի ձեռն
սրբ կարապետին. որ բաժանեաց իւ-
րով մարմնովն զամենայն աշխարհս
Մանաւանդ՝ զի առաւելապէս գթու-
թիւն քո հաճեցաւ բնակիլ 'ի տաճարիս
յայսմիկ. որև առաջին հիմնարկութիւն
շնորհեցաւ ինձ յանկնարկութեան քում
մէ առնել 'ի տեղւոջս յայսմիկ։
Որ հիմն հաւատոյս մերոյ խարըս-
խեալ մնասցէ անդրդուելի. մինչև 'ի
վերջին օրն. յորում գաս և նորոգես
զսա անապական դու տր։ Դու միջ
նորդէ սա ըստ ճերերն և ճշմարտութեան։
Դու դարձեալ՝ նստելոցս սա ը աջմէ
միածնի քո 'ի փառս անճառելիս։

Դու

Կու տր զօրութեց՝ հայեաց յերկ
նից 'ի պատրաստ բնակութե քումմէ ·
և յայտնեա տեղի բնակութեան նշխա
րաց սրբոց առաքելոցն քոց՝ յերկրիս
յայսմիկ · 'ի գովութիւն մեծի տրու
թեանդ և 'ի պատիւ ածութե քոյ ·
և 'ի փառս ամենասուրբ
երրորդութեդ ։
Ամն ։
✠

Յայտնել հրեշտակի տն սրբոյն գրի գորի՝ տեղւոյ նշխարացն ամփոփման ։

Եւ իբրև կատարեաց մեծն գրի
գոր զաղօթսն, յայտնեաց նմա
հրեշտակ տն և ասէ , յարուցեալ
գնասցես 'ի ստորոտ լերինն տարօնի,
և ցուցից քեզ տեղի, յորում հաճե
ցաւ տր բնակիլ սրբոցդ ։ Եւ նորա
խնդութբ արտաքս ելեալ՝ եառ ըզ
նշխարս սբց առաքելոցն և գնաց 'ի նոյն
տեղին՝ զոր եցոյց նմա հրեշտակ տն ·

աղօթեալ 'ի տեղւոջն՝ եւ պատրաս
տել զնիւթ շինուածոյ նոր վկայարա
նին. և եդ անդ զբերեալ մասունս սրբոց
առաքելոցն։ Եւ կարգեալ անդ պաշ
տօնեայս եկեղեցւոյն է տասան արս,
եւ զտեղին զայն՝ եղիազարու. և ան
ուանեցին զնա եղիազարու վանք։
Եւ տօն մեծ կատարեցին 'ի տեղւոջն՝
զօրն բնակութեան սրբոյն. յորում բա
զում բժշկութիւնք եղեն։

✠

Լսել բեկտորի և այլոցն զկըս պատերազմացն ։

Արդ՝ 'ի սոյն ժամանակս՝ բեկտոր
և անաստաս հանդիպեալ
ոմանց 'ի թիւզանդիոյ՝ որք
յաշտիշատ տարօնոյ էին, և անդ եր
թեալ տային զոյց զառաջին պատե
րազմին, մինչ գայր սուրբն գրիգոր 'ի կե
սարիոյ 'ի տարօն. և թէ զինչ դար
ձան ընդդէմ նորա՝ քուրմքն որք էին
'ի տեղիսն զխսանեայ՝ Նոյնպէս տային

գրոյս և զերկրորդ պատերազմն որ
եղև Ը տրդատա և ընդ իշխանն հիւ
սիսոյ. զոր լուեալ յունաց զարմանային
ընդ քաջութիւն տրդատայ արքային
հայոց: Զայս ամենայն իբրև լուան
բենիտոր և անաստաս և ակիւղաս և
մարկեղիոս՝ զարմացան յոյժ. և ըղ
տեղի առեալ անդ ածուրս ինչ, գրե
ցին Թուղթ առ սբն գրիգորիոս՝
օրինակ զայս:

✠

Պատճէն Չորրորդ. գլ ԻԲ գրեցին
բենկտոր և անաստաս և այլքն, առ
սբն Գրիգոր: Դ

Սրբազան և սծարեալ և փառա
ւորեալ հայրապետիդ հայոց
մեծաց, ողջոյն 'ի տր:

Զառ 'ի սրբոյ հայրապետէդ՝ ան
Թերի սիրով և հոգեխառն մտերմու
Թե՝ զպատուական աջոյ գիր ընթեր
ցաք 'ի հռոմ քաղաքի. և յոյժ ուրա
խու

լա

խութեամբ ցնծալ գոհացաք զՔս :
Իսկ կամեցաք գալ զկնի կոչնակա
նացդ. այլ պատճառ արգելմանս մե
րոյ եղիտպամբ եղև. որ 'ի միջագետս
ընթէր. զոր 'ի գնալն մեր 'ի Հռոմ՝ ոչ
գտաք զնա անդ: Այլա Հարկ եղև վս
նորա և վս տեղեացն երուսաղէմի՝
երթալ առ նըն սիմաքոս: Իսկ ըն այ
տեսչութեանն զգայիոս երուսաղէմի
Հայրապետ Ձեռնադրեցին փոխանակ
նր որ վախճանեցաւ: Իսկ մեք աճա
սիկ եմք խրրև զանդեայ. վս զի ագդե
նացւոց եպիսկոպոսն գնացեալէ յե
գիպտոս. և Ջանս ունի Համոզել 'ի խա
ղաղութի զայնոսիկ՝ որք Հալածական
արարին զմեզ: Վան զի գրեալէ առ
մեզ նմէ, *(զքաղաքս եոուն ագդե
նացիք 'ի յիմ ձեռս. բայց նիւստրա
ցիքն ընդդէմ դարձան. մրդ՝ մնացէք
դուք խրրև զանդեայ. մինչև ես յայլ
քաղաք երթամ:) Այլ մեք վս այնր
դանդաղեմք գալ, զի երկիրդ Հեռի է.
և մեք անկար 'ի նշձաղ կենացս և 'ի

պանդխտութենէս ։ և բեկտոր տանջին
'ի ջերմութենէ . և ո՛րքն մարկեղէս վա
տեա՛լ է աստ յաչացն ։

Բայց ա՛րդ՝ աղաչեմք զքեզ երջանիկ
մշակդ այ̃, զի հրամայեսցես միում 'ի
պաշտօնէիցդ քոց՝ առաքել մեզ գրով
զգրուցատրութիւն ձերոյ ճանապա
հորդութեն . և զգալն յերկիրդ հայոց .
և զառաջին պատերազմն որ 'ի քրմաց
անտի . և զերկրորդն՝ որ 'ի հիւսիսա
կանաց անտի՝ 'ի գնալն ձեր 'ի հռոմ ։
Յուցցես և զտեղիս նշխարացն զորս
տարեալ ես ընդ քեզ . եթէ ո՛ւր ե
դեալ ես ըն̃դ . կամ զո՛ր պաշտօնեայս
թողեր առ նոսա ։ և թէ՝ են ումեք
յայտնի * (որպէս ասեն ոմանք,) թէ
ոչ ։ Եւ կամ թէ՝ զկրօնիդ ես և վան
տօն ո՛ւրես թողեալ . որոց սրբութի̃ն
պարծին եկեղեցիք ։ Եւ կամ թէ՝
զինչ եղև եպիփան աշակերտ նոցա .
և կամ ո՛ւրէք եղջազար և զենոբ ։
Զայսոսիկ զա̃մ ստուգիւ գրեսջիր
առ մեզ՝ աղաչեմք ։ զի յերթալն մեր

առ Տիմոթէոս եպիսկ͞ոպ՝ն մարթա
ցուք տեղեկացուցանել զնա գրովն
որ ՚ի Հռովմ․ Այս ամ մեզ պիտանի է,
եւ Ձեզ ոչինչ դանդաղել։
Եւ շնորհ ՍԲ հոգւոյն մնասցէ ՚ի վր
հաւատացելոցդ։

✠

Հրամայել Սրբոյն Գրիգորի՝ Զենո
բայ աստուծոյ, գրել զխնդիրս
եպիսկոպոսացն։ Գ

Եւ իբրեւ ընթերցաւ սբն գրի
գորիոս զթուղթն, հրամայեաց
զենոբայ աստուծոյ եւ ասէ, գրեա զա
ռաջին պատերազմն, եւ զերկրորդն ըս
տուգիւ։ Եւ զնշխարացն թէ ուր ե
դան․ եւ թէ՝ ուր են անօթն եւ կրօնի
դէս, կամ ո՞վ վարին։ Բայց յականէ
անծանէ ասա ըզնշան բլրոցն եւ զլե
րանցն․ եւ զարանցն, որք ՚ի պատերազ
մին գրգռեալ՝ զկուռսն ոչ տային կոր
ծանել։ զայս ամենայն պատմութիս
գրեսցես եւ առաքեսցես առ նոսա։

Իսկ զենոբ աղաչէ զմեզ գրիգոր՝ ըս կիզբն առնել պատմութեանն նախ ՚ի մահուն խոսրովու, և անտի ոճով գրել զամս։ որում ոչ հաճանեալ մեր գրիգոր, բաւական համարեցաւ զայն միայն գրել որ խնդրեալն էր ։

Ոչ ինչ ասէ օրէն՝ զառաջին պատմութին յասորւոց թուղթն գրել, և յիշատակ հայոց ոչ թողուլ. այլ միայն զոր նոքեանք խնդրեցին՝ զայն ուղարկեսցես գրով։ Որում հաճանեալ զենոբայ՝ առեալ գրեաց առ եպիսկոպոսն ասորւոց միայն ըզ՝
զոր ինչ առ իւրեանց
սահմանօքն գոր
ծեցան ։

✠

Պատասխանի Զենոբայ եպիսկոպոսի ցուցանել զպատճէն պատմութեանն:

Յ

Տեառն և սիրելի երջանիկ եպիսկոպոսացդ՝ 'ի Զենոբայ անարժան ծառայէ առ ձեր սրբութիւնդ և հայաստանեայցս՝ յոյժ ողջոյն 'ի տր.

Յորժամ էհաս պատուական ողջունի ձերոյ գիր առաջի պատուական տր հայրապետին մերոյ գրիգորի անթերի ուրախութբ գոհացաք զնյ. զի դադարել եղև հալածանդ 'ի կողմանցդ յայդցանէ: Եւ իսկոյն հրամայեաց մեզ տրն գրիգոր՝ գրել ձեզ պատասխանիս որչափ և հարցմանդ ձերոյ էր գիր: Եւ թէպէտ ոմանք արգելուլ հրամայեցին չգրել պատասխանիս վս ձեր գալոյ, սակայն նա ոչ այնպիսի ածեալ զմտաւ. այլ աննախանձ զձեր պատասխանիս հրամայեաց յիշել գրով: Եւ դուք մի ինչ աղարտէք զսակաւ

 պատ

պատմութեանս · կամ թէ ագաթանգե ղոս զայդ ոչ լինէ · զի ես յառաջագոյն գրեցի քան զնա ։

Եւ որ զԹագաւորաց ժամանակն չգրեցի, վասն զի տէրն գրիգոր ոչ հրամայեաց այլ ինչ աւելի գրել քան ըզ հայցուածն ձեր ։ Մանաւանդ զի պատշաճ համարեցաւ զարշակունի և ըզ քաջ թագաւորաց գիր՝ թողուլ տանս հայոց · և ձեզ պատճէն պատասխանւոյ գրել ։ Սրև ինքն տէրն գրիգոր առանձնեաց զայս պատճէն՝ ասորւոց պատմութիւն ։

*Արդ՝ և ես սկիզբն այս պատմութեան՝ զձերդ եդից հարցումն ։

✠

Զենոբայ ասորւոյ, Պատասխանի Մղթոյն ասորւոյ · և Պատմութիւն վասն իննակնեան տեղւոյն · և Պատերազմին որ յարձանայ ։

✠

Սամ

Վս̃ վրէժխնդիր լինելոյն խոսրովու՝
արեան եղբօր իւրոյ արտաւանայ։

✠ II

Ընդ ժամանակս Թագաւորութե̃ն
իւրոյ խոսրով որդի վաղարշոյ՝
վրէժխնդիր լինէր մահուան եղբօր իւ-
րոյ արտաւանայ՝ յարքայէն պարսից·
և ի գոլ ը̃ միմեանս երկուց Թագա-
ւորացն, սաստկացաւ մարտ պատե-
րազմին, և զօրացաւ արքայն հայոց։
Նոքա սկսան ապականել զերկիրն պար-
սից ամս Ժ. և հիմն իվեր ջանայր առ-
նել սպանմամբ և գերութե̃ ։ և եղև
միջնորդ արքայն ձենաց և ոչ կարաց
գրաւել զսիրտ նոցա ՚ի հաշտութի̃։
Իսկ այլ ոմն անուն անակ՝ ՚ի նոյն
ազգէն արշակունեաց, խորհուրդ ա-
րարեալ ը̃դ արքայի̃ն պարսից՝ խոս-
տացաւ գալ սպանանել զխոսրով, և
իւր վարձանս առնուլ ըզպալհաւն
պարտաւայ· զոր յանձին կալեալ ար-
քային պարսից, ոչ ինչ վերջանայր պար-
թեն ՚ի սպանմանէն խոսրովու ։

 Նոքա

Եւ յարուցել տանու զեղբայրն իւր
և զկին և զորդիս, և սիրտ պատառ-
եալ և փախստեան աղագաւ գայ առ
խոսրով: Եւ 'ի կատարիլ երկրորդ
ամին` մինչ դեռ կամէր խոսրով ար-
շաւել 'ի պարսիկս, 'ի գարնանային ժա-
մանակս 'ի ժամ որոտոյն` մեկուսի ա-
ռեալ անակայ և եղբօրն իւրոյ` ընդ
խոսրով, ոպ թէ բան ինչ ասել նմա,
յանկարծակի զէնս իմն յարուցեալ`
զթագաւորն դիաթաւալ կացուցա-
նէին. և ինքեանք Ջրասոյղ եղեալ կոր-
ծանեցան իւրայնօքն ամենեքումբք,
ոչ ժամանեալ 'ի պարթեւն: Իսկ թա-
գաւորն պարսից` զոր մահուն խոսրո-
վու տոհմ կարգեաց` և զպարտաւն
տայր մնացեալ ազգին անակայ:

Իսկ` 'ի պարսից մինչ դիմեալ գայր
անակ յարտաճազ գաւառ` 'ի հան-
գիստ սրբ առաքելոյն թադէոսի, ընդ-
լեալ ասեն զյղութիւն սրբոյն գրի-
գորի. որ և ընորին մշակու-
թն ելից զկարգն:

Որդ՝ մինչ 'ի խաղաղութեն էր խոս-
րով, այրմի բուրդար անուն 'ի Նշա-
նահոր ազգէն պարսից՝ ելեալ զկնի
անակայ եկն մինչև յարտաշատ. և
անտի ելեալ գնաց պանդխտել 'ի կող-
մանս գամրաց: Նա եկեալ 'ի կեսա-
րիա՛ առնու իւր կին 'ի հաւատացելոց
զքոյր ուրումն մեծատան եւթաղէ
անուն, և քեռն սոփի. և կեցեալ ամ
Դ. 'ի կեսարիա՝ առնու զկին իւր ըզ
սոփի և դառնայ անդրէն 'ի պարսկս.
Որոյ զհետ մտեալ եւթաղեայ՝ հա-
սանէ 'ի գաւառն այրարատեան. և գա-
գարել 'ի վաղարշապատ քաղաքի, մտա-
նէր սոփի ըստնտու մանկանն գրի-
գորի և համարձակ մուցանէր
զմեր լուսաւորիչն:

Որդ՝ իբրև եսպան անակ զխոսրով
և դեռ յոգւոջն էր թագաւորն, հրա-
ման տայր՝ զազգատոհմն անակայ 'ի
սուր սուսերի մաշել: Նա բուրդար
իբրև լուաւ զայս հրամանն 'ի թագա-
ւորէն՝ փութացեալ եմուտ առ ազո

հի կինն անակայ՝ եառ զգրիգոր՚ի գըր
կաց նորա , և ետ ցկինն իւր սոփի ։
Իսկ զՄիւս եղբայր նորա որ կոչիւր
սուրէն՝ մանկաբարձքն փախուցին՚ի
դուռն պարսից ․ և անդ մնաց առ հօ
րաքեռ իւրում ․ որ էր կին Թագաւո
րին Ջոյանշրի՝ եփթաղեայ ։ Եւ իբրև
զարգացաւ՝ գնաց յերկիրն Ճենաց
յետ մահուն խոսրովուհեայ ․ և կա
ցեալ՚ի նմա ամս տասն, թագաւորեաց
անդ ի վր̅ ազգին Ճենաց ամս ԺԹ ։
Իսկ ումանք համբաւեն թէ՝ զգօն ա
սեն եղբօրն գրիգորի , որէ յակոբ ․
բայց ոչ գիտեն զըստոյգն ։ Զի յա
կոբն այն՝ հօրաքեռ որդիէր սրբոյն
գրիգորի ․ և անուն մօր նորա խոսրո
վուհի ․ Սրոյ յորժամ մեռաւ մայրն՝
և բարձին զթագաւորութիւն՚ի հօրէն
նորա տիրանայ , զի եսպան զնա ար
քայն լփնայց ռէգէս ․ ապա յակոբ համ
դերձ քերբն իւրով ասկընդ էիճ մնաց
անդ ։ Եւ յետ ժամանակաց՝ քեռոր
դին նորա գնաց յաշխարհն զթայց և

խա Թա

թագաւորեաց անդ ։ զոր յետոյ ըմ
բռնեաց տրդատ՝ մինչ առ արքայն
յունաց էր ։ Զի սա էր որ եկն ՚ի պա
տերազմ խժերայ դիոկղետիանոսի ար
քային յունաց ։ Եթէ ստուգիւ կա
միս գիտել զայսոսիկ ով երանելիդ
բեկտոր , ընթերցիր զթագաւորու
թիւնն յեփթաղինեկայ՝ հելլենացի
գրով ․ և կամ զթագաւորութենէն
ճենաց ․ զոր գտանես յուռհա՛ քա
ղաքի՝ առ բարդա՛յ պատմագրի ։

✠

Տանիլն բուրդարայ զսբն գրիգոր ՚ի
կեսարիա և որ ինչ զկնի ։ 12

✠

Իսկ բուրդար առեալ զկինն իւր
և զմանուկն գրիգոր՝ գնաց ընդ
կնի աներոյն իւրոյ եւ թաղեայ յաշ
խարհն կապադովկացւոց ․ և տր
ճեալ զնա ՚ի դպրոց՝ ուսուցանէր նմա
ասորի և հելլենացի դպրութիւն և
լեզու ․ որև վարժեալ լինէր ամ պաշ

խբ   տու

տութբ ։ Եւ իբրեւ եղեւ Ժբ ամաց՝
այլ ոմն ածապաշտ դաւիթ անուն՝
ամուսնացոյց զնա ընդ դստերն իւ-
րում մարխամու ։ Եւ իբրեւ եղեն
նր երկու որդիք, անուն անդրանկին
վլթանէս, եւ կրտսերոյն ուստագէս,
մայրն եմուտ ՚ի վանս կանանց․ եւ կրտ-
սերն գնաց զհետ ճգնաւորի միոյ՝
որոյ անունն էր նիկիմաքոս․ իսկ անդ-
րանիկն մնաց առ դայեկացն, եւ յետոյ
ամուսնացաւ ։ Եւ հայրն անցեալ
գնաց առ տրդատ հատուցանել ըզ-
պարտս հօրն եւ մնաց առ նմա՝ մինչեւ
թագաւորեաց նա ՚ի տեղի հօրն իւրոյ։
Եւ վասն ոչ զոհելոյ կռոցն՝ ՚ի մեծամեծ
տանջանս մատնեաց զնա թագաւորն ։
Եւ իբրեւ լուաւ ի քեռոյ աներոյն
գրիգորի՝ թէ դա որդի է անակայ, որ-
եսպան զհայր քո զխոսրով, հարկ ըզ-
նա ՚ի վիրապն ներքին ամս հնգետա-
սան․ Եւ յետ հնգետասան ամացն՝
դիւահարեալ եղեւ ամ երկիրն հայոց․
եւ ինքն թագաւորն ի մէջ վարազէցն

երթեալ դադարէր։ Եւ ՚ի հրամանէն
տ̄ոյ՝ եկեալ նախարարքն հանին զնա ՚ի
վիրապէ անտի. և նորա ելեալ ժողո-
վեաց զնոսա առ ինքն. և Ե օր թողու
զնոսա անսուաղ առաջի իւր կալով
և լսելով զվարդապետութի̄ նորա ։
Այս՝ առաջին պահս եդաւ ՚ի սրբոյն
գրիգորէ. զորև սեղբեստրոս ՚ի հռոմ
հաւանեալ պահեաց ինքն և թագա-
ւորն կոստանդիանոս, և ամենայն քա-
ղաքն եգիպտոսի. զորև առաջաւոր
կոչեմք։ Եւ իբրև լցան աւուրք պա-
հոց, թափեցան մորթքն վայրենացել
խոզակերպին տրդատայ. և զօրացան
դիւաքանակ մարմինք նց̄, և ընկալան
զբժշկութիւն։ Ապա զձեռն ՚ի գործ
արկել ուսուցանէր նց̄ զճնել տունս
տէրունականս. և ասէ պարտէ քահա-
նայս օծանել. որք հովւեսցեն զձեզ։
Իսկ հրեշտակ տ̄ն՝ հաւանեցոյց զնս̄՝
զինքն լինել նոցա հովիւ։
Եւ իբրև յանձն էառ՝ ժողովէ թա-
գաւորն իշխանս և զօրս բազումս և

 տայ

տայ զգրիգորիոս 'ի ձեռս նորա և ա֊
ռաքէ յաշխարհն կապադովկացւոց
'ի քաղաքն կեսարիա ։ Եւ երթեալ
ձեռնադրի մեծաշուք պատուով 'ի մեծ
հայրապետէն ղեւոնդեայ ։ Որև առա
րեալ մեծարանս՝ տայ նմա զնշխարս
սրբոյ կարապետին յօհաննու , և
զաթանագինեայ վկային ։

Բայց թէ ով եբեր 'ի կեսարիա ըզ
նշխարս կարապետին ։ Յօհաննէս ա֊
ւետարանիչն մինչ էր 'ի պատմոս կղ
զին՝ եկն յեփեսոս ։ և անտի երթեալ
յերուսաղէմ, գտանէ զգերեզման նր
ըստ հրամանաց տեսչութեանն այ ։
Եւ առեալ 'ի գիշերի զմարմին կարա
պետին յօհաննու՝ եւ ցպօղիկարպոս
եպիսկոպոսն ։ որ էր աշակերտ իւր ։
և եւ տանիլ յեփեսոս յեկեղեցին զոր
ինքն շինեաց և կոչեաց զանուն նորա
սբ ծածկին ։ Եւ յետ փոխման աւե
տարանչին՝ մնաց յեփեսոս սբ նշխար
կարապետին մինչև 'ի ժամանակս դե
կոսի թագաւորին ։ Եւ 'ի նոյն ժամա

նակս Նստի յԵփեսոս՝ աշակերտ Ագ
դենոսի՝ Փարմելոս · և անտի հալա
ծեալ եկն 'ի Կեսարիա, ընդ իւր ու
նելով զբոլոր Նշխարս Սբ Կարապետին,
բաց 'ի գլխոյն · և եդ զնա 'ի Սբ սիրի
գոնն · ոչ 'ի ծածուկ, այլ յայտնի · և
այնպէս մնաց 'ի նոյն տեղւոջն մինչև
ցթագաւորութն Դիոկղետիանոսի ։
Իսկ 'ի գալ սրբոյն Գրիգորի առ Ղեւոն
դէս մեծ եպիսկոպոսն Կեսարիոյ 'ի
Ձեռնադրութիւն, բազում անգամ
խնդրեաց 'ի նմանէ զնշխարս սրբոյ
Կարապետին · այլ ոչ էառ յանձն · մինչև
հրամանն 'ի Տնէ առեալ՝ 'ի վերջնում
գիշերին՝ բաժանեալ տայ ցնա ըզ
կէսն ։ Իսկ 'ի վաղիւն բազում պատե
րազմ սկսաւ լինել · մինչև նախա
րարքն կռուեցին քաղաքապետին եր
կոտասան Ռ դահեկանս · և այնպէս
արարեալ՝ ելին բռնութբ 'ի քաղաքէն
մինչ զի՝ իշխանն անգեղտան խրհրդ
արարեալ հարկանել 'ի գիշերի զ քա
ղաքն ։ զոր իմացեալ հայրապետին՝

 հա

համոզեաց զնոսա 'ի խաղաղութիւն ։
Եւ փոխանակ երկոտասան ու դաշն-
կանին՝ ետ նոցա զնշխարս աթանա-
գինէի ։ և հազիւ կարաց արձակել
զնոսա սիրով և հաշտութբ̃ ։

Տայր սրբոյն գրիգորի և երկուս ա-
կունս լուսաճորս որք տրճեցելքէին
նմա 'ի հռոմայ հայրապետէն ։

Եւ ելեալ 'ի կեսարիոյ մնաց ժամա-
նակս ինչ 'ի սեբաստիա՝ համաքել
զդասս կրօնաւորաց ։ և կոչէր յաղէք
անդրիոյ զոմանս վարդապետս և պաշ-
տօնեայս ։ Որոց մինն գկլաւիոս ․ զոր
դընեայ գաշտին եպիսկոպոս ձեռնա-
դրեաց ։ Նոյնպէս և զայլս յասորւոց ։
Որ և զիս իսկ ոչ եթող դառնալ 'ի
Նիւստրա, հրաժարիլ յեղբօրէն իմմէ
եղիազարու ։ Եւ անտի ելեալ անցաք
'ի Թորթան ․ և անդ Թողաք զստուրտի-
նոս եպիսկոպոսն ա̃մ դաճառաց ։

Եւ մեք ելեալ անտի՝ կամեցաք անցա-
նել ընդ կարին և ընդ հարք ։

Իսկ ոմանք յիշխանացն զգացուցին

 սրբոյն

սրբոյն գրիգորի թէ՛ 'ի գաւառն տարօ
նոյ էն Ը թագինք մնացեալք որ դեռ
ձօնեն դիւաց: Այլ նորա դէմ եդեալ
գայր 'ի խորտակել զնոսա. և եկեալ
յերկիրն պաղունեաց յաճանն մեծ գի
սանէ 'ի քաղաքագեօղն կոճաաս. և
ոմանք 'ի քրմացն անդ հանդիպեալ
տեղեկացան յիշխանէն հաշտենից է
թէ 'ի վաղիւն խորտակելոց են զմեծ
չաստուածն գիսանեայ եդեմեորեայ:
և գիշերագնաց եղեալ 'ի տեղի չաստ
ուածոցն, լցին զգանձն 'ի տունս գետ
նափորս. և ինքեանք ազդ արարեալ
յաշտիշատ քուրմն՝ թէ ժողովեսցէք
զռ̃մ արս պատերազմօղս. և փութա
պէս 'ի վաղիւն հասէք առ մեզ. զի
մեծն գիսանէս 'ի պատերազմ եկանե
լոցէ ընդ ուրացեալ իշխանացն:
Այնպէս և զզօրսն կոճաուաց սրե
ցին դարանս գործել 'ի ցանկս այ
գեացն. և զոմանս անտառուին՝ դար
ձուցին: Այլ գլխաւոր քուրմներ
անուն արձան. և որդւոյ նք դեմետր:

և առնել զօրս որ՚ի կոճառատաննէին, արս իբրև չորս հարիւր. և ելեալ՚ի լերինն որ հանդէպ կոճառայցնէր. և մնացին մինչև այլ զօրք ուստեք եկես ցեն յօգնականութի նց: Ապա՚ի վաղիճն ելեալ անցանէին ընդ ստորոտ լերինն. զօրօրինակ սովորէին ասպատակել: Իսկ սբն գրիգորի առեալ զիշխանն արծրունի և զիշխանն անձևացեաց և զիշխանն անգեղտան. և սակաւ ինչ զօրօք իբրև երեք հարիւր արամբք ելեալ յերրորդ ժամուն ընդ բլուրն ուր արձաննէր թաքուցել. և գնացին անհոգս եղեալ բնաւ չունելով կաս կածս: Ապա իբրև մերձ եղեն ընդ ել դառխվյր, յառաջ մատուցեալ ար ձանն և գեմետր, հնչեցուցին զփողն պատերազմի՝ և յանդգնաբար յարձա կեցան ի վերայ. զոր լուեալ իշխանացն ընդոստեան յոյժ: զի յորժամ լուան երիվարքն զձայնն՝ վրընջել և պատե րազմիլ յուզեին: Իսկ իշխանն ան գեղտան ձայն տուեալ ասէր, սկսնեաց

իշխան յառաջ մատեր և տես, գուցէ
զօրք Հիւսիսոյ իշխանին իցեն. և նո
երթեալ ոչ կարաց գիտել թէ ոյք են։
Դարձաւ և ասէ, դարձի զԳրիգորդ
յանհոգ տեղիս. զի մի ըմբռնիցի 'ի
թշնամեաց, և մեք ամաչիցեմք 'ի թա
գաւորէն։ և դու առաքեա զոք զկնի
զօրացն մերոց, զի դարձցին յետս.
զի ուժգին է բազում զօրաց. և բա
զում դրօշք երևին փողփողեալք։
Իսկ իշխանն անգեղտան՝ տայ զսրբն
Գրիգոր 'ի ձեռն մոկաց իշխանին և
ասէ, փութացի զդա յամուրն ուղ
կան. մինչև տեսցուք թէ զինչ լինի
ցի. և ինքն առաքեաց զկնի զօրացն
ազդ առնել։ Իսկ իշխանն մոկաց առ
նու զԳրիգորիոս և դառնայ զառիվայր
լերինն. կամելով իջանել 'ի կոճառս։
Իսկ արք տեղւոյն սկսան զանցս ճա
նապարհին պահել՝ և տեսեալ սրբոյն
Գրիգորի թէ մեծ վտանգէ 'ի տեղւոյն,
իջուցեալ զնշխարսն մերձ առ իւր
յայնկոյս ձորոյն՝ հանդէպ գեղջն

ցնէր և նշանագրէր. և ծածկեաց տ̃ր
զտեղին և ոչ ոք կարաց տեսանել զ̃նա,
մինչև տ̃ն գրիգոր դարձաւ անդրէն
'ի տեղին ։ * Իսկ արք գեղջն հետա
մուտ եղեն մեզ. և մեր հեծեալ իւ
րաքանչիւր յերիվարս մեր՝ գնացաք
փախըստական յամուրն ուղկան. և
յառաջեալ քան զնո՝ մտաք'ի ներքս.
քանզի ընդդէմ եկին արք տեղւոյն
և մուծին զմեզ ներքս ։ Իսկ արք
գեղջն ակեալ անցին յայնկոյս և զամ
րոցն պաշարեցին ։ Եւ մեր 'ի վարանս
մտեալ՝ յղեցաք զոմն գիշերագնաց
առ իշխանն անգեղոան և թղթով ծա
նուցաք նմա զիրսն ։ Եւ նորա առա
քեալ չորս հարիւր արս ընտիրս և
սուսերաւորս ։ որք եկեալ 'ի վաղիւն
անցին յայնկոյս գետոյն ։ և յետ երից
աւուրց առին զքաղաքն և զամենայն
շինուածսն կործանեցին. և զմարդիկն
բերեալ 'ի տեղի անցուցին ։ Իսկ իշ
խանքն ելին իւրեայ բլրին և տեսին
զարձանն, զի արս Դ հարիւրս լուկ

թէ ունէր. և վաղվաղակի յարձակեալ
իվերայ իշխանացն՝ ’ի փախուստ դար-
ձուցին զզօրսն։ Իսկ այլ զօրքն Հայոց
իբրև լուան զձայն գուժին՝ ամենե-
քեան անդ ’ի քլուրն հասանէին։
Իսկ արձանն յառաջ մատուցեալ
սկսաւ թշնամանել զիշխանսն Հայոց.
և ասէ, յառաջ մատիք ով դենակո-
րոյք և ուրացողք զհայրենի աստ-
ուածսն. թշնամիք բարեփառին գիսա-
նեայ և ուրացողք զնա։ ոչ գիտէք,
զի մեծն գիսանէ ի պատերազմ ելեալ է
վասն ձեր. և մատնելոց է զձեզ ’ի
ձեռս մեր. և հարկանելոց է զձեզ
կուրութեամբ և մահուամբ. Իսկ իշխանն
արծրունեաց ’ի մէջ անցեալ ասէ, ով
որ խրոխտասդ իվերայ մեր, թէ վս
չաստուածն մարտնչիս՝ սուտ ես. և թէ
վասն երկրիդ՝ բնաւ իսկ անմիտ էք.
զի են աստ իշխանքն անգեղտան եւ
սիւնեաց տանն, և այլք ’ի պատուականոր-
արանցն զորս ճանաչէք իսկ. Իսկ դե-
մետր որդին արձանայ ասէ, լուարուք

 մեզ

մեզ իշխանք Հայոց, զի այս քառասուն
ամ է որ ծառայեմք մեծի աստուա
ծոյն. և գիտեմք զզօրութիւն նոյա
ընդդէմ թշնամեացն. զի ընդ թշնա
միս պաշտօնէից իւրեանց՝ ինքեանք
մարտնչին: Արդ՝ մեք պատերազմաւ
ընդդիմանալ ձեզ ոչ կարեմք. զի այս
տուն թագաւորին Հայոց է. բայց այս
ձեզ յայտնի լիցի, զի թէպէտ յաղ
թել ոչ կարեմք, սակայն լաւ է մեզ մե
ռանիլ ի վերայ աստուածոցն մերոց,
քան զնոսա 'ի ձեռն ապականեալ տե
սանել. որով զկեանս ատեցի և զմահ
սիրեցի. Բայց որ իշխանդ ես անգեղ
տան՝ յառաջ մատիր զի մենամարտի
ցուք ես և դու: Յայնժամ 'ի մէջ
անցեալ արձանն և անգեղտան իշ
խանն սկսան անցանել զմիմեամբք.
և աճապարեալ արձանն էհար տիգաւ
ի վերայ բարձից նր և մերձ տարաւ
ընկենուլ զնա. յայնժամ իշխանն ի մր
դարձաւ և ասէ, գիտեա՛ արձան, զի
արձանանալ պիտի քեզ այսօր 'ի տե
ղւոջս յայսմիկ. և 'ի վեր ամբարձեալ

զՆեռն իւր՝ իջուցանէր զսուրն իւր̅
թիկանցն և իբրև հանէր զգլուխ նր̅·
և նա անկեալ յերկիր թաւալէր ։ և
կուտեցին արձան իվերայ նորա · և
կայ 'ի Թաղման 'ի նոյն տեղւոջն · որև
դեռ արձան կոչեն լերինն այնմիկ
մինչև ցայսօր ։

Եւ մինչ այս այսպէս գործեցաւ ,
փութանակի եկին հասին զօրք քըր-
մացն 'ի վիշապ քաղաքէ , արք պարխոյ
և արք մեղտոյ · և ամենեքեան առ հա
սարակ անդր հասանէին ։ և այլք յաշ
տենից եկեալ ընդ նոսա · ընդ ամե
նեսեան *(ոպ̃ յետոյ ինքեանք ասէին)
է̅ հազար և չորս հարիւր այր ։

Եւ իբրև հասին 'ի գլուխ լերինն՝
գուժեաց ձայն յերկոսին գունդսն ·
և միաբանեալ դասք քրմացն ընդ մի
մեանս՝ յարձակեցան իվերայ զօրացն
հայոց · և փախստական արարեալ ըզ
նոսա՝ իջուցին զառիվայր լերինն ընդ
գեղջն կողմն ։ Իսկ արք գեղջն քան
զի գարանամուտք էին ը̃դէմ եկեալ
մերոց զօրացն՝ 'ի մէջ առեալ յեր

կուց կողմանց զզօրսն Հայոց՝ սկսան
կոտորել զնոսա ։ Իսկ իշխանն ան
գեղտան հերձեալ զքրմաց կողմն
անցանէր յետուստ կողմանէ և ուշ
բլրին առնէր ։ զի անդ արք հետևակք
որք զառխվայր կողմնէնէին՝ բզ̃ւմ
վնասս արարին երիվարացն վիմօք ։
Իսկ դեմետր իբրև ետես թէ անգեղ
տան իշխանն 'ի բլուրն էր՝ թողեալ
զայլ զօրսն և ուշ նմա արարեալ · նոյն
պէս և այլ զօրքն՝ սկսան ձիախաղաց
անդ ժողովիլ · և իբրև ելին ի վր̃ բլրին՝
սկսան ճակատիլ դարձեալ ընդ մի
մեանս ։ Իսկ կացին մնացին մեր իշ
խանքն զօրուն իւրեանց · զի չէին ժո
ղովեալ ամենեքեան · զի չորս հազար'ի
մեղտի զգերիսն ունէին · և երեք հա
զար ընդ բասէն և ընդ հարք անցին ·
իսկ այլքն դեռ 'ի դաշտին սփռեցե̃լ
ասպատակէին ։ Իսկ իբրև ճակատե
ցան՝ և կամէին խառնիլ ը̃ միմեանս՝
էհաս նոցա երեկոյ · և'ի նոյն վայրի
իջե̃լ բանակեցան մինչև ցառաւօտն

Իսկ

Եւ իբրև առաւօտ եղև՝ եկեալ հա-
սին մնացեալ զօրքն հայոց և այլք ո-
մանք 'ի տիրակատարն քաղաքէ իբրև
հինգ հարիւր օգնել քրմացն : և իբրև
եկին՝ հարստացան երկոքին կողմքն :
Էին քրմացն արք , վեց հազար ինն հա-
րիւր քառասուն և ղ • իսկ իշխանացն
հայոց՝ հինգ հազար ութսուն :

Յայնժամ հնչեցին զփողս պատե-
րազմին և դիմեցին առ հասարակ իմ̃
միմեանց • և յառաջնումն յաղթեցին
զօրքն հայոց քրմացն • իսկ իշխանն
հաշտենից որ էր ընդ իշխանսն հայոց՝
կոտրեալ զկողմն հայոց Է հարիւր ա-
րամբք 'ի քրմաց կողմն եղանէր • և
սկսաւ կռուիլ ընդ իշխանսն հայոց •
զոր տեսեալ իշխանացն հայոց՝ լքեալ
կործանեցան • զի այնպիսի էր այրն այն
յաղթօղ և կորովի , և 'ի գործ պատե-
րազմի առաջադէմ , մինչ զի ամենայն
իշխանքն գողային 'ի նմանէ • որ և սկ-
սաւ իսկ արեան ճապաղիս հանել ան-
խնայապէս • յայնժամ աղաղակ բար

 ձին

ձին զօրքն առաջի սուննեաց իշխանին:
Իբր նա ձայն տըւեալ ասէ, ո՛վ գայլա-
կորիւն, յիշեցէ՛ր զբարս քո և՛ինոյն
շաղղակերութի՛ դարձար : Իսկ նա
ձայն տըւեալ ասէր, ո՛վ արծըւոյ ձագ,
Թևօքդ ես հպարտացեալ. բայց եթէ
՚ի շարակնատացս անկանիցիս՝ ես ցու-
ցանեմ քեզ զզօրութիւն քո :
Իբր չհանդուրժել իշխանն հայոց ը̄
Թշնամանսն՝ յարձակեալ իմերայ նր̄
էհար միանգամն ՚ի վերայ սաղաւարտին
և կտրեաց զնա ՚ի զօրացն և փախըս-
տական արար ՚ի վերայ լերինն ընդ ա̄-
րևելս կոյս : Իբր հասեալ նմա հան-
դէպ իննակնեան վանացն՝ մղեալ ըն-
կէց յերիվարէն. և իջեալ կտրեաց ըզ
գլուխ նորա. և զմարմինն գահավէժ
արարեալ ասէ, տեսցեն զքեզ ան-
գեղք և գիտասցեն թէ արծըւոյ հա-
րեալէ զնապաստակդ : և ինքն դար-
ձաւ. և մինչև ցայսօր արծըւիք ասեն
տեղւոյն: Իսկ իշխանն արծրունեաց
՚ի մէջ անցեալ կտրեաց զկողմն քըր

ծէ մոց

մաց. և իբրև եհաս նմա՝ ընդ դէմ դարձաւ նմա մէտակէօն և ընկէց զբարձս նորա: Եւ նա ջեռեալ արիւն անձին իւրոյ, աճապարեալ կտրեաց զգլուխ նորա, և պարանոցաւն ՚ի վայր ընկէց և զգլի նորա դարահօս արար. որև մէտսակօղի կոչէին զտեղւոյն անուն: Իսկ իշխանն արջայ՝ փախեալ թագեաւ ՚ի նոյն վայրս. զոր տեսեալ արծրունեաց իշխանին՝ որպէս ընդ չտեսանաւ արար. և գնացեալ յանկարծակի յարձակեցաւ ի վր̄ նորա. և նորա փախուցեալ ընդ անտառն՝ եանց կտրան փայտի ընդ սիրտն և մեռաւ անդէն: Եւ նորա առեալ զերկոսին երիվարսն դարձաւ. և անուանեցաւ տեղւոյն արջոյ ձոր: Եւ իբրև դարձաւ անտի՝ նկէնլ հանդիպեցաւ, զի դեմետր և անգեղտան իշխանքն մարտնչէին ընդ միմեանս. և նորա ՚ի վերայ հասեալ՝ կտրեաց զաջոյ ուս նորա և ՚ի վայր ընկէց. և կտրեաց զգլուխն և եդ ՚ի մախաղ իւր:

 Եւ

Եւ դարձան 'ի վերայ զօրացն կոտո-
րել զնոսա անխնայ. եւ սպանին իբրեւ
արս հազար եւ երեսուն. եւ զայլսն մեր-
կացուցին: Եւ 'ի նոյն պատերազմին
եսպան դեմետր զորդի մոկաց իշխա-
նին. որ եւ մեծ սուգ եհաս իշխանացն:
Յորդ՝ իբրեւ մեռաւ դեմետր 'ի նոյն
պատերազմին՝ հնչեցոյց իշխանն սիւ-
նեաց զփողս պատերազմին 'ի խաղա-
ղութի. զի զմեռեալս իւրեանց թա-
ղեսցեն. եւ թոյլ ետուն երկոցունց
կողմանցն ժողովել զմեռեալս իւրեանց.
եւ գերեզմանս հատեալ՝ լցին զնոսա
'ի ներքս. եւ կանգնեցին արձանս 'ի վր
նոցա: Եւ գրեցին թէ՝ այս առաջին
պատերազմ՝ եղեւ յոյժ պատերազմ.
եւ արձան քրմապետն կայ աստ 'ի թաղ-
ման. եւ ընդ նմա արք ռ̄ ղ եւ ը̄. եւ զայս
պատերազմ արարուք վասն գիտնեայ
կուոցն եւ վասն Քի. եւ զայս գրեցին ա-
սորի եւ հելլենացի գրով. եւ յոյն եւ իս-
մայելացի նշանով: Եւ իջին ինքեանք
երեկօթս առնել յիննակնեան տե-

ղուոյն. և փութապէս կոչնականս ա-
րարին սրբոյն գրիգորի. և ինքեանք
մնացին անդէն. ոմանք 'ի դիտանոցին
մնացին. և այլ զօրքն 'ի մարգաձախին
առ աղբերն անտառին ։ Իսկ մեք ե-
լեալ յանտառէն եկաք առ նոյն ճա-
նապարհ ընդոր փախստական գնա-
ցաք, և իբրև եկաք 'ի վայրս գեղջն՝
մոլորեցաք 'ի ճանապարհէն.

զի գլուխ էր ։

Այց մինչ դեռ գոյաք առ ափամբ
այգեստանեայցն, յանկարծակի ծա-
գեաց լոյս սաստիկ առաւել քան ըզ-
ճառագայթս արեգական 'ի նշխարացն
զոր պահեալէր սրբոյն գրիգորի. և
այնչափ սաստիկ եղև ծագեցեալ,
մինչ ամ բնակիչք գեղջն 'ի դուրս ըն-
թացեալ արք և կանայք՝ ծերք և տը-
ղայք՝ 'ի տեսանել փութային. և հիա-
ցեալ ընդ տեսիլն սկսան զըղջանալ ։
Իսկ բարձեալ նոյնժամայն զնշխարսն
իջաք ի գեօղն. և պաշտօն ցնծութեն
կատարեցաք մինչև ցառաւօտն ։

Եւ 'ի խաղին բարձել եկաք յարձանն
և ընթերցաք զգիրն․ և բազում ժամս
սրտասնեաց ընդ գրիգոր մեր իզուր
կոտորածին։ Եւ ապա առեալ զաջ
թեւն սրբոյ մկրտչին՝ ընտրեաց ըղ-
գաճառն ասելով, եղիցի աջ սա 'ի վր
գաճառիս այսորիկ պահել 'ի թշնա-
մեաց։ և թէ մի մեղաց իւրեանց տան
ջեցան 'ի սմնէ, սակայն թշնամիք մի
յերկարեցին այլ չարեօք իւրեանց
սատակեցին․ և մի հերձուածողք
բնակեսցին յայսմ աշխարհի․ մինչ սըր-
բոյ կարապետին եղիցի պահապան։
և միանգամայն եղիցի տուն այս շին-
ուած յաճխտենական յազգաց յազգս։
և ասացեալ զամենն, ձայն դղրդի է-
հաս յականջս մեր։ Եւ իբրև եկեալ
հասաք յԱննականեան տեղին, ընդ ա-
ռաջ եղեն մեզ իշխանքն հայոց, աճե-
տիս տալով թէ դեմետր կործանե-
ցաւ։ և իբրև եկաք 'ի տեղին՝ տեսաք
զտեղի կռոցն քանդեալ․ և բագինն
որ էր հնգետասան կանգուն՝ ընդ գ

բաժանեալ. և քրմացն աղաղակ բար-
ձեալ չարաչար: Այլև դևքն ևս 'ի
լսելիս մարդկան կոծեին ասելով,
վայ մեզ զի ոսկերք մարդկան մեռե-
լոց հալածեն զմեզ յերկրէ. և մարդ-
կորէն տեսլեամբ որպէս զթևաւոր
ելեալ գնացին յաշտիշատի կուռսն:
Իսկ այլք 'ի դիւացն ոպ պլծակս ան-
հուն բազմութբ' և որպէս թանձրա-
մած տարափս' յարձակեալ 'ի վերայ
բազմութենցն զքուրմսն առ հասա-
րակ լլկեալ թողին իբրև զմեռեալս:
Իսկ մատուցեալ սբն Գրիգոր բժշ-
կեաց զնոսա. և հրամայեաց կործա-
նել զկուռսն փայտեայ. զի պղնձիներ.
որոց երկայնութիւներ երկոտասան
կանգուն: Իսկ իբրև մերձեցան կոր-
ծանիչքն' տեսեալ պաշտօնէիցն' բա-
զում ողբովք 'ի վերայ յարձակեալ
ասէին, մեռցուք նախ մեք, և ապա մեհ-
եանդ մեր: Իսկ զօրացն 'ի մէջ առեալ
սպանին արս վեց. և ապա կարացին
կործանել զդուրս մահուն:

Իսկ դևքն ձայն բարձեալ ասէին ,
Թէպէտ հալածէք դուք զմեզ աստի,
բայց որ կամիս աստ բնակել՝ և նա
մի գտցէ հանգիստ ։ բայց ոչ է հաւա
տալի․ Զոր օրինակ՝ 'ի գուբս քաղա
քի բազում զօրք մտանեն , այսպէս
և այս տեղի՝ դիւաց գունդք․ և այն
չափ բազում են 'ի տեղիս դևքն դի
մանեալ՝ որչափ 'ի սանդարամետս ան
դնդոց ։ Այլ երբեմն կործանեցին
վէմքն զկուսան՝ սկսան նքն գրիգոր
եկեղեցիս հիմնարկել․ և զի ոչ գոյր
նոցա նիւթ պատրաստեալ՝ առեալ
քարինս անկազմս և անտաշս , և դր
տեալ կէր 'ի բնակութիւնս կուոցն՝
սկիզբն արարին եկեղեցւոյ 'ի տեղւոջն
ուր բագինն դևմետրեայ էր լեալ․ և
արար անդ աճուրս երկոտասան ։
Այլ զնշխարս Տե կարապետին զա
մենն աստ կամէր դնել․ բայց ոչ եառ
հրաման 'ի Տնէ․ այլ զհասարակն ա
ռեալ դնէր 'ի տապան բրտեայ․ զի հո
ղեղէն է և ոչ ոսկեղէն ․ վասն այնորիկ

ոչ է

ոչէ պարտ ոսկեով ծեփել զմեռեալ մարմին մարդոյն ։ Իսկ ևս զնոյն տապանն ի նոյն պղնձի տապանն . և եդ անդ զմի ակն լուսոյ զոր եբեր ի կեսարիոյ անունն . լիդրոն ։ Իսկ ոչ եթէ յայտնապէս ումեք գնէր զիրսն , այլ ի ծածուկ . առեալ ի գիշերի բրինչ ։ ես ևսողբիանոս եպիսկոպոսն բերեցաք երկու առնաչափ . և արկեալ ի ներքս խիճս քարանց , եդաք անդ զնշխարս սրբոյ կարապետին ։ Իսկ այսոքիկ էին զորս եդաք . թիկնամէջն արմկոյն . և ձախ թևն թիկամբն . և ի բարձիցն աջակողմեան բարձն . և այլ մանր ոսկերք ի մարմնոյն ։ Իսկ և սրբոյն աթանագինէի զգլուխն և զաջ թևն մինչև ցգօտին հատեալ եդաք . և է նորոյն ի կաճէ տապան ։ Իսկ եթէ կամիք ճշտոյգն իմանալ՝ զպիսիդոն ասորի թարգմանիչն հարցէք , և նա ասէ ձեզ ։ քանզի կարապետին սրբոյ՝ էառ անկեան դրանն արշակունի . թզաճմի հեռի գտանես զքևեռ նշանացն . կէս

Պ . կէ թզաճ

Թղաւ բարձր'ի գետնոյն․ և յոյժմէ է
կեղեցւոյն ։ Իսկ գրեաց սուրբն գրի
գոր'ի պղնձի տախտակս և եդ'ի բեմ
անդ, եթէ կեն ոք մի իշխեսցէ մոռա
նել 'ի դուռն եկեղեցւոյս․ զի մի կո
խելով զպատուական նշխարսն՝ ան
հաշտ խառնութի լիցի ընդ նմա․ որք
մոռանեն և անկնարկեն 'ի նա ։ զոր և
պխոխգոն իսկ ընթերցեալ է ըղ ո խ
ոակն ։ Իսկ աթանագինէս կայ հուպ
առ սեամն ընդ ձախակողմեանն․ և
այսպէս անյայտ կան 'ի պահեստի ։ զի
մէ և գտանել ոք կամի՝ ոչ կարէ․ զի
պատճառ իրացն այս եղև ։ Իսկ իբրև
եդաք 'ի տեղւոջ իւրում և ծածկե
ցաք, երիցս անգամ ծունր կրկնեալ
սրբոյն գրիգորի մեօք հանդերձ, և
յարուցեալ տարածեաց զձեռս
իւր ընդ արեւելս և ասէ ։
Աստուծոյ և տէր տէրանց,
որ կատարես զկամս երկիւղածաց
քոյ, և ոչ անտես առնես զաղաչան․
այնոցիկ՝ որք խնդրեն'ի քէն․ դու տր

պահեցեր զաւ և ածեր մինչև 'ի տե
ղիս այս: Հզգեա՛ զաջ քո 'ի վերայ տա
պանաց սոցա. և կնքեա՛ անվթար զօ
րութ̃բ քով զոսկերս սոցա. զի մի
ոք կարասցէ հանել աստի մինչև յօր
կատարածի աշխարհի, և նորոգման
սոցա և ամենայն սրբոց: Թէև 'ի սր
բոց ոք ջանայցէ աղօթիւք, մի յայտ
ներ. այլ որ յուսով հաւանեալ և հա
ւատով գան 'ի բժշկութիւն 'ի դուռն
եկեղեցւոյս, խնդրուածովք կարապե
տիս այսորիկ՝ բժշկեա՛ զնոսա: բայց
թէ կամք իցէ քո թողուլ զնոսա 'ի
ցաւս իւրեանց, զի տանջեալ մարմ
նով՝ ապրեսցին հոգւով 'ի հանդեր
ձեալն: և ասացեալ զամէնն:

Եւ եղև ձայն յերկնից որ ասէր, է
ղիցի քեզ որպէս և կամիս. և մի ոք
գիտասցէ զնոսա ըստ հանելոյ կող
մանց: և որ ոք ծառայեսցէ ինձ սբ̃
և անկեղծաւոր վարուք 'ի դոյն տե
ղւոջս՝ մասնակից լիցի ն̃ց բարեացն:
Եւ շարժեալ տեղին ծածկեցաւ:

Եւ իբրեւ լցաւ նոցա անդ Ծ օր, երթեալ իշխանն՝ սիւնեաց յաւանն կուառայ՝ հաւանեցոյց զզօրս գեղջն գալ 'ի մկրտութիւն · եւ առեալ սրբոյն գրիգորի իջոյց զնոսա 'ի ձորն այծսանայ եւ մկրտեաց զնոսա · եւ որք մկրտեցանն՝ էին արք հինգ հազար ։

Եւ առեալ էած զնոսա 'ի տէրունական տաճարն եւ տօն սրբոյ կարապետին տայր կատարել · որ օր մէր 'ի նաւասարդի · եւ տըւեալ զնոսա 'ի ձեռս քահանայիցն ետ տանել 'ի գեօղն ։

Եւ հրամայեաց քահանայիցն խաչ կանգնել 'ի տեղւոջն, ուր զնշխարսն եդին · եւ ետ մկրտել անդ զկանայսն ։

Իբրեւ այս ամենայն եղեւ՝ ժողովեալ սուրբն գրիգոր զմանկունսն քրմացն եւ զպաշտօնեայս կռոցն՝ աղաչէր զնոսա դառնալ 'ի տէր ած · իսկ նոքա ոչ առնուին յանձն՝ այլ ասէին ցիշխանսն զայս 'ի մի ո առէք · որ թէ ապրիմք՝ փոխարէնս առնեմք ձեզ · եւ թէ մե

ռանիմք՝ ցծքն հատուցանեն զվրէժս
մեր։ ✻ Եւ լուեալ զայս իշխանն ան
գեղտան՝ եւ տանել զնոսա 'ի փայտա
կարան քաղաք արս չորս հարիւր ե
րեսուն եւ ութ, գերծեալ զգէսս նց։
Եղև յոյժ զարմանալի նկէր տեսիլ
նոցա. զի սեաւքէին եւ գիսաւորք, եւ
զազրատեսիլք. զի ցեղով 'ի հընդ
կացէին. քանզի կուոցն որք յայսմ
տեղւոջէին՝ պատճառն այսէ։
Յետոյ եգիպտանէ իշխանքէին հընդ
կաց եւեղբարք ցեղով եւ փախուցեալք
'ի թագաւորէն հընդկաց՝ հալածե
ցան եւ եկին մինչեւ յաշխարհս հայոց.
Եւ իբրև եկին առ թգ̃որ հայոց
վաղարշակ՝ եւ նա զերկիրն տարօնոյ
ընդ իշխանութբ̃ նոցա. յորում շի
նեցին քաղաք եւ կոչեցին վիշապ. որք
եկեալ յատիշատէ՝ կանգնեցին ըզ
կուռսն զայնոսիկ զոր 'ի հնդիկս պաշ
տէին։ Եւ յետ հընգետասան ամի
եսպան թագաւորն զերկոսեանն, եւ
զտեղին իշխանութեն՝ ետ որդւոց
 նո

նց կուառայ և մեղտեսայ և Հոռեայ։
Սա՛ շինեաց կուառ իւր աւան, և կո
չեաց յանուն իւր կուառս • և մեղ
տես շինեաց աւան 'ի գաւառին, և կո
չեաց մեղտիս։ Իսկ կրտսերն անցեալ
'ի գաւառն պալունեաց՝ շինեաց անդ
աւանս և կոչեաց Հոռանս։ Սա՛ յետ
ժամանակաց խորհուրդ առեալ կո
ւառս և մեղտես և Հոռեան՝ ելին 'ի
լեառն քարքէ • և տեսեալ զայն տե
ղի զի ընդ արձակութիւնէր որսոյ,
և Հովաբեր խոտոյ, և փայտի առա
տաձեռն, շինեցին զնա դաստակերտ •
և կանգնեցին 'ի նմա երկուս կուռս •
զմինն յանուն գիսանեայ՝ և զմիւսն
յանուն դեմետրեայ • և ետուն 'ի ըս
պասաւորութ͞ն նց͞ զազգն իւրեանց։
Սա՛ գիսանէ, զի գիսաւորէր • վասն
այնորիկ և պաշտօնեայք նորա գէսս
ունէին • զի յորժամ 'ի ք͞ս դարձան՝
չէին կատարեալ 'ի Հաւատս • և ըզ
Հայրենի օրէնսն չիշխէին յայտնի ու
նել • ապա խաբէութ͞ե զայս հնարս

կթ խմ

իմացան • ծամ թողին 'ի գլուխս ման
կանցն • զի զայն տեսեալ՝ յիշեսցեն
զառաջին պղծութիւնն իւրեանց:
Արդ ես աղաչեմ, զգոյշ կացէք • զի

մի այս և 'ի ձերում եր
կիրդ սերմանիցի:

Արդ՝ մեք դարձցուք. յառաջին կարգն:
* Հիմնարկեաց զեկեղեցին և եդ
անդ զնշխարսն, և կանգնեաց զնշան
տրունական խաչին 'ի դուռն եկեղե
ցւոյն 'ի տեղի կռոյն գխանեայ:
Եւ եթող անդ պաշտօնեայս եկեղե
ցւոյն՝ զանտոն և զկրօնիդէս • և զե
պիփան Հայր Հաստատեաց վանացն
ընդ ձեռամբ իւրով: և եթող 'ի տե
ղւոջն արս կրօնաւորս քառասուն և
երեք • և ետ նոցա երկոտասան դա
սակերտս, զի ծառայեսցեն տեղեայն:
Որոց մինն կոճառս և մեղտի և բըր
բեխ և մուշ և խոյնի և կեղջ և բու
զուչքանցի աճանք են սոքա բազում
և մեծամեծք • որպ և կայ իսկ 'ի գիրս
իշխանացն մամլունէից • Բանզի կո

Հ Ճառս

Հառս ունի երգահամարս ճ̅ծ̅ժբ. և
հեծեալս ռ և չ ։ և տումբ ծուխս
թ̅ճ̅։ և հետևակս բ̅ռ̅. և երկերիւր։
Մուշ և մեղտի ունի ծուխս բ̅ռ̅,էճ։
և հեծեալս ը̅ճ̅։ և հետևակս ռ̅չ.
Խորնի ունի ծուխս ռ̅ջզ. և հեծեալս
էճ. և հետևակս ռ̅էճ։ Խնկ՝ բրեխ
ունի ծուխ ռ̅ճճ։ և հեծեալս ութ,ճ̅։
և հետևակս չ̅ հարիւր։ Նաք բու
զու ունի ծուխս հինգհարիւր։ և
հեծեալս բ̅ռ̅ և քառասուն։ և հետև
ակս աղեղնաւորս է հարիւր քառա
սուն։ և տիգաւորս չ̅ճճ։ և պարսա
ւորս բ̅ճ̅ ութսուն։ Որդ՝ այսոքիկ
անհնազեօղք տրհեալքէին 'ի բնէ 'ի
ծառայութի կւոցն. զորև իշխանքն
հաստատեցին դարձեալ 'ի վերայ եկե
ղեցւոյն սմա և բ̅ թըռով.

Զայս այսպէս պահեալ է սրբոյն գրի

գորի.

Որդ՝ յետ երկոտասան ամօւր՝ եր
թեալ իջանէաք 'ի քղքագեօղն մեղտի
ևանդ երեկօթս արարաք։ Նաք'իմէջ
հա   գի

գիշերի հէն սրբմի և պատմեաց Թէ , որք Հիւսիսոյ գան 'ի վերայ մեր․ և մեր դէմ եդեալ կամէաք անցանել յայն-կոյս գետոյն յամբոցմի կոչեցեալ Թարէնկ․ ևիշխանքն անցեալ գնացին մինչ 'ի դուռն մուշ քաղաքին․ և տեղեկացան զի ո՛չինչ էր․ ևապա դարձեալ եկին ընդառաջ մեր եդարձուցին զմեզ յերեսաց արածանու ։ Ոմանք յին-քեանց յառաջ գնացեալ մտին 'ի քաղաքն․ և ոմանք ընդ մեզ երԹային․ Իբր և հասացաք 'ի գետոյն իբր ձիոյ արշաւանօք երկու կամ երեք , և մերձեցաք 'ի փոքր ձորակն , և կամեցաք անցանել և գնալ 'ի տեղի մեհենիցն , քանզի անդ իսկ էր խորհեալ գնել զմնացեալ նշխարսն․ Ջորիք կառացն ոչ կարացին անցանել ընդ ձորակն ։ Յայնժամ հրեշտակ տ͞ն արգել ըզ-տ͞րն գրիգոր ասելով՝ հաճեցաւ տ͞ր բնակիլ սրբոցդ 'ի տեղւոջդ յայդմիկ․ և վասն ցուցանելոյ 'ի հեռագոյն տեղւոյ անտի զօրու Թ͞ն ա͞յ կենդանւոյ

սքան

պանչելեացն՝ անդէն զձեռն ՚ի գործ
արկեալ շինածոյ եկեղեցւոյ։
Եւ նոյն օրինակաւ կազմեցաք ՚ի գե
տերի զտեղի նշխարացն. և եդաք ըզ
նոսա ՚ի քարեայ տապանի իբրև առ
նաչափ. և զերկուց վկայիցն մերձ
առ դուռն՝ յաջ կողմն եկեղեցւոյն. և
զմիւս ակն լուսոյ՝ դնէր ՚ի տապանին,
յաղագս միշտ լուսոյն զոր ունիր։
Եւ զորս եդաքն՝ այս են. զաթանա
գինէին զհասարակն. և զկարապետին
սրբոյ զերկուս բարձն ձախակող
մեան. և զերկուս սրունսն. և մասն
ինչ յոսկերաց ոտինն։ Իսկ զայլսն ՚ի
կեսարիա առին իւրեանց մասն. զեր
կուս ոտսն և զահեակ բազուկն և
զաջ ձեռն մինչև ցարմուկն։
Արդ՝ իբրև եդաք ՚ի ներքս ՚ի տա
պանն խորագոյն ըստ չափոյ նշխա
րացն որպէս զիննս կն. եան տեղեացն.
նոյնպէս ծունր կրկնեալ սրբոյն Գրի
գորի մեզ հանդերձ՝ զնոյն աղօթս
մատուցանէր առ Ած , զի մի՛ ոք յան

դրգնիցի հանել զնոսա ։ Ամէն Նոյնպէս
եկն ձայն յերկնից թէ զոր խնդրե
ցերն եղիցի. և ոչ ոք իցէ որ հանիցէ
զդրոսա առ՚ի գտանել զոր եդեալես։
և զայս ասացեալ՝ խաղաղացաւ տե
ղին ՚ի մէնջ. և յայտնի եղև փափագո
ղացն նշանաւ քևեռացն ։ Արդ՝ որ
զկնի այսոքիկ է՝ թողաք զայն այլ պատ
մագրի. մինչև դառնայ դարձեալ
պատմութիւնս ՚ի տարօն. զի որպէս
զայլ տեղեաց չէ ինչ գրեալ, նոյնպէս
և զսմա չիշխէ ոք գրել. զի
թագաւորաց ժամա
նակագիրն է ։
Այս Պատմէն Առաջին,
Պատերազմին է։

✠

Արդ՝ մինչ դեռ տրդատ և մեծն
գրիգոր կամէին անցանել և
գնալ առ կոստանդիա-
նոս թագաւորն՝ եկեալ հասին ՚ի գա-
ւառն ապահունեաց՚ի քաղաքագեօղն
մանծկերտ ։ Որքայն հիւսիսոյ զօրս
գումարեալ էին ՚ի վերայ աշխարհին
վրաց, և փախստական արար զիշխա-
նն և եբեր մինչև ՚ի կարնոյ քաղաքն.
և զերկիրն գերի վարեալ տարան իբրև
ոգիս քառասուն և ութ հազար ։
Եւ իբրև էհաս պատգամաւորն վը-
րայ իշխանին առ թագաւորն տրդատ,
և խնդրեաց ՚ի նմանէ զօրս յօգնականու-
թի իւր. և ետ թգրն տրդատ ՃՌ զօրս
՚ի ձեռն ապահունեաց, և առաքեաց յօգ-
նութի Իշխանին վրաց։ Որք երթեալ
յամեցին յամսօրեայ ճանապարհ. որք
և զսակաւ մասն գերելոց՝ դարձու-

ցէն . և երեք իշխան ըմբռնեցին և ա̄-
ծին . և կողմնասայոց թողել տեղւոյն՝
դարձան ինքեանք առ Թագաւորն ։

Իսկ ես աղաչեցի զմեծն գրիգոր գնալ
՚ի վանսն իմ զոր հիմնարկեաց յանուն
սրբոյ կարապետին . իսկ և Թագաւորն
յանձին կալաւ գալ ՚ի տեսութիւն տե-
ղեացն զոր հիմնարկեաց ։ Եւ ելեալ
յայտից տեղեացն գնացաք ՚ի լեառնա-
կողմն՝ և եկեալ բանակեցաք ՚ի գլուխ
արձանին, վասն ընդարձակութեն
վայրացն ։

Եւ երբ եկաք յիննակնեան տեղին
հանդերձ Թագաւորաւն, խնդիր ա-
րարաք սրբոյն անտօնի և կրօնիդեայ ։
Իսկ պաշտօնեայքն ասեն՝ այս ամի է
որ ոչ տեսանեմք զնոսա . և տրտմե-
ցաւ Թագաւորն յոյժ . զի ՚ի վաղնջուց
ցանկայր տեսանել զնոսա ։ Եւ մեծն
գրիգոր առաքեաց խնդրակս զաղ-
բիանոս եպիսկոպոսն հանդերձ եր-
կու սարկաւագօք . տուեալ նոցա
խրատս զայս . ընդ առաւօտն ելանեն

Նոքա ասէ յանտառէն 'ի բլուր ուրեք. կացէք դուք անդ զգոյշ, զի մի՛ զձեզ տեսեալ փախիցեն ։ Որք երթեալ՝ զաւուրս դ՟ ոչ կարացին տեսանել. իսկ 'ի լուսանալ աւուրն հինգերորդին լըճան զձայն սաղմոսերգութե՟ նոցա, զի գային յանտառէն յարեւմտից կողմանէն 'ի քաղցրահամ աղբերէն. եւ էկեալ եկին 'ի բլուրն արեւելական տեղւոյն յարարոցն գեմետրեայ. զոր կոչեիմք յարխ բլուր. զի անդ՝ իսկ էին դարավորք խորհոց նոցա ։ Ի՞Հ ելեալ 'ի գլուխ բլրին՝ սկսան սաղմոսել այսպէս. լուելի արա ինձ Տ՟ր յառաւօտու զողորմութիւնս քո ։ Ի՞Հ աղքիանոս ասէ, հոգի քո բարի՝ առաջնորդեսցէ ինձ 'ի յերկիր ուղիղ ։ Ի՞Հ աղօթեալ անդ անտօն՝ ասէ ցաղքիանոս՝ բարի եկիր ճանապարհ խաղաղութե՟ ։ Եւ նա՛ ասէ, բարձիք գտի զձեզ օթեւանք հոգւոյն սրբոյ եւ ճրագունք լուսոյ ։ Եւ աւետիս ձեզ, զի Տ՟ն գրիգոր եւ որդատիոս՝ 'ի բնակութիւնս ձեր է

կեալ

կեալ են այժմ խնդրեն զձեզ։
Իսկ նոքա ասեն, եւ ձեզ աւետիս․ զի
սատանայ կործանեցաւ․ եւ մեծ կր
կին ուրախութե̃ ելից զարարած
իջմամբ հոգւոյն սրբոյ։ վասն որոյ կո
չեցաւ բլուրն այն աւետեաց բլուր։
Իսկ առաքեաց աղբիանոս զերկուս
սարկաւագունսն աւետաւորս․ զոր
լըւեալ ուրախ եղաք յոյժ․ եւ առաքե
ցաք զնոյն սարկաւագունսն աւետա
ւորս առ տրդատ ՚ի ստորոտ արձա
նին․ որ լըւեալ լցաւ խնդութե̃, եւ
եկն ՚ի վանան հանդերձ գլխաւոր իշխա
նօքն։ եւ ՚ի տեղին ուր զաւետիսն ե
տուն՝ հրամայեաց վէմս ժողովել․ զոր
կոչեմք աւետեաց խաղ։ Իսկ առաքել
սրբոյն գրիգորի զդասս պաշտօնէիցն
եւ զնշան սուրբ խաչին՝ հանդերձ քա
հանայիւք եւ անուշ խնկօք․ որեւ ձայն
պաշտօնէիցն հնչեցուցանէր զանտառն։
Իբրեւ մերձեցաք ՚ի բլուրն՝ նոքա ընդ
առաջ եղեն մեզ․ եւ միաբան ելաք ՚ի
բլուրն եւ աղօթեցաք։ Իսկ յետ ողջու

 նին

նին, ասէ սուրբն գրիգոր, բարւոք գը-
տայք զձեզ առաւօտք խաղաղութեն·
ևնոքա ասեն, բարև եկիր արուսեկդ
արդարութեն, որ զտիեզերս լուսաւո-
րես· մշակ առանց ամօթոյ և աշտա-
րակ բարձրագոյն քան զերկինս։
Եւ համբուրեալ զնոսա յերկար, ու-
պա ելաք յեկեղեցին· քանզի չէր բը-
լուրն հեռի՚ի տեղւոյն· այլ սակաւ մի
բացեալ ընդ հիւսիսոյ կողմանէ որ
հայի ընդ արևելս՝ բարեհամ իսկ և
գիտանոց։ Եւ իբրև ածաք զնոսա
առ թագաւորն, յարուցեալ համբու-
րեաց զնոսա ևնստաւ առաջի վկայա-
րանին, և հայցէր օրհնել ՚ի նոցանէ։ և
նոքա բազում վարդապետութե խօ-
սէին ընդ նոսա, և ուսուցանէին զսր-
բութեան կրօնին։ Եւ եկաց թագա-
ւորն ՚ի նոյն տեղւոջն աւուրս հնգե-
տասան· և կանգնեցին զնշան տէրունա-
կան խաչին մեծ անդամ քարակոփի ՚ի
տեղւի տաճարին, ուր գիսանէանէր· ա-
ռաջի աղբերն ուր զբժշկութին առնէր

հիւանդաց · և տօն ցնծութեան կատա
րէին բազմամբոխ ժողովրդեամբ ։
Որք կուտեցան 'ի տեղեաց տեղեաց ·
և եղեն թըւով իբրև հարիւր Ռ ,
չորս հարիւր քսան · թէպ զչորս թա
գաւորին և զպաշտօնեայս սրբոյն գը
րիգորի՝ զորս թագաւորն հրամայեաց
թըւել և գրել 'ի բուն խաշին · զի լիցի
յիշատակ ազգաց անցելոց ։
Եւ իբրև կատարեցին զամ պաշտօ
մունսն՝ եկեալ հասին զօրքն որք 'ի
վերոյ էին՝ առ թագաւորն , և ածին
ընդ իւրեանս երեք իշխանս և չորս
հարիւր այր ընտիրս · և տեսեալ թա
գաւորն ուրախ եղև յոյժ և գոհա
ցաւ զայ · որ ետ 'ի ձեռս իւր զթըշ
նամիս իւր · և առեալ զնոյն առաքեաց
յամուրն ուղկան ։ Եւ իւրեանք յա
ռաջեցեալ խաղային 'ի բզմ աճուրս ·
և դարձեալ մեծաշուք պատուով և
բազում ուրախութեամբ գային հասա
նէին յեկեղեաց գաւառն ։ Եւ յետ
երից աւուրց ելեալ անտի գային և
Ե Ձ Հա

հասանէին 'ի գաւառն պալունեաց ․
և եկեալ 'ի գեօղն կոճառս՝ քանզի
աշխատեալք էին՝ օր մի հանգիստ
ետուն իւրեանց ։

Արդ 'յորժամ գնացին իշխանքն 'ի
վրան և դարձուցին զգերիսն՝ կողմ
նապահ թողին անդ զիշխանն աղձը
նեաց՝ դուժ անուն նորա ․ և նորա
կոչմու առեալ 'ի թագաւորէն հիւ
սիսոյ վաթսուն հազար դահեկանս՝
գնաց յաշխարհն իւր ․ և այս էմ ջան
նենգութե՝ վասն թագաւորին էր ։

Իսկ այնպէս հմտութբ եկն և գիտով,
մինչ զի զթագաւորն 'ի նեղ տեղին
թակարդեաց ․ բայց առ թագաւորն
տրդատ երեսուն ու այր միայն էր մը
նացել ․ և այլն ամենայն գնացեալ էին
'ի մուշնաճան ։ Արդ 'ի հասարակիլ գի
շերոյն մինչ մեք զպաշտօն մատուցա
նէաք առաջին սրբոյ խաչին զոր կանգ
նեաց իշխանն սիւնեաց հրամանաւ
սրբոյն գրիգորի ․ զի մինչ տրդատ
զիննաձնեանն կատարեաց՝ իշխանն սն

գեղոյն զխոտենից կանգնեաց, և սիւ-
նեացն զկոՃաացն կանգնեաց. և որն
գրիգոր երթեալ որ հներ զխաչն և
յերկոտասանն հիմն եկեղեցւոյ արկա
նէր: Յորժամ ի նոյն աՃուրսն ի պաշտա
մանն գիշերոյն մինչ դեռ զօրհնութիւ
երից մանկանցն ասէաք, և թագաւորն
նստեալ առ մեզ աղօթէր իշխանօքն
հանդերձ, և յուսնէաք բնաւ յիրաց
կասկած. յանկարծակի ձայն ահեղ
իբրև ամպոյ որ յոյժ դղրդէ, եկն
էհաս ի վերայ մեր. և զառաջին կողմն
գեղջն պատեալ էին հեծեալքն, և
զնետօքին հեծեալքն. և սկսան հնչե
ցուցանել զփողս պատերազմացն և
ծնդիւն ասատիկ լինէր շուրջանակի.
ն մնդէր տեսանել զձիոցն փռնչիւն.
Յայնժամ սկսան և իշխանքն մեր ը̄
ռամբ ելանել նոցա ի պատերազմ.
զի լուսինն միջօրեայ էր. բայց ի պա
տերազմէն արգել զնա թագաւորն,
ասելով գիշեր է այժմ. և մեք ոչ գի
տեմք զչափ թշնամեացն: այլ թէ ի

ձը մաս

մատտութիւն կամիք առնել զգործն ,
ելէք վեց հազար ընդ մէջ այգեստա
նեացդ և Թաքերուք 'ի գլուխ արձա
նին մինչև ցառաւօտն . և չորս ռ̃
ընդ հաշտենից կողմն և չորս հազար
ընդ մէջ նոցա գնասցեն առ այգես
տանեօքն ընդ վերին գահոն , և մեզ
ծուղ կալցեն . բայց զձեզ մի իմասցին
և դարձեալ փախիցեն նենգութե . և
'ի մէջ առեալ վտանգեսջիք զնոսա . և
բաժանեալ զզօրսն յարձակեցայ ո̃պ
խորհեցաւ . Բայց Թագաւորն ենրն
գիտէր 'ի փոքր ամլոց ընդ մտեալ
մեօք հանդերձ աղօԹեքն Այծ մ̃ին
'ի սխենեաց զօրայն ընթանեալ պա
տանի մի 'ի հիւսիսական զօրացն՝ եած
առ Թագաւորն . և իբրև տեղեկացաւ
'ի նմանէ իրացն Թէ 'ի քոյ զօրացդ և
իշխանացդ են իւքն , և Թագաւորն է
գերուէհօն , և վասն ունելոյ զքիզէ
ելեալ յիսուն ևուԹ հազարաւ , հրա
մայեաց յայնժամ զօրացն պատրաս
տել զինքեանս յետին աւուրն և մա

ձգ հու .

հու։ Իսկ իբրև առաւօտ եղև՝ սկը
սաւ զօրս կազմել յամրոցս թագաւո
րին 'ի վերայ արձանին։ Իսկ թագա
ւորն հիւսիսոյ հրամայեաց զօրաց
իւրոց՝ ունել զառաջին վեց հազար
սպառազինօք․ զի կամէր արգելուլ
զթագաւորն․ զոր յառաջ եկեալ ար
գելուին 'ի գլուխ արձանին․ որ զբա
զում ժամս ոչ կարաց ելանել 'ի վեր։
Զոր տեսեալ սրբոյն գրիգորի ևյար
տասուս հարեալ ձայն էբարձ և ասէ,
Մկրտիչ յոհաննէս կարապետ Քի՝ չը
տեսանե՞ս զինչ գործեն․ արդ՝ հաս
յօգնութիւն, և արա զզօրս զայս նշա
նաւորս յազգս։ և առեալ զնշխար
ս սրբելոցն տնագրէր 'ի վերայ նոցա։
Նոյն ժամ ուժ առեալ տրդատայ
քաջ անպարտ ձայն արձեալ յօգնու
թիւն կոչէր զՔն կայսերն․ և կը
րեալ զաւազն առաջապահացն էանց 'ի
գլուխ բլրին․ և ոչ 'ի գիշերին թա
գուցեալ էին զօրքն յարուցեալ 'ի մէջ
սուին զայն զօրսն․ և կոտորեալ մա

Ձգ խըս

խստական արարին զնոսա . և զորս
փախուցին՝ իջուցեալ 'ի Հարաւոյ
կողմն անտառին ծով 'ի Թակարդ ար
գելլով կոտորեցին զնոսա անխնայ .
և անուանեցաւ տեղին՝ Թակարդ :
Իսկ զօրքն Հիւսիսոյ որպէս դիպող
ժամանակ գտեալ՝ յարձակեցան 'ի
վերայ գեղջն . և դեռ Հանէին զմեզ
յամրոցն . զոր տեսեալ չորս Հազա
րացն որ 'ի մէջ գեղջնէին, յարուցեալ
փախստական արարին զնս 'ի ներքոյ
գեղջն՝ զոր ոմանք յագորգացն զլա
ջարդս արարին զձաՀատս երկեա
լացն . և բազումք 'ի Հեծելոցն մե
ռան 'ի վիմացն : Իսկ զօրքն մեր ցրճել
զնոսա ընդ այգեմէջն, սակաւք պր
ծեցան 'ի նոցանէ . և անկան 'ի տեղւոջն
վեց Հարիւր այր : Իսկ 'ի Թակարդն
Հազար է Ճ այր . և զոր պարսաւորքն
կոտորեցին, Ը Հարիւր վեց : և ընդ
ամենայն, երեք Հազար Հարիւր վեց
այր : Յայնժամ ապա դարձեալ Թագաւորն
'ի փոքր կոտորածէն՝ եկ 'ի գլուխ ար

հանին. և հարեալ զազդարար փողն
ճնաց անդ մինչև մեծ զօրքն 'ի մի վայր
ժողովեցան։ Եւ իբրև եկին հասին
'ի տեղին, զսուրբն գրիգոր իջուցին յան
տառէն և պահեցին զնա առք ՂԺ։
Իսկ Թագաւորն հիւսիսոյ առեալ
զզօրս իւր՝ գնաց 'ի հայաստանից տափն,
և առաքեաց Թուղթս առ Տրդատ,
եթէ 'ի վաղուէն եկ և տացուք պատե
րազմ. և եղիցի որ յաղթականն 'ի
միջի մերում. զի կամ տացես զիշ
խանս իմ յիս, և զհարկսն հնգետա
սան տարւոյ. ապա թէ ոչ՝ քանդեմ
զերկիր քո սրով և գերութեամբ. Տրդ
զի ծանիցես զխոզութիւն քո զոր արա
րեր առաջին զօրացս քոց։ արդ արա
այժմ պատասխանի։ Եւ ընթերցեալ
զթուղթն՝ ոչ արար նմա պատասխանի.
այլ յարուցեալ գնաց երեսուն հազար
արամբք 'ի պատերազմ։ և երթեալ
յանդիման նոցա իջանէր 'ի մուշեղայ
գեօղն հաշտենից։ Եւ 'ի վաղիւն ընկե
սան ռամզմ կազմել և հնչեցուցանել

զփող պատերազմին. և դռնապանս տե
ղեացն զքաղաքատունեաց իշխանն կա
ցուցանէր։ Նոյ զաջ զօրութեան տայր
'ի ձեռն իշխանին սիւնեաց. և զահենկն
'ի ձեռն իշխանին անգեղտան։ Նոյ ըղ
գահերէց իշխանն կացուցանէր Թիկ
նապահ իւր՝ և այնպ յօրինեցան՝ 'ի պա
տերազմ։ Եւ իբրև ամ զօրքն սկսան
ընդդէմ իւրեանց անցանել՝ ձայն բար
ձեալ արքայն Հիւսիսոյ ասէր, ո արքայ
Հայոց յառաջ մատիր. և իբրև եկին
ընդդէմ իւրեանց՝ սկսան իբրև զմր
ճաճորս քարահատաց՝ կամ իբրև
զուռնաճորս՝ մինն առնոյր և միւսն
ինջուցանէր։ քանզի և արքայն Հիւսի
սոյ զօրաճորէր իբրև զտրդատ և ա
հաճոր։ Նայց 'ի թագուն կոփելն մի
մեանց. արքայն Հիւսիսոյ սկսաւ պա
կասիլ. և գիտացեալ եթէ մնասին ոչ է
քանզի ճոպանաւորէր, և ճապարեալ
ձգեաց զճոպանն և էարկ ընդ աջ
Թիկն և պարանոցն տրդատայ. և այն
չափ փութանակի դարձաւ 'ի կըր

թել զձօպանն, մինչ զի ոչ կարաց
որդատ շարժել զձեռն իւր ։
Յանժամ ուժ առեալ որդատայ՝
մօրակեաց զերիվարն իւր ըղկնի
գեղթաւեհոնի այնչափ փութապէս,
մինչ ոչ տալ քայլս տասն ոտից նր .
և իբրև եհաս նմա, ասէ՝ կատաղի
շուն՝ խառնեցեր զկնի քոյ ջլացդ . և
անդէն բարձեալ զաջ ձեռն իւր՝ և
ջուցանէր զսուրն 'ի վերայ ձախոյ թի
կան նր և անցուցանէր ընդ գօտին .
և զոյն երիվարին հանդերձ գլխովն
երկուս կտրեալ յերկիր ընկէց ։
Իբր ա՛նէր զարմանալի . որ գլուխն
և աջ ձեռն և աջ ոտն գեղթաւեհոնի,
և երիվարին ողն ընդ մէջ հերձեալ
բ. միմեանս թաւալէին ։ Զոր իբրև
ետես իշխանն անգեղտան իւր ա
ծեալ զահեակ թեւն՝ ձայն էբարձ
առ իշխանն սիւնեաց 'ի մէջ ածել ըղը
զունդն այծուց . զի անկաւ քօշն ։
Իբր նա 'ի մէջ ածեալ էհան զզօրսն .
և անցեալ յաջ թեւապեսն հիւսիսոյ՝
ասէ, ամսեղահաչ՝ յառաջ մատիր և

մարտիցուք ։ յայնժամ անձապարեալ
Հիւսիսայինն կտրեաց զգլուխ երի
վայ ին սեւնեայց իշխանին ։ Իսկ Նա
վտանգեալ կած զսուրն փութոյս և
կտրեաց զոտս երիվարին Հիւսիսայ
իշխանին ․ և երկոքեանն յերկիր ան
կեալ բուռն զմիմեանց հարին ։
Յայնժամ ոմն 'ի ծառայից սեւնեայց
իշխանին մղեաց զձին և ընկեց յերի
վարէն իւրմէ ․ և ածեալ զերիվարն
սեւնեայց իշխանին ասէ՝ հեծիր տէր ․
և Նա անձապարեալ երիվարաւն կտ
րեաց զգլուխ Հիւսիսայ իշխանին և
ընկեց 'ի մախաղ իւր ։ Իսկ իբրև ե
տես իշխանն անգեղոան զիրսն՝ և ըզ
զօրսն թէ 'ի փախուստ դարձան, սպա
զձեռն՝ 'ի գործ արկեալ բախեցին ըզ
պատերազմն առ երեարս ․ որ և թա
գաւորն զհետ մտեալ մինչև 'ի մուտս
արեգական՝ կոտորեցին զնոսա անխը
նայ ․ և ոչ ոք ղիմադարձ գտաւ նոցա ․
և 'ի Նուրբ տեղիս գիմնոթեանս առ
նէին առ եզեր գետոյն, որ անցանէր

ընդ մէջ գաւառին Հաշտենից. և բանակեցան անդ յայնմ կողմանն
'ի նոյն գիշերին։

Եւ երբև առաւօտ եղև՝ պատրաստեցան մնացեալ զօրքն հիւսիսականաց, և յարձակեցան 'ի վերայ զօրացն հայոց. և սկսան կոտորել զնոսա։ և այնչափ յանդգնեցան՝ մինչ զիշխանն ծովաց 'ի մէջ առեալ պատեցին բազումք. որ աղաղակեց ասելով, ո՞ւր ես իշխանդ սիւնեաց. հաս ինձ յօգնութիւն։ Եւ նորա հասեալ երբև զսրաթռիչ արծիւ՝ հալածեաց զզօրսն 'ի նմանէ։ և սեսլն զի խոցեալ էին չարաչար ըն̃ երեսօք նորա՝ առեալ տարան 'ի բանակն և անդ մեռաւ։ Իսկ ընդդէմ դարձեալ տրդատայ՝ սպարապետն գեղունհոնի բազում մէքենայիւք իւրովք, և կարէվէր խոցեաց զահեակ թևն նորա։ և նորա բարկացեալ և մռմռեալ երբև զառիւծ՝ յարձակեցաւ 'ի վերայ նր̃, և հարեալ 'ի վերայ գագաթանն ճեղքեաց ընդ երկուս.

և անկեալ զկնի զօրացն փախստականն
արար զնոսա մինչև 'ի Հարք · և այլք
ոմանք հետամուտ եղեն Նոյա մինչ
'ի կայնոյ քաղաքն ։ Եւ Լեբրև դար
ձաւ թագաւորն և իշխանն յարձանն՝
և լցին առմբն գլխոր 'ի տեղին ուր
մբ կարապետներ, մեծ գոհութե մա
տուցին այ · և աւնէին պատարագս
ողջակիզաց սպիտակ զընծայակաց և
նոխազաց, և բազում գառանց · և
տայլին ողորմութե աղքատաց բազ
մաց ։ Եւ իբրև եկեալ ժողովեցան
զօրքն ամենայն՝ համար արարեալ՝
գտաւ սպանեալ 'ի մերոց կորուստ հա
զար և ութսուն · իսկ 'ի նոցանէ,
տասն և հինգ հազար ինն հարիւր յա
ռասուն երկու ։ Նոյա փախստական
եղեալ մինչև 'ի հայք · և իշխանն հար
քայ անկեալ 'ի վերայ 'ի վեց տեղիս կո
տորեաց ութ հարիւր յիսուն և վեց
այր · և 'ի վերս մտեալ 'ի բազում տեղիս
կոտորեցին զնոսա · և որք գնացին 'ի
գաւառն իւրեանց՝ էին վեց հազար ·

իսկ

իսկ մինչ 'ի տարօն մտին՝ էին յիսուն
և ը̅ռ̅ ։ * Այս ամ գործեցաւ 'ի գաւա
նոցա 'ի Հռօմայ . բայց եղև 'ի ձեռն
նենգաւոր իշխանացն աղձնեաց ։
Որք իբրև կացին աւուրս երիս 'ի
տեղիս իննակնեան , ապա խաղացին
միաբան և գնացին 'ի գաւառն ապա
հունեաց, տանելով ընդ իւրեանս զիշ
խանսն որ 'ի բերդին ուղկան . և չորս
հարիւր այր 'ի դիւցան արքունի տայր
արկանել ։ Իսկ իբրև հասաք զօրացն
որ յառաջէին ուղարկեալ՝ հրամայեց
նոցա ունել զիշխանն աղձնեաց և
ծայրաքաղ առնել . զոր արգել մին
գրիգոր 'ի պատուհասիցն . բայց 'ի
պատուոյն հերքեալ մերժեաց և վա
րեաց 'ի գաւառէն հայոց ։ Իսկ զկնի
այսորիկ եթէ իմանալ ոք կամիցի՝
զայլ պատմագիրս հարցցէ ։ Մեզ՝ այ
սօքիկ 'ի մէնջ պատասխանի և ձեզ
բաւական լիցի ։ Բայց եթէ դուք
գալ կամիք՝ երկիրս բարի, վայրքս և
օդս անուշ . և ջուր բազում ։

Երկիր դաշտ և շուրջանակի լերամբք
պարապեալ և թաղում ամրոցօք • եր
կիր խոտաբուղխ և մեղրաբուղխ: և
ոպ մանանայն որ յերկնից իջանէր,
նոյնպ և աստ իջանէ իմն անատուացն,
զոր գազպէն կոչեմք • ※ Եւ զի ձեր
երկիրդ խորշակահար է և հացապա
կաս: ※ Իսկ մերս ամենայն բարու
թեամբ լցեալ • իշխանքն կրօնաւո
րասէրք աղքատասէրք, որբոց խնա
մածուք և սուրբք 'ի չարեաց:
Արդ՝ աղօթեմք ձերովք պահեսցէ
տր զհօտս մեր և զձերդ 'ի
խաղաղութի • շնորհիւ
տն ողջ լերուք 'ի
տր • ամէն •

Վասն թէ ոյք էին որք յաջորդեցին զառաջնորդութիւն սրբոյ Կարապետին, որ կոչի Գլակայ վանք։ 14

✠

Զենոբ եկաց հայր վանացն Գլակայ ամս Ի․ Յետ նորա աշակերտն Անտոնի ամս Լ՝ ՚ի սորա ժամանակին եկն տէրն Գրիգոր ՚ի վանս Գլակայ, և եկաց յաճեմեաց բլուրն առ Անտոն և Կրօնիդէս Դ ամիս։ Եւ գնացեալ անտի ՚ի Մանեայ այրն՝ և կացեալ անդ ամս Է՝ վախճանի ՚ի կենաց ՚ի փառս այ․ Ստեփաննոս աշակերտ նորա ամս ԺԵ։ Սա շինեաց եկեղեցի յանունս Կոճառայ առ յոր դասուցին ողբերն, յորում ոսկերքն Գրիգոր ճգնաւորին պահեաց․ և կացոյց անդ կրօնաւորս վաղուան Եփրեմ ամս ԻԸ․ Յօհաննէս ամս Ժ․ Մարկոս ամս ԺԸ․ Մուշեղ ամս քսան երկու։ Գրիգոր ամս վեց։ Անդրէաս ամս ԺԱ։ Ներսէս ամս Է։ Յօհաննէս

ամս է։ Սահակ ամս ե։ Բարդուղի-
մէոս ամս է։ Աթանաս ամս ժ։
սա էր 'ի ժամանակս Մովսէսի Հայոց
կաթողիկոսի, յորում թվականն ե-
դաւ։ սա էր տեղեակ տումարի ամե-
նայն ազգաց։ Կամիտաս ամս ութն։
Ստեփաննոս ամս վեց։ Բարդողիմէոս
ամս ութն։ Մաթէոս ամս երեսուն։
սա ստացաւ զառաքինութի. և եղև
սիրելի Մուշեղայ իշխանին Մամիկոնէից
վասն որբութե իւրոյ։ սա բազում
կրօնաւորս կարգեաց 'ի վանս գլակայ.
և եղեն առ սովաւ արք երեք հարիւր
ութսուն և ութն։ Ի սորա ժամա-
նակս եկին չորս մարդ 'ի յունաց մբք
և ձգնաւորք, և բնակեցան յանապատի
անդ ամս քսան։ Էին և այլ սուրբք,
և բնակեցան ոմանք 'ի նոցանէ յինակ-
նեան վանն. և այլքն 'ի քար այրն որ
'ի հարաւոյ կողմնէ, 'ի թագուցած
խաչին կողմանն։
Արդ՝ 'ի ժամանակս իշխանութեանն
Մուշեղայ Մամիկոնէից տանն, և 'ի Հայ

րապետութեանն թոթկայ՝ հրաշալի
իմն գործ գործեցաւ՝ ի վանս գլակայ
՝ի դուռն սրբոյ կարապետին ։

Մօխանն արծրունեաց որում կոչեն
վարդապատրիկ՝ ծնեաց բազում եկե
ղեցիս և վանորայս ։ և ունէր կին մի
բարեպաշտօն մարիամ անուն ։ եղև
նմա գնալ՝ ի կեսարիա, էառ զկին իւր
և եած առ հայր նորա, և ինքն գնաց ։
Սա կինն քանզի յոյժ փափագէր տե
սութե սրբոյն որք էին՝ ի վանս սրբոյ
կարապետին, առեալ յաւուր միում
զմանուկն փոքրիկ ի ստեան՝ որ էր
անդրանիկ իւր՝ բազում յօժարութե
գայր ՝ի դուռն սբ կարապետին ։ և ա
ղ չէր յոյժ զկրօնաւորսն մտանել
՝յ եկեղեցին ։ իսկ սպասաւորքն արգե
լուին զնա յայնմ խորհրդոյն ։ բայց
զմանուկն առեալ՝ ի գրկաց տիկնոջն՝
տարան յեկեղեցին առաջի սրբոյ սե
ղանոյն, երկրպագեցուցին առաջի տն
և բերեալ ետուն ցնա ։ Իսկ նորա ա
ռեալ զմանուկն սկսաւ արտասուել

լոյ և ասել՝ վայ ինձ մեղաւորիս որ
զրկեալ եմ ՚ի բարեաց․ ողբացէք զիս
ամենայն կանայք․ տեղի տուք ինձ
արտասուաց իմոց ամենայն ձայնար
կուք։ ծածկեսցեն զիս լերինք և ո_
ղորմեսցին ինձ բլուրք․ գազանք եղ_
կեսցեն զիս, և թռչունք խխթասցեն ը̃ն
մեզ․ հրեշտակք ապաշաւեն զանձնիմ
և դևք յարձակեսցան ՚ի վերայ իմ։
Ողորմեցարուք ինձ սպասաւորք ն̃ք
կարապետիդ և տուք տանել զիս ՚ի
տաճար անդր։ Իսկ ցմնուկն ասէր,
որդեակ՝ ընդէ՞ր բաժանեցար ՚ի գրը
կաց իմոց՝ զիա՞րդ ոչ ողորմեցար մօր
քոյ․ ո՞չ ես ծնայ և սնուցի զքեզ․ և
զիս միայն թողէր։ Իսկ զայս ասա
ցեալ կնոջն՝ հանեալ բազում անու_
շահոտ խունկս տայր սպասաւորացն
և ասէր, առէք զայս և տուք տանել
զիս ինէրքս։ Իսկ պատգամ ուղարկէր
ցմ̃ն Թոմբիկ զի առցէ զիրան և թող
ցէ զն̃մ ինէրքս․ և նա ասէր՝ ոչ ա_
ռեալ եմ զայդ հրաման յառաջնոցն,

և ոչ մեք իշխեմք տանել։ արդ՝ եթէ
վասն համառօտյես՝ ընդունելի է այդ-
չափ աշխատութեանց․ և մի՛ վասն պա-
տասխանւոյս ձանձրանար՝ի մէնջ․ այլ
երթ խաղաղութեամբ․ Եւ նա ասէ, ոչ
այդպէս․ այլ եթէ վասն իմաստութեան՝
ես չերկնչիմ՝ի ձէնջ․ իսկ թէ վասն
թշնամութեան քոյ կարապետին է ընդ-
մէջ, ո՞չ ապաքէն Եւնա՝ի կնոջէ է ծնեալ։
Եւ դարձուցեալ զբան իւր՝ ասէ,
որդ՝ ես մտանեմ առ տր, և զքո մայր-
դին բարեխօս ունիմ․ մի՛ առներ յիս
զցասումն բարկութեան քոյ․ և մի՛
եղէց նշաւակ երկրի․ զի թէ և դու-
զկնոջ կաթն արբեր, գոնեայ և զխ-
ոսձարիս արժանացի․ և զայս ասա-
ցեալ եմուտ՝ի ներքս՝ համբուրելով
զորմս տաճարին․ Եւ գնացեալ ա-
ռաջի որբոյ սեղանոյն ծունր կրկ-
նեաց և ասէ, ոես տր զբեկեալս սր-
տիւ, և ողորմութիւն արա ինձ վիրաւո-
րելոյս․ զի դու ողորմած ես ոչ յիշել
զբարկութիւն քո․ արդ՝ օրհնեալ լիցի

անուն

անուն քո յաւիտեան ։ Ապա իբրև եղ-
արտաքս ՝ խստացան , ոխացան և
տրտմեցան Ը̄ իրան սպասաւորք եկե-
ղեցւոյն ․ և ոչ պատրաստեցին կնոջն
կերակուր ։ Իսկ նա հրամայեաց իւ-
րոց սպասաւորայն պատրաստել
ճաշ կրօնաւորացն ․ որք եկին ՚ի սե-
ղան տիկնոջն ․ և էին արք երեք հա-
բիւր լինսուն ․ Ապա յորժամ ձայնեցին՝
ասէ տիկինն , ով սրբասէրք և փոյթեք
յԱծային պատուիրանին , ուրախ լե-
րուք ընդ իս այսօր ՚ի Տր ․ զի ներեաց
ինձ և կատարեաց զփափագումն սր-
տի իմոյ ։ արդ ՝ օրհնեցէք զիս և ար-
ձակեցէք ։ Իսկ եկեղեցապանն և մի-
ամն ՚ի կրօնաւորացն յարուցեալ ՚ի
դուռն եկեղեցւոյն գնացին ՚ի սուրբ
կարապետն ՝ և ծունր կրկնեալ անդ-
ասէին , ով Տր դու ներես կնոջն որ
գայն գործեաց , և ոչ կանանցն հա-
մարձակեցայ մնալ ․ արդ ՝ արա զնշան
զօրութե քո ՚ի նա ․ զի վկայ լիցի ազ-
գաց և օրէն բազմաց ։ Ապա իբրև ու-

 ղար

ղորկեցին զկինն և ինքեանք դարձան, և մերձեցաւ կինն ելանել զառիվեր լերինն որ 'ի գլուխ սագակայէ և 'ի փոքր ամ[.]ոցն հայի · ետես կինն 'ի հիւսիսական կողմանէ տեսութիւն զարմանալի · ընկէց զմանուկն 'ի գայ ւակն և ասէ, տեսանեմ այր մի գիսա ւոր ընդ ամպս որոտացեալ և ելեալ յեկեղեցւոյն գմբ առիս · տեսանեմ առնա սուր սրեալ և թափուցեալ և յարեան ներկեալ ։ Եւ ընդ բանին էհար զնա, և սատակեցաւ անդէն · զոր տեսին սպասաւորք եկեղեցւոյն ։ [.]աղ հային ելեալ յոյժ բարկացաւ եկեղեցպանին, և որոտեալ արտաս ւեաց բազում ժամանակս ։

Եւ ապա առեալ զնա սպասաւորացն պատրաստեցին նմա գերեզման և ե դին 'ի նոյն տեղւոյն · և կանգնեալ 'ի տեղւոջն խաչ քարեղէն գրեալ 'ի նմա այսպէս · որ յանդգնեցի մարտնչիլ ընդ եկեղեցւոյ ամ՝ այս սուր եղեցի 'ի վե նոյս · և հաստատեալ կայ այս գրով

'ի նոյն

'ի նոյն տեղւոջն:

Իսկ զմանուկն առեալ եւ 'ի դայ
եակն մինչեւ յարբունս էհաս. եւ ա
պա ուսուցեալ արար զնա հայր վա
նացն յառաջ քան զմահ իւր:
Իսկ հայր նորա իշխանն արծրունեց
եկեալ 'ի կեսարիա լըեալ զմահ տղի
նոյն եւ սորջացեալ: Իսկ հայրն մխի
թարեաց զնա. Այլ խորհեցաւ շինել
եկեղեցի՝ բայց գնաց 'ի մանրավանն
վն̃ զնիւթ գտանելոյ. եւ շինեաց անդ
վայելուչ եկեղեցի եւ կոչեաց զանունն
ած̃ածին, վն̃ կնոջ իւրոյ. եւ զարդա
րեաց զնա հրաշալի սպասիւք. նոյնպէս
եւ զսբ̃ կարապետն զգլխոյ վանուն
զարդարեաց:

Նա դարձոյց 'ի սբ̃ կարապետ զկը
ճասս եւ զպարէխ. քանզի իշխան
ամ̃ անօրէն կտրեաց զերկոսեանն եւ
ես գուսանն միոյ. եւ կիւրեղ հայր
վանայն անէծ զնա. եւ յետ սակաւուց
յորս եղեալ իշխանն անկաւ յերիվա
րէն եւ էհան զոգին: բայց որդին թէ

Ձա պէտ

պետ և դարձոյց զաճանսն՝ այլ նոքա
ոչ առին մինչև ցիշխանս այս ։

Արդ այս իշխան կշռեաց ՃԳ հազար
դահեկան ․ և տուեալ տարօնոյ իշխա
նին գնեաց ՚ի նմանէ զերկուսին աւանսն ․
և եւ վանից սրբոյ կարապետին վճա
ռով ։ Այս եւ և երկու աւանս քա
իշխանութեանն սրբոյ կարապետին ,
՚զարտամեա և զգոյն ։

Ընդ նոյն ժամանակս սպանին զոր
միզդ զպարսից արքայն ․ և Ջամբ խոս
րով որդի նորա եկն փախստական
՚ի հռոմ առ մօրիկ արքայն ․ և կնքեալ
քաղդէական հաճառով՝ դարձաւ
զօրօք ՚ի պարսից գործ աթոռն , և
առնու զերկիրն ։

Արդ՝ մինչ՚ի յունաց գայր խոսրով՝
առեալ զմուշեղ զտրն մշու , և զխու
թա զտարօնու իշխանն և զսասնոյ ,
տարաւ ՚ի դվին և հայոց մարզպան
հաստատեաց ․ և տուեալ ՚ի ձեռս նց
զզօրս հայոց Ը հազար , ինքն առեալ
զզօրսն յունաց ՃԺ՝ գնաց ՚ի բաղխաս

տան. և ընդ հայոց հպարտացան բնա
կիլ. այլ գնացին անցին յաճուր միոյ

Ճանապարհ 'ի գաստակերտն
և անդ իջին ։

Իսկ նիհորճէն Նորմիզդ գումարել զզօրս պարսից ութսուն հազար՝ եկն 'ի վերայ մուշեղայ. և նորա քաջալե րեալ զզօրս հայոց՝ հազիւ հաւանե ցոյց մտանել 'ի պատերազմ։

Ետ բանս 'ի բերան զօրացն կոչել յօգնութիւն զքս կարապետն. և միա բան զայս բան ասացեալ յարձակե ցան 'ի վր զօրացն պարսից. և ետ տր զթշնամիս 'ի ձեռս նց. Իբրև գիտացին մուշեղայ թէ թագաւորն է՝ մատեան նիմ. և սկսան թախել իրերաց. յոր յոյժ վաստակեցաւ մուշեղ. և 'ի վեր կալեալ զմուրճն իջուցանէր 'ի վերայ գագաթան նր. որոյ ցնդեալ ուղեղն իջանէր ընդ քիթն. և կտրեալ զգ լուխ նորա եդ 'ի մախաղ իւր.

Իբրև յորդորեալ զզօրսն 'ի պատերազմ. զօրացեալ եդ զնոսա 'ի փախուստ.

և կալան քառասուն և ութ իշխանս կենդանիս. և Համար կոտորածոյն ոչ երևեցաւ վասն բազմութեանն. և ըմբռնեալ յիշխանացն Ճ. որս՝ գարձան 'ի կոտորածէն մեծաւ յաղթութբ: Եւ իբրև ազդ եղև առ խոսրով Թագաւորն պարսից՝ խնդաց յոյժ. իսկ զօրքն յունաց տրամեցան սաստիկ յամօթով:

Արդ՝ իբրև կոչեաց Թաթուլն զՄուշեղ և պատրաստեաց պարգևս տալ ամենայն զօրացն, յղեաց առ խոսրով Մօրիկ արքայն յունաց, (քանզի Թագաւորին փոխան կարգեալ էր զնա.) եթէ՝ գիտեմ դու զայդ, որ արքայիդ սպանման սպառնայ Մուշեղ: Եւ նա խորհեցաւ գործել նմա դարան մահու. և առաքեալ կոչեաց զՄուշեղ առ ինքն. և իմացեալ բանն խոսրովու՝ ազդ առնէր նմա զնենգութի եղբօրն իւրոյ: Եւ Մուշեղ առեալ ընդ իւր քառասուն այր միայն առանց ուրուք, և կազմեաց զնոսա զօրէն պա

տերագմի. և սուսեր ընդ մէջ ածեալ
այնպէս եկին առ Թագաւորն երիվա
րօք մինչ 'ի դուռն խորանին. և ետ
խստութիւն տրեալ պատասխանի, և
'ի լոյս ածեալ զգայթն մահու Թքա
կոծեայց զանմտութի՛ նորա. և յարու
ցեալ մեծաւ բարկութեամբ ել 'ի Թա
գաւորէն: և յերբև լևաւ Թագաւորն՝
երկեաւ 'ի նմանէ. զի մնացեալ էր:
Իսկ իշխանն մուշեղ առաքեաց առ
յունաց զօրապետն և ասէ, կամեցայ
գուք նենգութեամբ սպանանել զիս.
արդ մի՞ զայթուցանէք զառիւծն 'ի
քնոյ. և մի զգայլ՝ որ զգայրս իւր մո
ռացեալ է: ապա թէ ոչ՝ որ զութսուն
հազարն յաղթահարեաց, կարող է և
զեօթանասուն հազարն յաղթահա
րել: և ինքն Թողեալ զզօրսն 'ի գլխն՝
'ի բաց եկաց 'ի մարզպանութենէն. և առեալ
զզօրս իւր որ 'ի ժամ կոնեան տանէն՝
էին 'ի գաւառն իւր: Իսկ յետ սակա
ւուց ետեսան փոքաս զմորիկ, և ինքն
նստաւ յաթոռ նորա. զոր լուեալ խոս

բոլոր՝ գնաց վրէժխնդիր լինել մոր
կայ․ և եկեալ անցանէր ընդ կարնոյ
քաղաքն։ Եւ առաքեաց առ Մուշեղ իշ
խանն տարօնոյ թէ՝ արի եկ ընդ իս ՚ի
դուռն Թագաւորին յունաց․ ապա
թէ ոչ՝ յորժամ դառնամ ապականեմ
զերկիրդ քո․ եւ զքեզ եւ զընտանիս քո
տանիմ կապանօք ՚ի դուռն արքունի։
Իսկ նա ոչինչ տուեալ պատասխանի՝
սկսաւ զերկիրն ամրացուցանել։
Իսկ իբրև գնաց Խոսրով եւ էառ աւար
և գերութիւն յերկրէն յունաց՝ ան
ցեալ գնաց ընդ կողմանս բասենոյ։
Բայց յորժամ եկն Խոսրով ՚ի քաղաքն
կարնոյ՝ զՄիհրան ուղարկեաց զօրօք
՚ի տարօն, զի կալցէ զորդեր նորա եւ տար
ցէ ՚ի բալխ․ և զտեղին զորս նա հաս
տատուներ ՚կործանել հրամայեաց,
Եւ զկրօնաւորսն սպանանել։
որք եկին եւ արարին
զիրսն ։

✠

Գլուխ պարսից պատմութե՛ն. և գալն միհրանայ ՚ի տարօն երեսուն հազարով, և կոտորել զնոսա գայլուն վահանայ յոձ քաղաք։ 15

Յառաջին ամի թագաւորութե՛ն փոկասու՝ մեռաւ մօրիկ դաւով ՚ի ծառայէն իւրմէ. որև նստաւ յաթոռ նո. յիշեաց խոսրով զուխտն իւր և ենհեաւ աւար և գերութիւն. և բրեաց թագուժ աւանս և քաղաքս, և ելեալ գնաց։ Նաև զմիհրան քեռորդի իւր՝ առաքեաց ՚ի տարօն Լ հազարաւ. և իբրև եկն ՚ի գաւառն հաշտենից՝ կալեալ զոմն իւրեանց առաջնորդ՝ եկին մինչև յարձանն։ Եւ իբրև ընթերցան զգիր արձանին՝ խորտակեցին զարձանն քարեայ՝ և ինքեանք ութ հազար այր գնացին ՚ի մեղտի և յաստեղծն ամրոցն. իսկ ԻՃՌ դեռ արձան անդր կային դիտելով զփա

խու

խուցեալսն ։ Եւ իբրեւ գիտացին
եօթն արքն որք էին խոստաձարակք
՚ի վանսն, զամենայն կրօնաւորսն փա
խուցին. յորոց ոմանք փախեան եւ ո
մանք մնացին ։ բայց պօղիկարպոս ու
ղարկեաց զամենեսեան յամուրսն ող
կան. եւ ՚ի տեղւոջն զհայրն Թոթիկ
եւ զըսպասաւորսն եկեղեցւոյն միայն
արգել. եւ հրամայեաց սպասաւորացն
պատրաստել զընծայսն տէրունական
մարմնոյն ։ Եւ իբրեւ մատուցին ըզ
պտրագն եօթներին խոստաձարձակքն՝
հրամայեցին նշանագրի միում որ ե
կեալէր ՚ի յունաց՝ գրել զառ ՚ի յին
քեանց ասացեալսն ։ եւ ինքեանք տա
րածեալ զձեռս իւրեանց առաջի
որբոյ սեղանոյն սկսան
ասել այսպէս ։

Տր ած զօրութեանց եւ արարիչ ամ
լինելութեանց, որ ստեղծեր ըզ
մարդն ՚ի պատկեր քոյոյ բարերարու
թեանդ, եւ կացուցեր զնա իշխան ՚ի վր
երկրի. եւ ետուր նմա զփառս եւ զպա

ծր տիւ

տիճ յաճախտենական անմահ · ուստի
նախանձու բանսարկուին մտին մեղք
յՏն, և'ի մեղաց մահացուն, և'ի մահաց
մանէն կորուստ յաճախտենական · ուս
տի զորդեգրութիւնն որ յայ էր ընծե
ցաք պատրանօք մեղացն · ուստի փըր
կութեան ճանապարհն բարձեալէր
և մահ թագաւորեալ : Այլ դու Տր
գթացար 'ի ստեղծուածս քո ծայրին
ձեռացդ, և տապեցեր զմիածին որ
դին 'ի փրկութի աշխարհի · որ եկն և
ծնաւ 'ի սբ կուսէն 'ի մեր նմանութիւն
Որդ յիշեմ զգինս արեան քո · և փըր
կեմ 'ի ձեռաց նեղչաց ըղհաճատա
ցեալս անձան քում : Ձգեմ զախա
ծածուկ աչքո 'ի վր բանաւոր փա
րախիս այսորիկ · և մի տար զծառան
գութի քո 'ի բնակութի անհաճատից :
Տէր Տր անձանց մերոց մասն ժա
ռանգութեան 'ի վերինդ երուսաղէմ ·
զի վն քո մեռանիմք զօրհանապազ :
Լսր Տր ձայնի աղօթից մերոց, և
խոնարհեցո զունկն քո 'ի մաղթանս

ծա

ծառայից քոց, բարեխօսութբ սրբոյ
կարապետին և մկրտչի ։ Ի սմանէ
դեւք պատկառեսցին, ոչ իշխելով դըժ-
րել սպասաւորաց սորա ։ Եւ որք
գայցեն ՚ի սա մտ կարեաց անձանց եւ-
րեանց, ողորմեսցիս նոցա և բժշկես-
ցես յիւրաքանչիւր ախտից ։ Եւ որք
հաւատով յիշեն զանուն սբ եկեղե-
ցւոյս ՚ի նեղութե իւրեանց՝ կամ ՚ի
վիշտս՝ կամ ՚ի ցանկութիս չարեաց՝
կամ ՚ի ըլկմունս գիճաց՝ կամ ՚ի գե-
տավիժութե՝ կամ ՚ի գազանաց բե-
կութիւ՝ և կամ ՚ի վիշտս անհնարինս
որոգայթից, դու տր ած մեր՝ ըղձի-
ցես նոցա քոյով մարդասիրութբդ ։
և ողորմեալ զերծուսցես զնոսա ։
Զի դու կարօղես ամենայնի ։ և քեզ
փառք յաւիտեանս ։ ամէն ։
Եկն ձայն յերկնից որ ասէր՝ եղէցի
ձեզ որպ և կամիք ․ և որ ոք մտ անուան
իմոյ և կարապետիս՝ պանդխտութբ
քաղաքավարիցն, հատուցից նոցա ըզ
հատուցումն բարի յաւուր այցելու-

ձժ թե

թն․ և զմեղս թողից նոցա։ և դուք էք
կայք 'ի տեղիս լուսաւորս․ զոր պատ
րաստեալ էք ձերով ձգնութբդ ։ և
լըծեալ սրբոյն երկրպագեցին առջին
սրբոյ սեղանոյն․ Եւ արտաքս ելեալ
պօղիկարպոս գնաց առաջի սրբոյ խա
չին և սկսաւ աղաչել զած վասն փըր
կութեան աշխարհին՝ զեկեալ թշնա
միոն խորտակել, և մնալ աղքատաց
'ի տեղիս իւրեանց։ Եւ յանկարծակի
հասեալ զօրքն պարսից․ իբրև տեսին
զպօղիկարպոս՝ հատին զպարանոցն նր
և ընկեցին առաջի խաչին ։ և եկեալ
փութապէս 'ի դուռն եկեղեցւոյն՝
տեսին զկրօնաւորսն յարտասուս և
'ի պաղատանս առ ած․ և յարձակեալ
'ի վերայ նոցա սպանին առ ժամայն
զեօթնեքին խոստաւորական․ որոց ան
ուանք են այսուիկ, Թէոփիլաս․ Պօղի
կարպոս․ Սիմէոն․ Յօհաննէս․ Եպի
փան․ Պետրոնիոս․ Նարեսոս ։ Սոքա
եօթնեքին կատարեցան 'ի զօրացն պար
սից միհրանայ․ յամսեանն քաղոցի 'ի
ձժա չորսն

չորսն՝ ընդերձկս աւուրն ։ Յայն լին-
քեանք զօրքն պարսից մնացին անդ-
մինչև ցառաւօտն · բայց զդուռն՝ ե-
կեղեցւոյն ոչ գտին · զի ծածկեաց
տր ՚ի նոցանէ · և սկսան միմեանց հարկա-
նել · և զարհուրեալք ՚ի դիմացն փա-
խեան ՚ի տեղւոջէն ։ Իսկ նշխարք սր-
բոցն կային անթաղ զաւուրս երիս ·
քանզի փախեան ամենեքեան · Այլեւ
երից աւուրց եկին սպասաւորն եկե-
ղեցւոյն և Ժոթիկ հայրն՝ և տեսին
զնա զի վախճանեալ էին՝ յարտասու-
հարեալ տրտմեցան յոյժ ։ Ապա առեալ
զնշխարս նոցա ելուցին ՚ի մէջ դրախ-
տին ՚ի կողմն հարաւոյ, և եդին զնոսա
անդ առ անտօն և կրօնիդէս, որք և
լեալ էին ՚ի կեսարիոյ զկնի սրբոյն գրի-
գորի · և կանգնեալ խաչ ՚ի վր նոցա՝
բազմաց բժշկութիւն լինէր ՚ի տեղւոջն ։
Իսկ ումանք հասեալ յիշխանէն մուշե-
ղայ տեղեկանալ վն զօրացն · և իբրև
տեսին զնոսա կոտորեալս՝ հիացան
յոյժ, և փութանակի երթեալ պատ-

մեծին իշխանին Մուշեղայ. և Նորա ըն
ճեալ՝ զերիս աճուրս անկեալ դնիւր
անխօս իբրև զմեռեալս: Իսկ զօրքն
մատուցին նմա Թուղթ քրիստոնէա
կան մխիթարութե՟ և ասեն, Ճշմարիտ
շառաճիղ երանելի յուսոյդ երջանիկ
սպարապետ, մի տրտմիր վասն Նոցա.
զի աղօթիւք իւրեանց՝ ամուր աշտա
րակք եղեն աշխարհիս, բարեխօսք
և օգնականք առ ա՟ծ: Բայց դու առա
ճել գոհութի՟ մատո՟ ա՟յ, որ 'ի քո ժա
մանակս յայսքան աստիճան առաքի
նութե՟ հասին. և հանգստեամբ փո
խեցան առ ա՟ծ մարտիրոսական ա
րեամբ. յաշխատութե՟ 'ի հանգիստ. 'ի
խոտաբեկ կենացս 'ի դրախտն փափ
կութե՟. գոլով մեզ միշտ բարեխօսք:
Որդ՝ արի սթափեա՛, և զեկեալն 'ի վը
մեր զմիհրան ուղարկեա՛: Եւ Նորա
իբրև 'ի քնոյ զարթուցեալ՝ հրամայեաց
կոչել առ ինքն զվահան, զոր իշխան
կացուցեալ էր տարօնոյ, մինչ ինքն
մարզպան էր. և ասէ ցնա, որդեա՛կ վա

Հան՝ գիտես դու զահուրս կենաց
ելմանց․ զի այս Ծ̅Նի ամ է՝ որ ես պատե
րազմ եմ մղեալ․ և սպառիլ սրբնլեմ
զքիրտն ՚ի Ճակատէս ։ Իսկ այժմ ծեր
եմ և դողդոջիմ․ և օգնական իմ ած է
և գնա․ և այլ ոչ ոք։ զի որդին իմ մե
ռաւ երկոտասանամեայ ։ Որդ՝ դիր
ծրդեակ զայս ՚ի միտ քում․ եթէ մի
եկեղեցւոյ մեռանիս՝ մարտիկ հանես ։
Իսկ եթէ ՚ի վերայ մարմնաւոր ընչից
իջանես ՚ի մարտ, և այն գործ քաջու
թեան է ։ Օրինաց այլ ժառանգ ոչ ունիմ․
և երկիրս քեզ եղիցի եզաւակի քում։
Որդ՝ արի և գնա և իմաստութեամբ
զամ գնա․ և մե կարապետն եղիցի
քեզ օգնական և պարիսպ․ և աղօթք
մե կրօնաւորացն յաջմէ և յահեկէ ։
Եւ վահան յանձին կալեալ զիրսն
սկսաւ զեսպանս կազմել և ուղարկել
առ միհրան․ զի հաշտեսցի և գնասցէ ։
Իսկ նա ասէ, ոչ․ այլ մինչ զերխանն
մուշեղ կալեալ տարայց առ արքայն
պարսից։ Եւ վահան առաքեաց և ասէ,

ձմգ եթէ

եթէ զերկիրս ինձ տաս իշխանութե՟,
ես տամ զիշխանն մուշեղ՚ի ձեռս քո.
և ես կամիմ գալ առ քեզ ապըստամ
բութե՟ ՚ինմանէ, և հատանել զեր
կիւղն ՚ի մէնջ։ Իսկ նորա արձակեալ
կոչեաց զնա փութով. քանզի յօժարէր
իւրացն. և ինքն իջանէր ՚ի մուշնաւան.
իսկ մուշեղ յամուրն ողկան ։ և այն
զօրքն որք զկրօնաւորսն կոտորեցին՝
անցեալ յաստեղօն ամուրն՝ կային
աւուրս երկուս և ոչինչ կարացին
առնել՝ ապա երթեալ կացին առ միհ
րան. և մատուցին նմա զտ՟մ ձև ամ
րոցին. և նա խնդրեաց ՚ինմանէ զաս
տեղօն ամրոցն ։ ասէ վահան ոչ այդ
պէս տէր. այլ տուր ՚ի ձեռս իմ դ՟ռ
տյր ,որ գնամք ՚ի վե՟ ամուր բերդիցն,
ուր մտերիմք նորանն և գանձքն.
գուցէ թառնայցեն ևչտայցեն ՚ի ձեռս
իմ, ապստամբեալ զնս կարծելով։
Այլ այժմ երթիցուք նախ յօձ քա
ղաք և յայլ ուրեք ։ Իսկ միհրան տը
ճեալ ՚ի ձեռս նորա ՟Ր հազար ընտիր

առն

առն և ձիոյ. և իբրև գնացին 'ի դուռն
յօձ քաղաքին, դարան մահու գոր
ծեալ վահանայ բանս տրտր քաղա
քին ներքս առնուլ զզօրսն պարսից.
և քանզի մերձէր մուտ քաղաքին՝ 'ի
ժամուն սակաւք մտանէին. և որք 'ի
դուռն անցանէին՝ զայն 'ի տուն առնել
'ի զգեստուցն կողոպտէին. և զզօ
րուն կոտրեալ արտաքոյ պարըսպին
յաներևոյթ տեղիս ծածկէին. և 'ի
ժ̃բ այրէն լսուն միայն թողեալէր 'ի
գեօղն կոչեցեալ հարցս: Նոճ պատ
ճէր եւ նոցա թէ յորժամ զձեզ ու
ղարկեմ 'ի միհրան, գնացէք և ա՛յլ
զօրս ածէք. և արարին այնպէս: զի
գնացին 'ի միհրան և առին 'ի նմանէ
ռ̃ հազար այր ընտիր և եկին առ վա
հան. և նա այնպիսի գործ հնարեաց՝
զոր ոչ գիտացին պարսիկքն:

Իրդ՝ յորժամ մօտեցան 'ի դուռն
քաղաքին՝ տրճեալ վահան քաղաքա
ցեացն զպարսից զօրաց զերիվարսն
և զհանդերձսն՝ 'ի դուրս կոչէր զնս.

և խրատ ետ եթէ՝ յոր ժամ՝ նոքա ըզ
ձեռք հայերն՝ դուռք միաբան'ի քաղաքն
դիմեցէ · և'ի ներքս մտեալ զայղ
թուլծն փողն հնչեցէք · և զդուռն
քաղաքին լիբաց թողէք · զի կարծի
ցեն թէ առին զքաղաքն · և արարին
այնպէս ։ Եւ երբ և տեսին պարսիկքն՝
թէ դիմեցին'ի քաղաքն, յննդացին յայժ
և դիմեցին յներքանք ես'ի քաղաքն և
սկսան մտանել'ի նա · իսկ փախան փու
թով ընդ առաջ եկեալ զօրացն՝ անե
տես տայր նոցա · և ի այր'ի պարսիկ
զօրացն անհնարիրս առաքէր առ
մհրան թէ առաք զքաղաքն · և ինքն
դարձաւ զհետ զօրացն պարսից ։
Եւ երբ և մտին բազումք'ի քաղաքն
և այլքն դեռ մտանէին՝ սկսան կաս
կած առնուլ զօրացն · և կամէին յետս
դառնալ · և զհետ մտեալ փախանայ
սկսաւ կոտորել զնոսա և'ի մօրին ը
նուլ ։ և ինքն աստի և քաղաքացին
անտի ։ Եւ այր մարահեղձ արարին · և
զայլսն'ի քաղաքն արգելեալ տայր կոտ

Ճժէ րոլ

րել զգլուխսն և 'ի պարիսպն հանել ,
և համար արարեալ յաւուր յայնմիկ
սպանելոցն՝ գտին վեց հազար գլուխ .
հինգ միայն պակաս ։

Եւ հրամայեաց զամենեցուն ըղ
ձիթն և զթլփատոսն կտրել . և ինքն
առեալ զզօրս իւր արս Է հարիւր՝
գնաց 'ի մուշ . և ԻՌ թողեալ 'ի յանցս
մեղտոսյ . և ԺՌ այր աշտենաւոր թո
ղեալ 'ի սանասայի ծմակն . և ինքն ԺՌ
առեալ գնաց 'ի մուշնաւան 'ի միհրան ։

Եւ մտեալ 'ի սենեակն խօսեցաւ ը
նմա այսպէս , ես փախստական եկի
առ քեզ 'ի զօրացն . զի ոչ 'ի քաղաքն
թողին զիս և ոչ աւարամասն ետուն
մեզ . այլ և զիմ զօրս 'ի քաղաքն արգե
լին . և ես գամ առասիկ փախստա
կան ։ Իսկ միհրան խորհեցաւ ուղար
կել 'ի վերայ նոցա հազար այր . և նա
աւք՝ և 'ի քէն իսկ ապստամբեալ են
և զաւար քաղաքին և զկապուտ՝ ա
ռեալ կամին անցանել 'ի յոյնս ։

Եւ բարկացեալ միհրան առաքեաց

'ի վերայ նոցա երկու հազար այր. և
վահան խրատ տայր զօրացն՝ 'ի գիշե
րի մի անցանել ընդ գետն մեղտայ.
այլ լռելեայն առնել և 'ի վաղիւն ապա
գնալ. գուցէ որ թշնամի յարձակի
ցի, և դուք չէք ընտել վայրացն։
Նա՛ ասէ ցնոսա, հազար այր գնասջէք
ընդ ծմակն, և հազար ընդ դաշտն.
և ես նոցա առաջնորդս. և ինքն ել
'ի միհրանայ գնալ ուղարկել զնոսա.
Նա՛ իբրև գնացին յայն տեղի՝ ուր
բաժանեին՝ առաքեաց հարիւր այր
զհետ նոցա որ ընդ ծմակն գնացին.
և ինքն առեալ Ճ այր դնայր զկնի նոցա։
և իբրև գնացին յեզր գետոյն մեղտայ
յայնկոյս՝ իջոյց զնոսա 'ի բուն առնել.
և ինքն 'ի պատրաստի արարեալ զգա
րանակալսն՝ հրամայեաց ծառայիցն
կտրել զերիվարսն արօտոյ պատճա
ռաւ. և անհոգս արարեալ զնոսա
յանկարծակի հընչեցուցին զփողսն
յետոյ և յառաջոյ. և 'ի մէջ առեալ
իսկոյն բարձին զգլուխս նոցա և ըն

կե

կեցին՚ի գետն․ յորոց և ոչ մի ոք կա
րաց զերծանիլ․ և զերիվարսն հրա
մայեաց՚ի ծմակն տանիլ։ և մինչ նոքա
զայն պատերազմն վճարեցին և յա
ռաջ եկին այլոցն, և նոքա դեռ չէին
եկեալ ՚ի ծմակն․ և կացին մնացին
մինչև նոքա եկին և յայնկոյս անցեալ
իջին․ զի զայն խրատ տըւեալ էր վա
հան։ Իսկ իբրև անհոգս եղէն՝ ապա
կալեալ զխելս կամրջին՝ ձայն սաս
տիկ հնչեցուցին շուրջանակի զնո
քօք․ և սկսան անխնայ կոտորել ըզ
նոսա․ և մի ՚ի նոցանէ թափուցեալ
՚ի մօրն և հեծեալ յերիվարին փախ
չէր ՚ի մուշ․ որոյ զհետ մտեալ եր
կուց ումանց՝ և անցեալ յայնկոյս գե
տոյն ըմբռնեցին և ջախջախեցին ըզ
գլուխ նորա։ Իսկ միւս ընկերն ա
ռեալ աճապ տայր ցմիւսն և ասէր,
պարոնից խորտակարարդ, ամ. զաղս․
և կոչեցաւ անուն տեղւոյն՝ առ աղս
մինչև ցայսօր․ որև անճանեցաւ
՚ի վահանայ․

Ծի Իսկ

Իսկ վահան ածեալ զոմանս 'ի նոյնէ
'ի մօրն, և այլ ոչ կարացին հանել ըզ
նոսա անտի՝ այլ հեղձան 'ի նմա. և
որք 'ի ցամաքն էին՝ կոտ·եցին զգլուխս
և զթլփատս նոցա և պահեցին. և ա-
պա յետոյ զգլուխն 'ի մօր անդր և
'ի դաշտն ընկենուլն. և զ Ռ̄ հազար
երիվարսն ետ տանել յողնու բերդն.
և ինքն 'ի վաղիւն եկն առ միհրան ։
Եւ հրամայեաց ծառայիցն ձայն առ-
նել՝ և զմիհրան կոչել. և նա վ̄ճ խօ-
թութ̄ն 'ի սենեակն եմուտ, և զնա
միայն թողոյր 'ի ներքս. և վահանայ
դռնապան լեալ՝ զենեալ իշխանն
փարձուցանէր 'ի դրանէն՝ ասելով,
հայոց մարզպանն չկարաց գալ 'ի ձայ։
Եւ նոցա ժողովեալ 'ի տաճար մի Ը̄
գլխի մոխն. և վահանայ առեալ զմա-
խաղն յորում քիթքն և թլփատքն
կային, ետ բերել առաջի միհրանայ.
և նա տեսեալ զարհուրեցաւ. և ասէ,
զինչ է այդ, զի՞յց տուր ինձ. և պատ-
մեաց նմա կարգաւ զամենայն, և ոչ

ձիա մի

մի բան թաքոյց 'ի նմանէ զոր ինչ ա-
ւարեալ էր: Իսկ բարկացեալ միհրա-
նայ՝ էառ զտէգն 'ի ձեռանէ ծառային
և կամէր հարկանել զվահան. Եւ նր
ձգեալ զձեռն 'ի սուրն որ կայր ա-
ռաջի՝ կտրեաց զթլփատն միհրանայ
եդ 'ի բերան նորա, ասելով. Դո՛ւ ես
նախատէր զած՝ դո՛ւ ես որ զկրօնա-
ւորսն իմ զսիւնեան աշխարհի՝ ետուր
սպանանել: Իսկ կտրեալ զքիթն ցու-
ցանէր աչացն. և պատառեալ զփորն՝
ետ ծառային իւրոյ հանել զլերդն և
դնել 'ի բերանն. և հարեալ զդանակն
ի փորն ետ թողուլ 'ի ցից: Բայց մինչ
լոկ զթլփատն կտրեալ էր՝ ասէ,
տո՛ւր բանից նիշ և պատճէր 'ի պար-
սիկն որ յապահունիս, և ես ապրե-
ցուցանեմ զքեզ. Եւ նա ետ նշան բա-
նից և պատճէր բազում երդմամբ.
զոր երկոքեանն միայն գիտէին:
Իսկ իբրև ասաց զիրսն՝ ապա կտ-
րեալ վահանայ զգլուխ նր, եւ ծա-
ռայիցն առնուլ զարիւնոտ զգեստ նր

և պահել․ և զգետինն մաքրեալ յորե
նէն՝ կողմնեցուցին զնա 'ի մահճին
և ծածկեցին քնոյ պատճառանօք։

Իսկ ինքն ելեալ կոչեաց զպարսիկ
դպիրն միհրանայ 'ի սենեակն, և ետ
գրել 'ի միհրանայ ողջոյն և բանից նիշ․
եթէ յետ երից աւուրց էլ 'ի բլուրդ
որ 'ի վերայ կոյթ ձորոյ՝ հազար ա
րամբ միայն․ զի տեսցուք զմիմեանս․
և գրեաց դպիրն ըստ ասաց վահան․
և եդ 'ի վերայ զմատանին միհրանայ։

Իսկ կոչէր 'ի հաւատարիմ ծառայից
արս յիսուն՝ ետ տանել զթուղթն
առ վաչիր որ զհազար այլն ունէր․
որք և առեալ գնացին։ Իսկ վահան
կոչեաց զմըրիրանն և ասէ, երթ կո
չեա զայս անուն իշխան․ և երթեալ
կոչեաց․ և բերև զայր իշխանն և մնա
նէր ընդ փողոցն խաւարչտին՝ զի այր
ատի և անտի կային․ և մինչ կամէր
մտանել ընդ սենեակն՝ ածապարեալ
կալան զփողոցն զի մի ձայն բարձցէ
առ միւսն․ և հարեալ դանակաւ 'ի

 սիրտ

սիրտ նորա՝ ձգէին ՚ի միւս յարկն․ ուր
և զներքնրակն և զդալիքն զմն պատճա
ռոյ չեւ տանել ՚ի բանտն։ և ինքն խա
բէութեւ կոչէր զիշխանսն ՚ի խորհուրդ,
և նենգութեւ այնպէս առնէր։ և սպան
յաճախ յայնմիկ իշխանս ութսուն
և Ը։ Իսկ երբև վճարեցան իշխանքն՝
դնաց ինքն ՚ի տաճարն ուր զօրքն էին
ժողովել․ և ետ հանել արտաքս զեւլն
և զայլ գաւառի մարդիկն․ և ինքն
սկսաւ փրանգել զմնացեալ զօրսն ա
սելով, արժանէր ձեզ զմարգարէութ այ
յաւէտն մարդասիրին գողանալ․ արդ՝
հրամայեալ է ձեզ ամենեցուն մերկա
նալ, մինչև ցուցանիցէք զնա ։
Իսկ հանել զհանդերձսն ամենեցուն
արդ եւ զնոսա յերկուսին տաճարսն
՚ի ԺԶ ութսուն այր․ և փակեալ ըզ
դրունս տաճարացն ետ բերել զգը
լուխն միհրանայ․ և կախեալ Ը երդն
ցուցանէր նոցա և ասէր, այս այն գը
լուխն է՝ որ խորհէր զսրբոյ կարա
պետի զհնժմ լինէր առնել, և զկրօնս
Ծ իդ Հոյսն

ճորսն հրամ այրել : Եւ զայս ասա-
ցեալ հրամայեաց վառել զերկոսին
տաճարսն , և ասէ՝ դուք ինձ վնաս
շատէք արարեալ, որք զտաճարսն իմ
այլ այրելէք տրճեալ. բայց թէ կամի-
ռծ և ոչ կարապետն՝ ես զայս փայտ
ընդ ձեր և ընդ ձեր թագաւորին կա-
ռափն հանեմ. զի ես աշխատեալ եմ
և զտաճարս շինեալ. և դուք մերկէք
և ցրտացած : Արդ՝ վասն իմ մեղայն
թողութն և վնիմ հարանցն՝ ջեռա-
րեք այսօր և մի ամաչէք. և տուն-
այդ գերեզման ձեզ եղիցի. շնորհե-
լով պարսից արքային: և այնքան բոր
բոքեաց բոցն ճարպոյն, մինչ զի քա
ղաքն ամ արբեալ եղև 'ի հոտոյ ճեն
ճերացն : Եւ ինքն ժողովեալ զկա-
պուտ նոցա և զգանձս՝ ետ տանել
յամուրն ողկան. և զիշխանն մուշեղ
ետ ածել 'ի քաղաքն. և ինքն առեալ

երեք հազար այր՝

գնաց ընդ առաջ

վաշխրայ :

Ճի և　　　Եւ

Եւ երթեալ 'ի մէջ լերինն ընդ երիս դիհս պարան գործեաց. և զդպիրն և զնրճիրակն առաքեաց առ վաչէր զի կոչեսցեն զնա գալ անդր. և գնացեն նք կոչեցին զվաչէր, որ իջեալ էր եզր ծովուն. բայց Նրճիրակն և դպիրն ոչինչ գիտէին զիրացն. զի վահան ոչ եթող զնոսա մտանել 'ի զօրսն. և յոր ժամ այրեաց զնոսա 'ի տաճարին. 'ի պատճառս իրաց՝ յայլ տեղիս առաքեալ էր զնոսա, զի մի գիտասցեն զիրսն : և զի զհանդերձս իշխանացն տեսեալ՝ կարծէին թէ միհրանեանքն են :

Արդ՝ իբրև գնացին և զվահանայ առաջեալսն պատմեցին նմա որ թէ յերեսաց միհրանայ, առեալ վաշ իրայ արս Ռ հարիւր, եկն 'ի վերայ լերինն : և իբրև մերձեցաւ 'ի տեղին՝ եթող անդ արս հարիւր իբրացէ, ասան այլոց թշնամեաց. և եկեալ եմուտ 'ի վրանն առ վահան. կարծելով թէ միհրանն է : Եւ իբրև ետես զնա վահան՝ առէ

ճիզ ցնա,

ցնա, վաշխր, զինչ եղեւ 'ի մէջ. 'ի պարսից Համառօտս կամիք դարձուցանել զերկիրս Հայոց ։ և Հրամայեաց արգելուլ զզօրսն 'ի Հեռուստ. և ըղ վաշխր գանեաց յոյժ, մինչև առաջէ 'ի Նմանէ Նշան բանից կոչելոյ զզօրսն. և 'ի Հարկէ ցաճոցն ետ Նշան բանից առ զօրապետսն և առ իշխանսն գալ փութով 'ի տեղին ։ Իբր կոչեաւ զպարսիկ դպիրն ետ գրել այնպէս՝ թէ գայցեն 'ի վաղիւն. զի յոյնք ասէ գալոցեն 'ի վերայ մեր. և տուեալ ըղ մատանին վաշխրայ՝ ուղարկեաց ըղ թուղթն յայն զօրսն՝ որք Հեռի էին. և դարձուցեալ զկոչնականսն յայն զօրսն որք յետոյնէին, և կոչեցին ըղ Նոսա ։ Իբր կոչեալ զիշխանսն մի մի 'ի խորան իւր՝ կտրէր զգլուխս Նոցա. զոր ոչ ոք գիտաց. մինչև զերծեալ ոմն 'ի Նոցանէ անկաւ 'ի բանակն ։ և իբրև ետես վահան թէ յայտնեցան իրքն՝ ազդ արար տնոցեն որք 'ի գարմանէին. որք յարուցեալ յետուստ

կողմանէ՝ փախստական արարին զնո
'ի բերդակոյս կոթ ձորոյ ։ Եւ որք
բուն յետոյնքն էին 'ի դարանի անդ՝
չյարեան իսկ ․ և որք բերդին ընդ
դէմ՝ ելեալ քարամբք և գ ովք կոտո
րեցին զնոսա անխնայ ․ և եղեն փա
խըստական յապահունիս արք Ճ, և
իմացեալ դարանակալացն յարեան
'ի վերայ և կալան զնոսա ։

Արդ՝ 'ի վաղիւն սկսան զօրքն գալ
'ի նոյն տեղի լերինն ․ և վահան յա
ռաջ գնացեալ ասէ՝ իջիք սուտ ամե
նեքեան և թողէք զեր վարսդ արա
ծիլ մինչև յերեկոյն ․ և յերեկոյին ա
կա իջանեմք 'ի վե զօրացն յունաց ․ և
արարին այնպէս ։ Եւ դարանակալքն
դիմեցին 'ի վե նոցա և կոտորեցին զերի
վարսն 'ի զօրացն և փախստական ա
րարեալ զնո ընդ արածանի՝ հանին
'ի քարքէ ․ և զօրացն պարսից տեսեալ
զնոսն՝ աղաղակեցին և ասեն՝ վայ մեզ,
զի կորեաք ․ և եդաւ անուն գաւա
ռին կորեան լերին ։ Եւ վահան առեալ

 զզօրսն

զզօրսն խմբուցանէր 'ի բուն ձորն • և
յարեան գարանակալքն աստի և ան
տի, և 'ի մէջ առեալ կոտորեցին զնո •
ոչ ողորմելով ումեք ։ և հրամայեաց
նչ թողուլ 'ի նոցանէ սոս ի • զի զբու
ցառումն լինիցին պարսից արքային ։
Եւ տեսեալ նոցա զգլուխն միհրա
նայ տանիլ առ թագաւորն և ասէ,
այս մարզպան յորժամ եկն յերկիրս
մեր՝ հակառակեալ զօրքն Ի միլեանս
գնդի խնդրէին, և ոչ կարացին գտա
նել • ապա քանզի յոյժ թշնամիքէին
մեզ՝ 'ի նմա ոչ իշխեցաք գնալ, այլ ձեզ
ընդ ակամբ էաք • և ձեր զօրացդ գն
դի ոչ կայր • ապա կորեցաք զգլուխդ
զայդ և խաղացաք ։ ապա լսեցաք թէ՝
'ի շահաստանսդ եկեալ էք 'ի բօսար
քաղաք, որ է երկիր տափարակ և
դաշտաձև • և գիտեմ որ գնդի խա
ղայք 'ի նմա • առէք զգլուխ բեւոր
դուոյն ձերոյ, և եղիցի ձեզ գնդի յաղ
գէ յադգ ։ Եւ իբրև գնացին արքն
և տարան և զգլուխն միհրանայ առջի

Թագաւորին և ասացին զբանն, խռովեցաւ յոյժ և ամաչեաց զամօթն յաւիտենական ։

Եւ՛ ի միւսում ամին խրոխտացեալ՝ այլ զօրս առաքեաց 'ի տարօն ։

Ի սոյն ամի՝ վանք սրբոյ կարապետին որ յիննակնեանն էր՝ փլաւ. զի շարժ խիստ եղև. զոր մուշեղ իշխանն տարօնոյ տուեալ գանձս բազում հրամայեաց քարակոփս շինել. բայց ոչ ժամանեցին շինել որպէս արժանն էր՝ վասն պատերազմին ։

Ի սոյն ամի շինեաց զսբ̃ կարապետն և ինքն վախճանեցաւ. և կայ առ արծրունեաց 'ի կողմն արևելից Ճակատուն ։

Յետ վախճանելոյն մուշեղայ՝ նըստաւ վահան իշխանն մամիկոնէից տանն, և եկն 'ի վանս գլակայ. և տօն ցնծութեան կատարէին 'ի սբ̃ կարապետն բազում քահանայիւք և եպիսկոպոսօք ։ Եւ ազատեաց եկեղեցւոյն երկոտասան գեօղս. ջնջե

Ճլ Լ

ըով զանձանն յորջունա
կան գինձանէն ։

՛Ի նոյն ամին վախճանեցաւ և երանելին Թոթիկ հայր գլխոյ վանիցն. և կայ ՛ի Թաղման՛ի Հարանց բլուրն, որ է ընդաջմէ եկեղեցւոյն Սբ. աւետեաց բլուրն ։ իբրև ամն ՛ի միջի ։

ՆՃ Նստաւ յաթոռ նորա՝ մանուկն
ստեփաննոս, որդի իշխանին
արծրունեաց ։

Սա բազում ուղղութիւ գործեաց ՛ի գաւառն տարօնոյ. և վերագոյն ընդունէին զնա քան զեպիսկոպոս. զի էր հայր որբոց փառաւոր և տէ֊ վորուք. և ունէր ընդ ձեռամբ իւրով Գ՟ Ճ՟ Ղ՟ Ը՟ կրօնաւորս ։ և վն տէ և պարկեշտ վարուցն՝ ամենեքեան իբրև զաստուածս կարասպետն ընդունէին զնա ։ Սա խնդրեաց ՛ի տէ կայսերէն կապել զբերան գաւառացն որք զբո֊ սաքերան ուտէին. և եղև այնպէս ։ Սա յանդիմանեաց զիշխանն Հարքայ, որ ունէր զկին եղբօր իւրոյ. և ածել

ճղա ՛ի

'ի հաւանութի̃, կտրեաց 'ի կնոջէն և
արար զնա կրօնաւոր. և ետ նմա
շինել եկեղեցիս 'ի Թիլնաւան։
փառք ա̃յ երրորդութեանն ամէն ։

✠

Վասն Երկրորդ. Սան գալստեան
վախթանկայ երեսուն հազարաւ 'ի
տարօն ։ Որև շինեաց զպորպէս քա
ղաք, և զքերդն գահար։ 16

[illegible]արև խոսդեալ Թագաւորն պար
սից 'ի վր̃ յունաց երկրորդ ան
գամ, 'ի միտ ածեալ զմահն մհ
րանայ քեռորդւոյ իւրոյ, առա
քեաց զվախթանկ զնորին հօրեղ
բայրն երեսուն հազարաւ 'ի տարօն։
Որոյ եկեալ յապահունիս՝ նստի
անդ, և առաքէ հարկապահանջս 'ի
հօրք, 'ի հաշուէնք, և 'ի մուշ, խնդրել
'ի նոցանէ զարքունական հարկն. և
գրեցին առն իշխանքն երկրին և ա
սեն, եթէ վահան լիցի քեզ հարկա

Ժբ տու

տու, լինիմք և մեք՝ և տամք զհարկն.
ապա թէ ոչ՝ ամօթալի գ՚ալցես
աստի։ Իսկ որ խրոխտացեալ վախթան
կայ՝ թողու կողմնապետս երկրին
ապահունեաց՝ և սաստիկ քինու վը
քացեալ՝ գայ հասանէ ՚ի գլուխ տա
րօնոյ։ Իսկ իբրև եկն՝ ետես անդ
տեղի մի վայելուչ և արժանի, և սկսաւ
անդ շինել քաղաք և տնկել այգիս և
բուրաստանս. և կոչեաց զքաղաքն
պորպէս՝ յանուն կնոջ իւրոյ պորպէի։
որ ՚ի մեր լեզուս համեղ կոչի։
Իսկ զպարսկական արուեստն փո
խեաց ՚ի գունան մատրանին, զոր հիմն
արկեալ էր սրբոյն սահակայ պար
թևի մեծի։ Իսկ եկեալ ՚ի վր̅ լերինն
տօրոսի՝ շինեաց անդ ամրոց, և անուա
նեաց գահար. զի անդ գահավիժե
ցան ոմանք երկուցեալ ՚ի վայրի գա
զանաց, կարծելով զնոսա թէ ՚ի պար
սից հենծելոցն իցեն։ Ել սա և ՚ի վր̅
գուռզ լերինն, և շինեաց անդ աւան,
և անուանեաց զնա գրգուռ՝ յանուն

որ

որդւոյ իւրոյ Տրդատայ։ Եւ գրեաց թուղթ առ Վռհան, որ ունէր օրինակ զայս ։ Արաշ և հզօր բազկիդ Վահանայ հսկայի սպարապետի՝ 'ի դիցն օգնութեան ողջոյն։ Թէպէտ ընդ մահն Միհրանայ քեռորդւոյն իմոյ տրտմեցաք, սակայն ընդ քո իմաստութիւնարէ յոյժ զարմացեալ եմք ։

Եւ արդ՝ ես վասն սիրոյ և խաղաղութեան եկեալ եմ. եկ և դու առ իս սիրով և երդմնիր ինձ՝ տալ զհարկն դիմոսական և հնազանդ կալ արքային, և այլ ոչ ևս մտանել 'ի չարութիւն վասն նորա. և ապրեսցիս, մնալով 'ի փառս պատուոյ մեծի իշխանութեանց Հայոց։

Ողջ լեր։

Եւ Վահան գրեաց նմա պատասխանի այսպէս։

Սատ և թոյլ անձինդ Վախթանկայ, և խողից քոյոց դասուցդ՝ որք զօրն ողջոյն զաղբս ճաշակեն. Թէպէտ ընդ մահն Միհրանայ խնդացի, բայց զքո անմտութիւն յոյժ լացի։ Որ զնորա

Ձլդ մահն

մահն լուեցեր և զիմ կործանութիւնս ծանեար՝ զոր ես ինձ ած, և իշխեցեր յիմարութե՜ գալ և դու 'ի վերայ երկրիս Հայոց: Որդ՝ եթէ սէր եկիր առնել ընդ մեզ, զկինդ ընդէ՞ր ածեր զհետ. մի թէ որդիս խնդրես յարանց մերոց: Իսկ եթէ սիրոյ պատճառաւ եկիր՝ զքաղաքդ և զամրոցդ ընդէ՞ր շինեցեր: Ով գիտեմ, զի սուտես. և իբրև զշուն կծկիս: որդ՝ մի ընդ մահու փոխեր զկեանս քո. այլ եւ յերկրէս և զնա խաղաղութեամբ յերկիրդ քո: Ապա թէ ոչ՝ զմահն որ ընդ անձն քո անցանելոցէ՝ տեսցէս ամ երկիր: Իսկ բարկացեալ Վախթանկայ ընդ նախատական բանսն Վահանայ՝ ետ 'ի ձեռն ռահանայ այս ՟Զ հազար և առաքեաց 'ի մուշ 'ի մի Վահանայ: Իսկ Վահան իմացեալ զիրսն (զի ազդեցին նմա ոմանք թէ առաքին գայ ռահան 'ի վերայ քո,) գիշերագնաց եղեալ հասանէ նոցա 'ի ծմակն, ուր իջեալ կային անհոգ. և յանկարծակի

յար

յարձակեալ ՚ի վն՟ էհար զնա սրով.
և պարսիկքն ոչ կարացին ունել
զերիվարսն. քանզի որդին վահանայ
սմբատ ՚ի մէջ անցեալ գաղտաբար
կորեաց ՚ի նոցանէ չորս հարիւր երի
վարս և անցոյց յայն կոյս սրածանու
՚ի կողմն հաշտենից. և ԲՃ երիվարս
՚ի նոցանէ աճարամման ուղարկեաց
՚ի մբ՟ կարապետն. զի մնէր նոցա
տուն հայրենի. և սմբատն արի՝
անդ էր կնքեցեալ:

Իբր վահանայ տրճեալ զնս մորայն՝
զբազմութիւն կոտորեաց. և մերկացու
ցեալ իշխանն հաշտենից արս ԲՃ՝ ՚ի
մօր անդր ընկղմեաց. զի ունէր առ
ինքն արս վեց հարիւր: Իսկ իշխանն
պարունեաց Բ հազար և Բ հարիւր.
Իշխանն արծրուեաց՝ չորս հազար.
Իշխանն եղնուտի՝ հինգ հազար.
Իսկ ինքն վահան՝ ութ հազար.
Իբր որդի նորա սմբատ՝ վեց հազար.
Ընդ. ամ զօրք ԻԵ Ռ և ութ հարիւր.
Այս ամ զօրք կային ընդ ձեռամբն

ՃԼԶ

վա

վահանայ ։ Բայց բաժանեալ էր զնա, և կողմնապահս թողեալ ամ̃ տեղեաց և առ ինքն կայր յամուրն յայնմիկ ի̃ հազար ։ Եւ բազում ոճիրս գործեց ընդ իշխանն հաշտենից ․ զի սաստապա րեալ կոտրեաց զգլուխն ռահանայ ․ և զօրքն ՚ի փախուստ դարձեալ՝ նե ղելին յոյժ ․ որք յաղաչանս դարձել հարկս խոստացան տալ նոցա ։

Եւ վահան ասէ ցնոսա , տուք ինձ զգլուխն ռահանայ՝ և թողում զձեզ ․ և զօրքն ՚ի բազում տարակուսանս լեալ՝ խնդրէին զգլուխն ռահանայ և ոչ կարէին գտանել ՚ի միջի իւրեանց ։ Ապա կալեալ զորդի նորա զվահ , ե տուն ՚ի ձեռս իշխանին հաշտենից ․ և նա յառաջ խաղացեալ ասէ, կամ տուք մեզ զգլուխն ռահանայ , կամ զգին գլխոյ նորա երեսուն հազար դահե կան ։ որոց անհնարինս մտեալ՝ ե տուն զգին գլխոյն ռահանայ՝ և ին քեանք սկսան փախչիլ՝ Իբրև ետես վահան թէ գնան ամբողջ, նախանձել

զնախանձն ոչ՝ յարձակեցաւ ՚ի վերայ
և սկսաւ կոտորել զնոսա . և նոցա
աղաղակեալ ասեն՝ առ ինչ դարձայք
անդրէն ՚ի պատերազմ մղածել խօսք՝
և կոչեցաւ անուն տեղւոյն առ ինչ ։
Իբրև տարածեալ զնմ ՚ի դաշտի անդ՝
կոտորած սաստիկ գործեցին . յորոց
որք հինգ հարիւր հազիւ կարացին
փախչել . որք երթեալ պատմեցին փախ
թանկայ զամենայն եղեալսն ։ և նորա
բարկացեալ՝ հրամայեաց գլխատել
զնոսա որք դարձան ՚ի պատերազմէն .
և ոչ մնաց որ ՚ի վեց հազարէ անտի ։
Իբրև շարժեալ անդրէն փախթանկայ
՚ի ցասումն բարկութեն վասն վահա
նայ՝ առաքեաց զասուր ութ հազա
րաւ ՚ի վերայ նորա ։ որ եկեալ բանա
կի յեզր մեղտայ և առաքէ առ վա
հան՝ որ ունէր օրինակ զայս ։
Ով չարաբարոյ գայլ վահան , մինչ
գիտես թէ ծառայելոց ես արեաց ար
քային՝ ընդէր այդչափ յանդգնեալ
անամօթիս ։ արդ՝ արի եկ առ մեզ և

լեր հովկատու. ապա թէ ոչ՝ մեռա-
նիս իբրև զշուն։ Եւ նորա զայս լը-
ւեալ՝ էառ հազար այր և զսմբատ
որդին իւր, և գնաց ՚ի պատերազմ։ և
իբրև հասին հանդէպ իրերաց՝ սկսաւ
ասուր թշնամանել զվահան և գայլ
կոչել. և նա ասէ, յիրաւի է այդ ա-
նուն ի վերայ իմ. քանզի գամ կոտո-
րեմ, գնամ և այլ զի գամ. և սկսան մար-
տնչիլ ընդ միմեանս։ Եւ իբրև խում-
բեցաւ պատերազմն. ահն կալաւ
սըմբատ որդին վահանայ ի վերայ ա-
սուրայ և պատահեցին նմա. և ասուր
տեսեալ զնա թէ պատանի է՝ քամահեց
զնա և ասէ, քարապաշտ հարճորդի՝
՚ի բաց կաց յինէն՝ զի ես պատերազմող
արանց անցանեմ. և նա ասէ, որդի սա-
տանայի՝ յիրաւի՞ է անուն քո ասուր.
զի սուր քո ոչ է ինչ. արդ մատուցեալ
ըլ կործիս՝ ծանիցես զպարտութի քո։
Եւ յանկարծակի զինս իւր ի վերա-
ցուցեալ կոտրեաց զգլուխ երիվարին
ասուրայ և յերկիր ընկեց զնա. և յար-

 ձա

ձանկեալ անդէն ի վերայ նորա՝ կորեց
զգլուխ նորին, եւ ի վեր վերացուցեալ
ասէ, փառք քեզ քս· փառք քեզ սբ
կարապետ· որ յաղթեցեր հակառակ
որդին քո·

Եւ մինչ դեռ զայս ասէր՝ պատեցին
զհայրն նորա զվահան արք ինն· եւ ումն
անտառս կուփէին զնա անխնայ· եւ իբր եւ
սկսաւ վահան պակասիլ՝ ձայն եբարձ
եւ ասէ, ո՛ւր ես որդեակն իմ սմբատ,
հա՛ս ինձ յօգնութիւն· զի էր ամաց
ութսուն եերից : Եւ սմբատ յար
ձակեալ քաջաբար որպէս արծիւ սը
րաթռիչ՝ եւ ասէ, օգնեա մեզ սուրբ
կարապետ· եւ անդէն հարեալ զգլուխ
որդւոյն ատուրայ՝ թիկամբն հանդերձ
'ի վայր ընկեց· եւ զայլ մնացեալսն փա
խըստական արար 'ի հօրէն իւրմէ իբրեւ
զքաջ արծիւ: Եւ մատնեաց տր ան
դէն զզօրսն պարսից 'ի ձեռս նց՝ զօրս
մինչեւ 'ի մուտս արեւուն փախըստա
կան արարին· եւ յութ հազարէն ծն
միայն գնացին առ վախթանկ: Եւ լուեալ

Ձի վախ

մախթանկայ լռեաց մինչ՚ի միւս ամն։
Եւ ՚ի նոյն ամի մախձանեցաւ մահան
վրէժխնդիրն իմերայ եկեղեցւոյն այ։
որ մինչ կենդանի՛էր՝ հրամայեաց տա
նել զինքն ՚ի վանս գլակայ․ և կայ անդ
՚ի թաղման ՚ի դուռն սբ կարապետոյն։
Եւ ՚ի նոյն ամին զօրս գումարեալ
մախթանկայ արս քսան հազար, առա
քեաց առ սմբատ որդին մահանայ և
ասէ՝ կամ եկ ևպատերազմիր ընդ մեզ՝
կամ լեր հնազանդ և տուր հարկս։
Իսկ սմբատ ժողովել արս իննհազար՝
գնաց իմերայ նոցա․ և թողեալ հազար
հարիւր այր ՚ի բլուրն որ կոչի մահու
ագարակ՝ գնաց ինքն ընդ դէմ նորա
իգրգռել զնա։ Եւ մախթանկ առա
քեաց իննհազար այր իմերայ նորա ,
կարծելով թէ այն միայն է․ և եկեալ
գիշերի պատեցին զնոքօք․ և սմբատ
տեսեալ զզօրսն՝ կամեցաւ ելանել և
ինքն գիշերի իմերայ նոցա․ բայց ար
գելին զնա քահանայք դրան իւրոյ մի՛
գիշեր լինելոյ։ Իսկ նա ասէ, մտա՛հ
Ձխա եմ

եմ յանձն՝ թէ որովհետեւ ծառայեալ
եմ նմա միամտութբ̄ եւ ոչ կարապե
տին՝ ոչ թողու մեզ 'ի ձեռանէ ։
Ապա եղեւ անդէն 'ի մէջ գիշերի յար
ձակեցան ջոհեւք յանկարծակի խմբ̄
զօրայն պարսից. եւ տեսին այր մի գի
սաւոր զարմանալի տեսլեամբ, յորոյ
հերացն լոյս փայլատակէր, եւ զաչս թշ
նամեացն կուրացուցանէր. զոր տե
սեալ քաջն սմբատ՝ ասէ, քաջալերե
ցարուք որդեակք իմ եւ մի երկնչիք.
զի սուրբ կարապետն մեզ 'ի թիկունս
կայ հասեալ. եւ ընդ թշնամիս մեր ինքն
մարտնչի. եւ մի որ անհաւատալի հա
մարեսցէ զայս, զի ահա ինքեանք ընդ
ինքե̄նս սկսան մարտնչել եւ զմիմեանսն
սատակել. զի տ̄ր պատերազմի է̄ նա ։
Ապա այնչափ կոտորեցին զնոսա՝ մինչ
հեղեղմամբ ելին յարեանցն. որ եւ թիլ
կոչեցաւ անուն տեղւոյն այնորիկ ։
Ապա իբրեւ դադարեցան 'ի կոտորելոյ
զանչափ բազմութիւն, թողին 'ի նոցանէ
երկու հարիւր այր, զի զրուցատորք

ձիւք Լ

լինիցին այլոցն վասն այն զոր տեսին
՚ի գիշերին. զի թշնամիքն ևս տեսին ըղ
նա։ Եւ ինքն ուղարկեաց զերիվարն ՚ի
մուշնաճան առ որդին իւր որ կոչիւր
անճամբ պապուն. վա՛հան՝ կամսարա
կան. զի զհետևական քինքին հեծելս
արասցէ և առաքեսցէ փութով։
Ապա կազմեալ նորա հեծեալս երկու
հազար և ե հարիւր. հանէ առ սըմ
բատ իշխան հայրն իւր։ Իսկ նորա
խոյս տըւեալ աճուրս ը. պատրաս
տեալ զզօրս իւր. եկեալ ութ աճուրն
եկին էհաս վախթանկ ՚ի դաշտ անդր։
Ապա սմբատ հնարս իմացեալ կոտրեց
՚ի գիշերի երկու ռ. այր ՚ի հեծելոցն և
անցոյց ՚ի տեղի թագաւորեան յետուստ
կողմանէ պարսիցն. և երեքհազար այր
եդ ՚ի բլուրն յայսկողմանէ. և այսպէս
յերկուց կողմանց գաղտ ռազմ կար
գեաց։ Ապա ինքն պատճառեալ զութ
հազարն՝ կամեցաւ նորօք ընդ առա
ջօքն վաղվաղակի. զի մի գիտասցեն
պարսիկքն զգաղտ դարանն. և փու

Ճիգ. Թա

Թամպս՚ի գլուխ հարեալ յարձակեցաւ
՚ի վր̅ նոցա ։ և՚ի խմբել ճակատուն՝
յաղթեցաւ կողմն սմբատայ ։
Յայնժամ ելեալ քաջն սմբատ՚ի գը-
լուխ լերինն՝ գոչեաց իբրև զառիւծ
և ասէ, ո՞րէք քաջք և արիք, յառաջ
մատիք ։ և լըճեալ զօրացն դիմեցին
յա̅մ կողմանց՚ի վր̅ զօրացն պարսից ։
և՚ի մէջ առեալ զն̅ո՝ խմբեցան ընդ
իրարս ։ մինչ զի ոչ գոյր հնար զմի
մեանս ճանաչելոյ ։ բայց միայն՚ի ձայնէ
փողոցն և՚ի տեսութենէ դրօշիցն ։
Եւ իբրև հարան ընդ միմեանս վախ
թանկ և սմբատ, ասէ վախթանկ, է
հարճորդի՝ թէպէտ զբազումս ջընջե-
ցեր, սակայն ընկալցիս այսօր զար
ժանիս քո՚ի ձեռաց արանցս քաջաց ։
զի գէշ գէշ պատուելոցեն զձեզ սուր-
մեր ։ Յայնժամ սմբատ՚ի ներքս ան
ցեալ կոտրեաց զսռնապանս բարձից
նորա, և կարեվէր խոցեալ զնա՝ մերձ
տարաւ յընկենուլ յերկիր ։ Իսկ վախ
թանկ ձգեալ զոտէգն էհար՚ի կուրծս

Ճիգ Լ· նր̅ ·

նորա • Եւ զգեցեալ զնա ոչ կարաց անցու-
ցանել ՚ի ներքս։ Ընդ որ փութացեալ
քաղին սմբատ՝ ձայն երարձ և ասէ ,
ով կարապետ յայտնեա և այսօր ըզ
քեզ ծառայից քոց • զի վ՛ն քոյ մեռա-
նիմք ՚ի մի՛ հաւատոյս ք՛ի ։ Եւ հարեալ
զոտեգն ՚ի Թիկունս նորա ,անցոյց ընդ-
դրահոն ներքս • Եւ մխեաց ընդ սիրտ
նորա • Եւ հանեալ զսուրն կտրեաց ըզ
գլուխ նորա • բայց ոչ կարաց ունել
զնա • զի Թռեաւ գլուխն վախԹան
կայ զբազում արամբք • Եւ միումն ՚ի
ծառայիցն վախԹանկայ էառ զգլուխն
և փախեաւ ։ Իսկ հասեալ սմբատայ՝
եհար մըրճովն ՚ի վերայ գագաԹան
ն՛ր և գոչեաց զսաղաւարտն զգլխոյն
ոսկրն ՚ի ներս մղեաց • մինչ զի հազիւ
կարաց հանել զմուրճն ՚ի նմանէ • Եւ
ն՛ր հանեալ զգլուխն ընկեց յերկիր ,
և ինքն մեռաւ ։ Եւ առեալ միւս այլ
ծառայն զգլուխն՝ փախչել սկսաւ ։
Իսկ սմբատ զհետ մտեալ ն՛ր՝ ասէ ,
ով անմիտ պարսիկք ,ահա յայնչափն

եհաս վախթանկ զօրապետն ձեր ,
մինչ սրտացաւ ծառայքդ նորա՝ ըզ
գլուխն առեալ փախչիք · արդ՝ գի
տասջիք , զի և ձեզ պարտ է այդպէս
լինիլ ։ Եւ դարձաւ ծառայն յետս
և ձգեաց զգլուխն · և հարեալ ըզ
կուրծն սմբատայ՝ ասէ , տա՛ր խորո
վեա և կեր · վա՜յ ձեզ որ ա՛յլ վաղ ոչ
սպանիք ։ Եւ հասեալ սմբատ եառ
զգլուխն · և զհետ մտեալ ծառային
ասէ , այ՜ տիրատեաց պարսիկ ,զգլուխ
քո ընդէ՞ր ոչ ետուր փոխանակ տն
քոյ · արդ՝ որովհետև տիրատեացք էք,
ես բառնամ ՚ի քէն զգլուխ քո · և հա
րեալ անդէն զգլուխ նորա ընկեց յեր
կիր · և դարձաւ մեծաւ յաղթութբ
՚ի բլուրն ։ Եւ զօրքն շուրջանակի
պատեալ զպարսկօքն ՚ի վայր լցին զնս ·
և ոչ մնաց ՚ի նոցանէ , բաց ՚ի չորս հա
րիւրիցն որք զուղտսն արածէին , և
փախստեայքէին անտի · զորս ոչ հրա
մայեաց սմբատ սպանանել · բայց եառ
՚ի նոցանէ ձիս ուղտս · և ութհարիւր

Ճիզ ձի

ձի և ջորի ։ Ապա իբրև վճարեցաւ
պատերազմն՝ հրամայեաց ՚ի ձորս և
՚ի հեղեղատս ընկենուլ զգէշ սպա
նելոցն ․ և կոչեցաւ անուն բլրոյն
մահու բլուր ։

Ապա ինքն սմբատ առեալ զզօրսն՝
գնաց ՚ի գիշերի ՚ի վերայ քաղաքին պար
պայ ․ և մտեալ զօրացն ՚ի տունս նոցա ․
զորս միանգամայն գտանէին պարսից լեգ
էոն՝ սատակէին զնոսա ․ և զքինթան կոտ
րեալ ՚ի շալն արկանէին և բերէին
առ սմբատ ․ և համարեալ զքինթան
գտին սպանեալ Է հազար պարսիկս
ընդ այր ընդ կին և ընդ մանկտի ։
Իսկ զորգին փախթանկայ և զինն՝
առեալ տարան յայծից բերդն և եդին
անդ ՚ի պահեստի ։ Ապա յղեաց սմբատ
պատգամս առ խոսրով պարսից ար
քայն և ասէ, տուր ինձ զհնդետասան
տարւոյ հարկն ․ զի կերին զօրքն քո
զմեր երկրիս զհացն և զխոտն , և այ
րեցին զփայտն անտառի ․ և զգինի
ջրոյն՝ զոր արբին ․ և զգին տաճարին՝

Ճխէ զոր

զոր հայրնիմ վահան պրեաց վճ զօ-
րաց քոց. իսկ և զգին սապոնին վաթ-
սուն հազար դահեկան. որով լըմա-
ցաք զգորշահոտ հալածմն և զարիւ-
նաթաթախ հանդերձս քոյ զօրացդ
և զգեցաք: Ապա թէ ոչ՝ գամ հարիւր
մարդով միայն 'ի պարսս 'ի վր քոյ. և
զմիմ պարսիկս գերեալ ածեմ 'ի տա-
րոն. և չուն խառնեմ 'ի կուռսն քո,
որք փոխանակ նոցա հաչիցեն 'ի ձեզ:
Որդ՝ փութով զոր ասացիդ՝ ուղար-
կեա. իսկ թէ ոչ՝ տեսանես թէ զինչ
անցք անցանիցեն ընդ ձեզ յինէն:
Այս խորով ոչինչ գրեաց նմա պա-
տասխանի:

Այց եղբայրն վախթանկայ սուրէն՝
առեալ ճռ դահեկան, և թռ արս
ընտիրս՝ եկն 'ի տարօն գնել զկին և
զորդիս եղբօր իւրոյ վախթանկայ:
և սկսաւ ընդ առաջ գնացեալ սու-
րենայ ընկալաւ զնա սիրով և եած 'ի
ճուշ Այս իբրև կացին անդ աւուրս
ծ խնդիր արր սուրէն որդւոյ եղբօ-
ձին իւրոյ

իւրոյ վախթանկայ թէ ուր կայ 'ի
պահեստի. և նոքա ցուցեալ նմա ըզ
բերդն ասեն. անդ է եղբօր որդին
քո. և ասէ սուրէն և անդ այծարածէ
թէ դիճարած. և ծիծաղեալ սըմ
բատայ ընդ այն բանսն սուրէնայ՝
եւ ածել առաջի իւր զկինն և զոր
դին. Ոհ իբրև եկին՝ ասէ սուրէն
ցսմբատ՝ իշխան հզօր աշխարհիս
հայոց՝ տուր զայս կին և զորդի իւր՝
տուրս պարսից արքային. ասէ սըմ
բատ՝ պարսից արքային և մեռեալ
շունն մի անգամ ոչ տամ առանց գնոյ
որ զայն ձաշն ուտէ. թող թէ զդուստ.
Բայց դու թէ գնել կամիս՝ տամ
քեզ դուստ. ապա թէ ոչ գնացէք
յարծրունիս երկրեանդ իմիասին և
այծս արածեցէք և բերդին ծառայ
ութիւն արարէք. Իսկ սուրէն (քանզի
իմաստուն այր էր՝) ասէ, ով բարե
պաշտօն իշխան՝ եթէ զշունսն դար
պասիդ անգամ տայիր արածել՝ դեռ
պարծանքեր մեզ կալն այնպէս 'ի բոյին

Ճիթ դրանդ.

դրանդ ։ Թող թէ այծս տրածել ։
բայց թէ լսէք մեզ՝ առէք 'ի մէնջ հա
րիւր հազար դահեկան, և ճ̄ հազար
ուղտ, և ե̄ հազար սպիտակ ջորի և ձի ։
և տուք տերս զայս կին և զորդի
դորա ։ Ասէ իշխանն՝ զոր ինչ բերիք
այսր՝ իմ է ։ զի կորեմ զգլուխդ և
զոր ինչ ունիս առնում յիս ։ բայց թէ
պիտոյն դորա քեզ՝ լեր դու քրիստո
նեայ և զիս 'ի պարսիկս տար, և սորա
քեզ լիցին ։ և թէ ոչ՝ հնարս իմացէք ։
Իսկ սուրէն եւ բերել հարիւր հա
զար դահեկան, և զուղտսն և զջորիսն
և զձիսն և եւ ցիշխանն ։ և նա ասէ՝
հաճանեալ եմ տրոցդ ։ բայց հարիւր
ութսուն հազար դահեկանի փայտ
էն տարեր 'ի քաղաքէս, և չորս հարիւր
հազար դահեկանի խոտ էն կերեր 'ի
դաշտէն ։ և ի̄ հազար դահեկանի եղն
և եղջերու անապատակ որսացեր էն
'ի յերկրէս ։ Թողում զգինան ջրոյն և
հացին ։ Այլ զաստուրոց անուշ գինին
զոր յինէն կտրեալ ինքեանք արբին՝

ԾԳ Թող

Թող տան մեզ զգլխն ։ Եւ զզաւա-
ռին Հարկն զոր տուեալ էն, և զինու տու-
քաղաքին զոր կերեալ էն Է Հարիւր
Հազար դահեկան՝ Թող տան մեզ
զայն, և դու քրիստոնեայ լեր և զիս
'ի պարսիկս տար, և դարձ քեզ եղի-
ցին ։ Եւ տրտմեալ սուրէնայ ոչ կա-
րաց խօսիլ ինչ ։ Եւ ասէ իշխանն՝
ըստ քո կամաց առնեմ զա̃մ ինչ
բայց արի անցանեմք յայնկոյս գետոյն
և երթամք յուխտ 'ի վանս իմ ։

Եւ առեալ զզօրսն անցին յայնկոյս
արածանու . ունելով ընդ ինքեանս
զգլխն և զորդի նորա ։

Բայց զի նենգել կամէր սմբատ զօ-
րացն պարսից՝ Թողու զորդին իւր
զվահան յայնկոյս, զի որք 'ի նմա անկ-
ցին՝ սպանցէ զնոսա ։ Եւ ինքն Թողեալ
զզօրս իւր 'ի մեղտի չորս Հազար այր
և զպարսիցն՝ յանդատանն , զոր ար-
տից գեօղ կոչէին ։ Եւ առեալ Հինգ
Հարիւր այր ընտիր զիւրեաւ, և Հինգ
Հարիւր զնորայն՝ գնացին երկոքեանն ։

Ձեա

'ի վանսն . և իբրև եկին առ Թագաւո-
ցեալ խաչն՝ իջին յերիվարացն և գնա-
ցին հետևակ 'ի վանքն . քանզի չէր
հնար ումեք երիվարաւ ընդ այն տե-
ղին 'ի վեր անցանել . զի Թէ սբն գրի-
գոր և տրդատ ոչ իշխէին գալ անդր
երիվարաւ , ապա ո՞վ այլ ոք :
Եւ իբրև մերձեցան՝ ի վայրս վանացն՝
ընդ առաջ եղեն նոցա պաշտօնեայք
սբ ուխտին և արգելուին զսմբատ-
մն սուրբենայ: Եւ բարկացեալ սմբա-
տայ ասէ, որում հետև այնչափ պիղծ էք
պարսիկքդ՝ մինչ մայրենացս անգամ
չէք արժանի, կենաց արժանի ընէրէք:
Եւ յարձակեալ վարազայ որ էր իշ-
խան պարսկունեաց՝ կոտրեաց զգլուխն
սուրբենայ . և զերկու իշխանսն պար-
սից կախեալ զծառոյն խեղդեցին . և
չորս հարիւր այր ընդ սուր հանին:
Եւ քանզի զօրք իշխանին պարսկունեաց
Թագաւորեալ էին 'ի վր բլրին՝ յարեան
'ի վր յանկարծակի . և իշխանքն հե-
ծեալ յերիվարս իւրեանց , այնպէս
Ճծբ յեր

յերկուց կողմանց 'ի մէջ առեալ ըզ-
զօրսն կոտորեցին զնոսա անխնայ ։
Իսկ որք կային յամրոցն արտից գեղջն
և զարանքին՝ յանկարծ 'ի դուրս վա-
ղեալ 'ի դիմելն՝ կոտրեցին 'ի պարսից
երկու հազար հինգ հարիւր ձիս, և
հանին 'ի սրենց ձորն ։ Իսկ մնացեալ
զօրքն պարսից հետամուտ եղեալ
հասին յայն տեղին որ կոչիւր գողոց-
աղբիւր ։ և յարձակեալ ձիագողացն
'ի վր նոցա՝ հարին 'ի նոցանէ ՃԶ այր
պարսաքարիւք և աղեղամբ ։ և լցեալ
առին զերիվարս նոցա և խառնեցին
'ի միւսն ։ որք եղեն երեք հազար ։
Իսկ ոմանք 'ի պարսից զօրացն հետա-
մուտ եղեալ հետևակի գնացին յան-
տառն ։ և անկեալ 'ի վր ձիագողացն՝
սկսան կոտորել զնոսա ։ Իսկ որ ա-
ռաջնէր 'ի ձիագողն սերեմ կոչեցեալ՝
սուր հանեալ դարձաւ ընդդէմ նոցա
'ի պատերազմ ինքն միայն, մինչև
դարձան ընկերքն ։ և իբրև եկին և
հասին՝ տեսին զի մեռեալ էր սերեմ ։

քան զի հարեալ էին նետիւ զսիրտ
նորա. և թաղեցին զնա 'ի նոյն ձորն.
և կոչեցաւ անուն անտառին սերեմա
ձոր՝ և ընկերք սորա քարիւ և փայ
տիւ ընդդէմ գնացեալ՝ զբազում
սպանին. իսկ այլքն փախստական ե
ղեալ անտի եկին ժողովեցան 'ի մի
վայր, և իջեալ ճաշս ճաշէին անհոգա
պէս. Իսկ ոմանք ելեալք յողկանայ
որսոյ պատճառաւ՝ արք Ճ̄ յիսուն,
գտին զնոսա անդ նստեալ անհոգ 'ի
ճաշ. և յանկարծակի յարձակեալ 'ի
վերայ՝ ոչ ետուն ումեք 'ի ձէն ելանել.
այլ 'ի շուրջ եկեալ 'ի նոյն սեղանն ըս
պանին արս հինգ հարիւր և ութ. և
վասն զի անդ ժողովեալ սպանին ըզ
նոսա՝ կոչեցաւ անուն տեղւոյն ժո
ղով՝ մինչև ցայսօր. Իսկ իբրև այս
այսպէս գործեցաւ՝ ինքն սմբատ և
իշխանն պալունեաց թաքուցեալ 'ի
ձորն 'ի տեղւոջ ուրեք՝ առաքեցին
զոմն 'ի մեղտի՝ եթէ փութացէք գայ
'ի վերայ դոցա. և ինքեանք առաքեցին

արս հարիւր՝ գրգռել զզօրսն • որք
իբրեւ տեսին զզօրսն պարսից՝ գրոհ
տրճեալ միմեանց՝ հասանէին նոցա •
եւ իբրեւ եկին հարիւրքն առ սմբատ՝
ելին 'ի բլուրն, եւ զօրքն պարսից սկսան
բազմանալ 'ի վերայ սմբատայ եւ վա
րազայ • եւ նոցա ծունր կրկնեալ՝ յօգ
նութիւն կոչէին զս̃բ կարապետն ,
ասելով՝ յիշեա զմեզ ս̃բ կարապետ
եւ զերախտին մեր • եւ որպէս օգնե
ցեր 'ի հեռաստանէ , օգնեա եւ 'ի մօ
տոյս • եւ էհաս յանկարծակի 'ի թի
կունս նոցա օգնութիւնն ա̃յ ։
Եւ փողոց տրճեալ 'ի վերայ փղերն ,
սմբատ յաջ թեւն, եւ վարազ յահեակն •
եւ սկսան ինքեանք եւ երիվարք իւրեանց
յարեան թաթաւել • մինչ մածեալ
եղեւ սուրն սմբատայ ընդ ձեռն , եւ
ոչ կարաց հանել զնա եւ այլ սուր առ
նուլ զի մածեալ արիւնն ընդ սուրն
եւ ընդ ձեռնատեղն , եւ սկսաւ կոտո
րել • եւ իբրեւ տեսին պարսիկքն զսըմ
բատ յայնպիսի վտանգի , ձայն տրճեալ

 մի

մրմռանց՝ ասէն, փութասջի՛ք․ զի մա-
ծեաւ սուրն քաջին․ և սուրն որ՚ի ձե-
ռին նորա՝ կոտորեցաւ ահա․ և զայս
ըմբռնեալ պատեցին զնա յանկարծակի
և հարկանէին անխնայ իբրև զչոր
փայտ որ ճարճատէ ՚ի ճեղքելն․ այն-
պէս ճարճատեին զէնքն ՚ի վե՛ր գլխոյ
նորա ։ Իսկ սմբատ ձայն էբարձ և
ասէ՝ վայ ձեզ, և քաջութեդ ձերոյ,
զի ոչ կարացիք հերձուլ զգլուխիմ
այնքան բազումքդ․ ասաց զայս՝ զի
յիշեսցի առ յապայն ։

Իսկ իբրև գիտաց թէ կարէ՛ սաստ-
կանայ պատերազմն ՚ի վերայ, ձայն
եբարձ և ասէ, ո՛րպէս բազուկ քաջ
և մուրճ հզօր ընդդէմ թշնամեաց,
գաւազան ծերութեան իմոյ, իշխան
պալունեաց վարազ, յառաջ մատիր
իբրև զարծիւ քաջ․ զի անգեղք և
բռնէծք պատեցան զինև ։ Իսկ ըմբռնեալ
վարազայ եթող զահեակ թևն յոր-
դին իւր վահան՝ որ զվահանովին
շինեաց․ և կանչեաց ՚ի վե՛ր նոցա իբր

 զար

զարծիւ քաջ, մինչ զերիվարսն անգամ
ի դողման էհար. և անդէն յօգնակա
նութիւն հասեալ նմա զօրութեամբն այ՛
բախեաց զոտէգն ի վր թիկան պարսկի
միոյ և էհան ընդ ոչն երիվարի նորա.
և ոչ կարացեալ հանել զնա՝ կատակեաց
ասելով, երթ չափեա զոտէգն քո թէ
քանի կանգունէ հասակ նորա. զի մի
խաբիցեն զքեզ թէ երեք կանգունէ.
և անդէն անկեալ պարսիկն մեռաւ
վաղվաղակի։ Իսկ սմբատ ելեալ յեզր
պատերազմին՝ հրամայեաց բերել պար
սիկ մի և զենուլ ի վերայ ձեռին իւրոյ
զի իջցէ ՚ի նմանէ ջերմ արիւնն և թու
լացուսցէ զբռնատեղն նորա. որ եղև
իսկ և թուլացաւ սուրն ՚ի ձեռանէն։
Իսկ փոխեալ նորա այլ սուր՝ հեծաւ
յայլ երիվար։ և իբրև ետես թէ արք
վեց ռ ի մէջ առին զհինգ հարիւրսն,
և գիտացեալ թէ եկաց երիվարն վա
րագայ պալունեաց իշխանին, էհար
զպարսիկ մի և ձգեալ յերիվարէն՝ մա
տոյց նմա զերիվարն և ասէ, հեծիր իշ

խան

խան պալատնեաց. և նորա փոխեալ
զոտն անտի հեծաւ ՚ի ձիւն այն. զոր
տեսեալ պարսից զօրացն կարի զար
մացան, թէ զի՛ արդ վաղվաղակի փոխե
ցին զերիվարսն. և որչափ զօրքն բազ
մանային՝ նոքա յանհոգս կային ՚ի մէջ
նոցա. Իսկ այնչափ բազմացան զօրքն՝
մինչ տեղի անգամ ոչ գտանէին որք
յեզերանէին. և ոմանք ՚ի զօրացն սըմ
բատոյ սկսան երկմտիլ. Իսկ ըստ
տեսչութեն այ՝ տեսլին զմիւս սըմ
բատն որ էր իշխան հաշտենից, գայր՝
և ածէր ընդ իւր զվահանն կամսա
րական զորդին սմբատայ. և հազար
այր ընդ նմա. որ տեսեալ իշխանն
մարաց՝ ասէ ցնա՛, քա՛ջ որդի վահան
ո՞ւր էիր մինչև ցայժմ. որ չէկիր յօգ
նութիւն մեզ վաղապէս. Իսկ վահան
յարտասուս հարեալ ասէ, կա՛յ այն
տառապեալ հայրն իմ ծերունի, թէ
փոխեցաւ առ հանգիստն. Իսկ լըւեալ
սմբատայ՝ ձայն էբարձ և ասէ՝ որ
դեակ իմ վահան, ո՛չ կարապետն ինձ

 միշտ

մինչ 'ի Թիկունս կալ հասանել, զկմրդ-
ուրեմն մեռանէր ես 'ի պարսից:
Ապա նորա գոհացեալ զայ, և 'ի դիմի
հարեալ իմիասին' անցին իններքս և
պարզեցին զԹևսն, ընդ ինքեանս ա-
նելով զմիւս իշխանն հաշտենից. և
սկսան կոտորել զպտրզմագլուխսն:
Ապա հիվէր շրջեալ բոլորեցին և 'ի մէջ
առին զզօրսն պարսից, և սկսան կո-
տորել զնոսա անխնայ մինչև 'ի մուտս
արևուն: և մնաց 'ի պարսից չորս հա-
րիւր այր. որք ընդ փախուստ դար-
ձեալ երթային: Ապա քանզի մնացեալ
էին երկվարք նոցա' երթեալ Թաքեան
'ի ձորմի. և ննջեցին անդ խոցոտեալ
մինչև ցմիւս կէս օրն: Ապա եկեալ
զօրաց իշխանին' ջուր ցանեցին յե-
րեսս նոցա. և զարթուցեալ զնոսա
առեալ տարան 'ի մեղոն. և անուանե-
ցաւ ձորն այն' Թմբրաձոր: Ապա հրա-
մայեաց ամբառ զմեռեալ դիակունսն
կուտել իմիասին 'ի վերայ բլրոյն: և
վասն կոտորածոյն վարազայ, վարա-

ղաբլուր կոչեցաւ տեղին։ Եւ ինքեանք եկին և իջին 'ի վանաց գեօղն, զոր կենաց վայրք կոչէին։ Եւ իբրև եմուտ 'ի նա՝ ընդ առաջ եղեն նմա արք գեղջն պարուք և երգովք։ որք 'ի հոտիլ դիականցն՝ չէր հանեալ ասէին, կերին զաղանքն զմարմինս դիականցն և զկրացն. կուզք կերեալ ուռան իբրև զարջ. և աղուէս հպարտ եղև իբրև զառիւծ։ Վասն զի շատակերէր՝ պայթեաւ. և արջ՝ զի զոր ուտէն՝ չմնայ առ ինքն, մեռաւ 'ի սովու։ Անգեղք՝ քանզի ագահք էին՝ նստան, և այլ ոչ կարացին վերանալ։ Մկունք՝ զի շատ տանէին 'ի ծակս իւրեանց՝ մաշեցան ոտք նոցա։ Զայս ա͞մ ասացին. որ և 'ի դէպ եկն վասն իրացն. ուստի անուն գեղջն կոչեցաւ շիրականիք։ Իսկ զորս 'ի մեղուի եւ տանել՝ բժշկեալ 'ի խոցիցն և ողճեալ նոցա գանձս՝ արձակեաց խաղաղութե՟ 'ի պարսիկս։ Եւ ինքեանք ելեալ 'ի տ͞րունական տաճարն՝ բազում ըն

Ձ͞կ Ն ծայս

ծայս մատուցանէին մ՟բ կարապետին. և դարձան ցնծութեամբ 'ի տունս իւրեանց։

'Ի սոյն օր վախճանեցաւ մ՟ն ստեփաննոս. և կայ ընդ այլ հարսն 'ի հողաբլուրն։ Սա՛ առեալ վահանայ զեպիսկոպոսունս մամիկոնէից և զպալունեաց և զհաշտենից՝ եկն 'ի վանսն. և ձեռնադրեցին զեպիփան լինել հայր վանայն. որ եկեալն էր 'ի գմնայ դաշտէն և բնակէր 'ի յանապատին։

Սա՛ եկաց քսաներորդ զկնի ստեփաննոսի։ Սա՛ գնաց 'ի ժողովն զոր արար հերակլ 'ի յէնն ամի թագաւորութեն իւրոյ և նզովեաց զբազում՝ եպիսկոպոսունս. որև եպիսկոպոսն հաշտենից՝ 'ի պղծութի աղանդոյն հալածական լինէր յերկիրն յունաց։

Եւ Ք՟ի՟ մարդասիրին փառք յաւիտեանս. Ամէն։

Չկա Ժ.Ա. Գլուխ

Գլուխ երրորդ. Վասն գալստեանն տիգրանայ. և կատարածին որ 'ի հոռոմկեցն ։ 17

Դարձեալ այլ զօրս գումարեալ խոսրով՝ առաքեաց զմեծ զօրապետն իւր զտիգրան քան հազարաւ 'ի վր սմբատայ։ որոյ եկեալ յապահովութիւ՝ կոչեաց առ ինքն ըզ սմբատ։ Իսկ նա առաքեաց առնոսա գործին իւր զվահան տեսանել թէ զինչ խնդրեն. որ իբրև գնաց և իմացաւ զիրսն՝ արձակեաց պատասխանի առ հայրն իւր և ասէ, սա մերթ բարի խորհի մեզ և մերթ չար։ Բայց խնդրէ 'ի մէնջ զշխարս մուշեղայ և զվահանայ հօր քո. և զկինն վախթանկայ և զորդի նորա զոր սպանին 'ի պատերազմին վարազակայ։ Իսկ թէ չտայք ասէ՝ զտեղին ուր ձեր հաւանէ՝ բերեմ և աւերեմ. և զեկեղեցիս ձեր կրակակեր առնեմ. և տանիմ զձեզ կապանօք 'ի դուռն արքունի ։

Ճիբ Արդ՝

Արդ՝ զայս ասաց, եւ ինքն ընդ հաղ-
ւէնս ՚ի վեր կամի գալ: Արդ՝ գնամ
ես զհետ նորա. եւ դու ժողովեա ըզ-
զօրս մեր եւ գնա ՚ի մ՟ջ կարապետեան.
աղաչեա զսուրբ կրօնաւորսն աղօթս
առնել ՚ի վերայ մեր: ասէ Լէր:
Եւ սմբատ ընթերցեալ զթուղթն
եկն ՚ի մ՟ջ կարապետն. եւ տարածեալ
զձեռս իւր առ ա՟ծ ընդդէմ մ՟ջ սե-
ղանոյն՝ սկսաւ լալ եւ ասել այսպէս:
Զարթիր տ՟ր եւ զարթո զզօրութիւն
քո. լուեա զայսօսիկ եւ տես տ՟ր. մի
լռեր եւ մի դադարիր. ա՟ծ բարեխօ-
սութ՟բ կարապետին քոյ սրբոյ. զի
կարի խորովտաց թշնամին ՚ի մ՟ջ մեր:
այլ արդ՝ կամք տ՟նդ լիցին: Բայց սա-
կայն աղաչեմք զքեզ՝ յիշել զջնա
մեր որ ՚ի վերայ քոյ մ՟ծ ուխտին սր-
բութեան մերոյ. զի փառաւորեսցի
անուն քո յաւիտեան: Եւ զայս ասա-
ցեալ՝ եւ բերել երկոտասան թաւր
եւղնել առաջի բեմին մինչեւ մատու-
ցեն զպատարագն. Եւ ՚ի կատարման

պա

պատարագին՝ առեալ զնս ասէ՝ այժ
մր նեղացաք և ձանձրացաք և՛ի կո
տորելոյ անգամ զպարսիկսն · նեղե
ցան և որք զսուսերս մեր 'ի ժանկոյ
և յարենէ սրբեցին : Արդ հաւատամք
եթէ մշ օգնեցէրդ՝ և օգնեսցես և զայս
ասացեալ՝ ել և գնաց անտի :

Եւ ապա ժողովեաց զզօրս իւր ինն
հազար և թ հարիւր քառասուն այր ·
և երթեալ էջ 'ի հաշտեանս 'ի գեօղն
որ կոչիւր կրեհ : Իսկ տիգրանայ եր
թեալ էջ 'ի հոնընկեց , և առաքեաց
առ սմբատ զզօրս իւր և ասէ , արի
եկ առիս և մի երկնչիր · առ յինէն
գանձս և մեծութիւս · և եդից պսակ
'ի գլուխ քո , և արարից մարզպան
հայոց · միայն լոկ զոսկերսն մուշեղայ
և զվահանայ տուր ցիս : Իսկ նորա
կալեալ զպատգամաւորն հրացոյց
շամփուր մի երկաթի՝ և եդ զնա
պսակ շուրջ զգլխով նորա և ասէ ·
կայց տեսանեմ թէ մշ քոյ զինչ պար
գև գայցէ ինձ , փոխանակ զի պսակ

 եդի

եղև քեզ Ապա հրամայեաց ունել ըղ
զօրսն որք ընդ նմա եկեալ էին. և կտ
րեաց զգլուխս նոցա մինչև 'ի վեց
ժամ աւուրն. և կոչեցաւ անուն
գեղջն մոգուց գերեզման. որ է մոգ
տունս: Իսկ սմբատայ ելեալ 'ի վր̄
լերինն որ սերեմավայր կոչիւր՝ բա
նակեցան հանդէպ տիգրանայ: և իբրև
երեկոյ եղև՝ վահան կամսարական
որդին սմբատայ՝ յարուցեալ կտրեաց
զգլուխ որդւոյն տիգրանայ, և զերից
իշխանացն. զի էին 'ի միում խորանի:
Ապա առեալ զգլուխսն գնաց առ հայր
իւր, և դարձեալ եկն 'ի տեղին. և եր
թեալ գաղտուկ եմուտ 'ի խորանն
առ տիգրան. և նորա տեսեալ զսուրն
մերկ 'ի ձեռին վահանայ՝ ոչ իշխեաց
ձայն տալ ումեք. կարծելով թէ կա
րասն կամի գողանալ: Ապա վահանայ
յանկարծակի առեալ բարձ մի ածա
պարեաց և ձգեաց 'ի վր̄ բերանոյ նր̄:
և անկեալ ինքն 'ի վր̄ բարձին նեղեաց
զնա, որ ոչ կարաց շարժել: և մեռեալ

ծառայքն՝ կորեաց զգլուխ նորա։
Եւ ժողովեալ զկարասին եւ զպատճա
կան ոսկւոյն եւ զընտիր սուսերսն,
գնաց անտի։ եւ խնդացեալ զօրացն
Հայոց մեծ գոհութիւն մատուցանէին
այ. եւ ապաշաւէցին, զի զապաւնս
իշխանացն աւերեալ էին։
Իսկ վահան լցեալ իմաստութբ՝
էառ երկու հարիւր քաջի ասպարի,
եւ ետորկ զնոսա զհարիւր ջորեօք ամե
հեօք. եւ իւրաքանչիւրոցն էր կուս
երկութս. մի յայս կոյս եւ մի յայնկոյս
ասպարացն. եւ գնաց մերձ 'ի բանակ
հոնին որ էր փոխանակ տիգրանայ. եւ
ունէր ընդ ձեռամբ իւրով ութ հա
զար այր. եւ էր բանակեալ մերձ 'ի քա
րագլուխն, որ էր հանդէպ լերինն տօ
րոսի. եւ էր սա զատակաց յայլոց բա
նակացն։ Ընդ՝ առեալ վահանայ ըզ
հարիւր ամեհի ջորիսն տարաւ յեզր
բանակին. եւ 'ի տասն ջորիս այր մի կա
ցոյց երթալ զհետ նոցա. որք վարել
զջորիսն 'ի բանակն մտին եւ ինքեանք

զհետ և հրճուեցուցին զխող մարտին.
և զորս գտին կոտորեցին։ Մուշեղ լուեալ
զօրայն պարսից զձայն փողոցն՝ զոր
հուրեցան, աղմկեցան, և կանչեցին
յոյժ. քանզի և ջորիքն ընդ ձայն սաս-
տիկ փողոյն խրտուցեալ յամենայն
կողմանց լոկ արշաւէին։
Մուշեղ զօրքն կարծելով թէ հեծեալք
լցեն՝ իւրաքանչիւր վայ ճչէին, ոչ գի-
տելով բնաւին զհետս անձանց իւ-
րեանց. քանզի տր պատերազմէր ընդ
նոսա։ Որդ՝ քանզի յայլ զօրսն ոչ կա-
րացին անցանել՝ զի մթին գիշեր էր.
և զքարագլուխն բնաւ ոչ իմացան.
զի յիմարեցոյց զնոսա. այլ թողեալ
զերիվարսն՝ դէպ 'ի քարագլուխն փա-
խուստ առնէին։ և սկսան յահաւոր
բարձրութէ վիմացն 'ի վայր հոսել։
Բայց ոչ ոք գիտաց զիրսն. մինչև պա-
կասեցաւ աղաղակ ճչոյն. Մուշեղ 'ի պակա-
սիլ ձայնին գիտացեալ զօրացն հայոց
թէ պակասեցան նոքա՝ դարձան վաղ-
վաղակի 'ի բանակետղն և ժողովեցին

զգամուս և զկարասիս նոցին, և զերի
վարսն և զուղտսն. և յղեցին 'ի գեօղս
պալունեաց. և համար նշ ընդ ուղտ
ընդ ձի և ընդ էշ՝ լինէր տասն և ութ
հազար. որք ծածկէին զերեսս
դաշտաւին:

Ապա իբրև առաւօտ եղև՝ խնդիր
արարին մնացեալ զօրքն պարսից՝ տէգ-
րանայ և որդւոյ նորա և ոչ գտին.
մնեալ այլ առ փախստեայսն տեսին
զնա գահավիժեալ: Ապա միաբանեալ
ամէն արարին իւրեանց զօրագլուխ
զմիհր խոսրով. և թարկուԹե մեծաւ
ամօք կարգեցին: Իսկ սմբատէր
թողեալ կողմնապահ զվահան չորս
հազար տրամբք. և զերկու հազարսն
'ի դարանէր կացուցեալ ընդ երիս
դէհս: ուրեմն ինքն ամօք կարգեալ
զայլ զօրսն՝ ետ զաջ թեւն վարազայ
իշխանին պալունեաց. զի այնչափ հզ
զօր էր՝ որ մարդոյ քան զմինն աճել
ոչ կրէներ 'ի հարկանելն: Իսկ զահեկ
կողմն ետ 'ի ձեռն իշխանին հաշտե-
նից.

նից . և ինքն Թողու իւր Թիկնապահ
զվահան զորդին վարազակայ :
Իսկ գումարեալ երկոքին կողմունքն՝
եկին հանդէպ իրերաց . միհրխոսրով ,
և սմբատ . և եկեալ առ միմեանս ըն
կլսան հարկանել զգլուխ իրերաց :
Իսկ դիմեալ զօրացն պարսից՝ի վերայ
սմբատայ իբրև զմեղու , սկսան պա
կասել սմբատ . քանզի ծերացեալ էր :
Իսկ ձայն բարձեալ ասէր , ո՜վ ես որ
դեա՛կ իմ վահան , հա՛ս ինձ յօգնութիւն :
Իսկ նր̄ ձայն արձակեալ առ նր̄ կա
րապետն ասէր , ահա ժամ ծվ մկրտիչ
քի̄՝ կարապետ յօհաննէս . ո՜ւրեն
իմ նր̄ կրօնաւորաց աղօթքն : և զայս
ասացեալ եմուտ յռազմն իբրև քաջ
առիւծ , և ցրւեաց զժողովեալսն ՚ի
վր̄ սմբատայ հօր իւրոյ : Իսկ սմբա
տայ ոգի առեալ՝ վերացոյց զսուրն ,
և հարեալ զգլուխ աճագի նոցա Թիկ
նախառն՝ի վայր ընկէց : Իսկ դարձել
զօրացն ՚ի վերայ նոցա փախստական
արարին զնոսա մինչև՝ի դարանսն . և

Ճկթ յա

յարուցեալ դարանակալացն անդէն
՚ի վր՟ ՚ի մէջ առին զնոսա ․ և չորս հա
րիւր գլուխ համարով ընկեցին ՚ի նո
ցանէ ընդ քարն ՚ի վայր ․ որ կոչեցաւ
հոնընկէց ․ և ժամանեաց նոցա երե
կոյն ․ իսկ մնացեալ զօրքն պարսից
փախեան ընդ հաշտեանս արք ութ
հազար ։ և հանդէս արարեալ անդ
ծանեան թէ որչափ ինչ պակասե
ցեալ էր յիւրեանց ։ վասն որոյ
կոչեցաւ անուն տեղւոյն
հանդիսեան ։

Իսկ ամբատայ իմացեալ թէ գնացին՝
յարուցեալ զհետ նոցա՝ էհաս ՚ի վա
ղիւն ․ և իբրև բանակեցան առ երե
րօք՝ խորհեցան զօրքն հայոց գնալ ՚ի
վերայ պարսից ․ և կազմեցան առ երե
կոյին ․ և դեռ սոքա մտէին՝ եկին
հասին զօրքն ապահունեաց , որք
պարսիկք իբրև ժ̃ հազար ․ և խառ
նեցան ընդ իրարս ։ Զօրս իբրև տե
սին զօրքն տարօնոյ՝ լքեալ յերկիր
կործանէին ․ և հնարս իմացեալ գնա

ցին

ցին ընդ մարկուց փոլն ՚ի վայր և անդ բանակեցան։ Իսկ պարսիկքն զհետ մտեալ՝ նեղէին զնոսա յոյժ և տային ՚ի գետն։ Իսկ սմբատ զայս իւր զամենայն առ ա̃ծ եդեալ սկսաւ ասել այսպէս. գիտեմ տ̃ր՝ զի մարդասիրութիւ քո առ մեզ՝ ՚ի վաղուց հետէ. հայեաց և արդ ՚ի մեզ, թէ որպէս նեղեն զմեզ թշնամիքն. և կնքեալ ինքն և զօրքն իւր զանձինս իւրեանց նշանաւ խաչին՝ դիմեցին ՚ի վերայ զօրացն պարսից։ Յայնժամ երևեցաւ նոցա ՚ի պատերազմին այրմի ահեղ և լուսաւոր. և հեր նորա լոյս շողշողէր. զոր տեսեալ վահանայ՝ գիտաց թէ ս̃բ կարապետն է։ Իսկ խնդացեալ անդէն յարձակեցաւ ՚ի մ̃էջ զօրացն պարսից. և կոտորեալ ՚ի նոցանէ երեք հազար այր՝ եդ առաջի, և տարեալ անցոյց յաստեղօնս. և պատեալ իջոյց զնոսա մինչև ՚ի հանդէպ եկեղեցւոյն. որք կամէին անցանել ընդ նոյն տեղին և սպանանել զկրօնաւորսն։ Բայց զօ-

 րաւ

րութիւն մն զգետնեաց զնոսա, որք
ոչ կարացին անցանել ընդ ձորն. այլ
յետս անկեալ լինէին. ուստի տե
ղւոյն անուն յետսանկ կոչեցաւ:
Իսկ այլ զօրքն պարսից եկեալ հա
սին յանտառն որ հանդէպ վանացն
հայի, և թաքեան անդ: Իսկ վահա
նայ աճապարեալ գնաց անդր. և սուր
'ի վերայ եդեալ կոտորեցին զնոսա.
յորոց մնաց և ոչ մի: և կոչեցաւ ա-
նուն տեղւոյն մահու առիթ: և խիստ
վաստակեցաւ սմբատ յաւուր այն
միկ. բայց իշխանն վարազ'ի թիկունս
էհաս նմա. և զզօրսն եդեալ առաջի՝
գետամէջ առնէին զնա, մինչև եկին
'ի տեղին որ կոչի կուրայ: և որք փա
խըստեայ երթային՝ կային երիվարք
նոցա. և իշխանն պալունեաց զհետ
մտեալ բազում զօրօք կոտորեաց ըզ
նոսա: Իսկ իբրև եկին անդր՝ ասէ
վարազ ցպարսիկսն, զի սպառեցաք
զձեզ՝ փախիք որ կոտորեմք զձեզ.
և նոքա ասեն, կորեաք մեք և մեռաք.

ձհք ու.և

որ եւ կոչեցաւ տեղին այն՝ կորեայ ։
Եւ ՚ի նոյն տեղին սկսաւ մի մի ունել զնա եւ կտրել զթլփատսն. եւ ապրեալ ՚ի նոցանէ յաւուր յայնմիկ արք հազար քառասուն. որք գնացին ՚ի պարսիկս առ խոսրով. եւ նա այլ զօրս առաքեաց ՚ի տարօն ։

Ի նոյն ամի վախճանեցաւ սմբատ. եւ ետ տանել զինքն ՚ի տապանատուն հարց իւրոց ՚ի գլակայ վանսն ՚ի դուռն սրբոյն ստեփաննոսի. այլ ոչ ՚ի յայտ ։

Յայսմ ամի փոխի սուրբ հայրն եպիփան առ ա̃ծ, յետ քսան ամի. եւ նստաւ յաթոռ նորա դաւիթ գ̃ ամ ։

Ի սոյն աւուր կնքեցաւ տիրան ոլգին վահանայ ՚ի վանսն գլակայ ։

Եւ վահան ցնծութբ̃ մեծաւ գոհանայր զա̃յ զենմամբ խոյոց եւ զուարակաց ՚ի սբ̃ կարապետն . եւ խնդացոյց յոյժ զաղքատս երկրին զուարթագին եւ առատ ողորմութեամբ ։

Եւ դարձաւ փառօք ՚ի հայրենին իւր ։

Եւ Քնի այ մերոյ փառք , յաւի-
տեանս · Ամէն ։

✠

Գլուխ Չորրորդ · վասն գալստեան վարդուհրայ և մեռանելոյն 'ի տեղին որ կոչի փանդիկ ։ 18

Եղև յետ տասնեւութ ամի դարձեալ գժտութիւն ընդ պարսիկս և Ըն վահան · և առաքեաց խոսրով զօրս 'ի տարօն որեր յիսուն հազար · որոց գլուխ կարգեաց զվարդուհրի զզօրապետն իւր ։ Եւ բազում սրտմտութբ եկեալ հասանէին 'ի տարօն · և խնդրէին անցանել 'ի վանսն գլակայ և հանել զոսկերս իշխանացն · և եկեալ իջին 'ի մուշ ։ Իսկ վահան կոչեաց զորդին իւր զտիրան և ասէ , որդեակ , մի վասն զի 'ի մեծութենէս՝ պատրել տայցես զքեզ մեղաց · և մի վասն զի մանուկ ես՝ խաբեսցիս 'ի դեղոյ կանանց · այլ յիշեա զհարսն մեր թէ որչափ սրբութբ ծառայեցին այ · և

մի

մի մոռանար զծառայութիւն մեր կա
րապետին և զայլոց սրբոյն. զի՛ի պա
տերազմունս նաէր որ օգնէր մեզ, և
այլ մեք։ Եւ եթէ շատակեաց կա
միս լինիլ՝ ՚ի պղծութիւ մի պատրիր.
որպէս և չես իսկ։ Իսկ եթէ ես մե
ռանիմ ՚ի պատերազմին՝ զիս ՚ի մեր
վանս տուր տանել։ և դու ծառայեա՛
տն և կրօնաւորաց նորա սրբութե՟ .
որպ և ես ծառայեցի։ Զի ոչ պատ
րեցայ ՚ի գեղջ, և ոչ զրկեցի կամ
նեղացուցի զոք ՚ի տառապելոցն.
քան զի զամենեսեան որք ընդ իմով
ձեռամբ էին, զարս և զկանայս և ըզ
մանկտիս, և զիմ հաւատացեալս ՚ի
քս, իբրև զեղբարս և զընտանիս տան
իմոյ հոգայի խնամով. որպ և հայրենիս
տանէին։ Արդ եւս, զնոյն և դու ս
րասցես. և տէր զօրացուսցէ զքեզ.
որդ՝ զնամք ՚ի պատերազմն։ Իսկ կոչել
զգրիգոր հայրն գլակայ վանից՝ տա
րան զնա ՚ի պատերազմն. և ընդ նմա
փ̅ձ̅ ձն կրօնաւորս կնիկով։
Ճ հե Իսկ

Իսկ եթէ խմբեցաւ պատերազմն յե-
զերս արածանու՝ յայն լեառն որ կոչի
կաղամննեաց բլուր, սևազգեստեալ
կրօնաւորքն մաշեղինօք. և 'ի տասն
կրօնաւորսն ժամահարմի եդեալ ու-
նելով խաչմի նշանակաւ 'ի յուսն։
Իսկ ճակատեցան նոքա ընդ միմեանս
'ի պատերազմն յայնկոյս գետոյն որ
'ի դաշտին. զոր տեսեալ թշնամիքն
զարմանային յոյժ։ Իսկ վարդուհրի
ոչ եմուտ 'ի պատերազմն. այլ տեսից
ասէ թէ զինչ գործեն։ Իսկ եթէ
խմբեցաւ պատերազմն ընդ իրարս
սկսան պակասել վահանեանքն և կա-
մէին փախչել։ յայնժամ ծունր կրկ-
նեալ կրօնաւորացն միաբան աղա-
ղակեցին առ ա͞ծ աղօթիւք ելի արտաս-
ւօք, և ասեն տ͞ր կարապետ, ով կա-
րապետ՝ զարթիր 'ի ձայն պաշտօնէից
քոց. և զայս ասացեալ միաբան և-
յոտն կացեալ դարձուցանէին զնշան
սուրբ խաչին 'ի վերայ թշնամեացն.
և առեալ զժամահարսն հարին յան
Ճհղ Թ.Ի. դուգն

դուգն հարմամբ ։ Յայնժամ հայե
ցեալ վահանայ 'ի գունդ կրօնաւո
րացն ետես յաջ թեւս նոցա երիտա
սարդմի ահագին տեսլեամբ . և թագ
ծիրանի 'ի գլուխ նորա և խաչ . և 'ի
հանդերձից նորա հուր փայլեալ ։
Եւ տեսանէր այլ ևս երկուս արս
թեւաւորս երիտասարդական հասա
կաւ, որք երթային առաջի ։ զոր տե
սեալ թշնամեացն յեմարեցան և 'ի
գետ անդր լցան . և որք յայնկոյս ան
ցին գետոյն՝ ուշ արարին մեղայ ։
Իսկ վահան ձայն տուեալ առ որդին
իւր տիրան և յայլ զօրսն՝ ասէ, ահա
տէրն արարածոյ՝ երևի 'ի մէջ ծառայից
իւրոց . զի նաև թագաւոր նոցա և
մեր ամենեցուն . որ խոնարհեցաւ 'ի
ձայն պաշտօնէից իւրոց և էջ փրկել
զնոսա և զմեզ ։ արդ՝ պնդեսցուք ու
րեմն զկնի թշնամեացն . Իսկ անօրի
նացն հասեալ 'ի մեղուի՝ գտին անդ եր
կոտասան ծերս 'ի կրօնաւորացն , և
սպանին զնոսա . և թաղեալ կան 'ի

դուռն եկեղեցւոյն . զի այն իսկ էր
խնդրուածք նոցա ։ Իսկ վահան մը-
տեալ՝ ի գետն՝ եանց յայնկոյս՝ ի գեօղն
զոր պարսից կողմ կոչեն . և անդ ժո-
ղովեցան և այլ զօրքն վահանայ . և կրօ-
նաւորքն ՝ի նոյն տեղւոջն աղօթէին ։
Ապա վահան երթեալ վարեաց զզօրսն
պարսից մինչև ՝ի դաշտն որ ՝ի վերայ
մատրավանից . և բոլորել անդ ռազմ
կանգնեցին ։ Ապա եկեալ առ միհրանս
վարդուհրի և տիրան որդին վահա-
նայ ։ և ասէ վարդուհրի՝ կախարդա-
սարք , դուք ՝ի կախարդանէք պանծա-
ցեալ . և կա միք յաղթել կախարդու-
թբ պարսից քաջացն ։ Ասէ տիրան ,
եթէ կախարդ եմ դու վայր մի անսա-
ինձ և ես զքո ձիոյ ագին քեզ տե-
սանել տամ . և աճապարեալ իբրաց
ձգեաց զաջոյ ոտն նր առնապանօքն
հանդերձ . և նր հակեալ յայնկոյս՝
անկաւ յերկիր . և տիրան ասէ , վար-
դուհրի , մի մեղադրեր զիս , զի զը-
ժուխդ հակեաց և ընկեց զքեզ որդ

ձհը ուղ

ուղղեմ զբերանդ և տալ տամ քա-
նալ. և կտրեալ անդէն զգլուխ նորա
եւ ցծառայսն և ասէ, ա՛ռ պահեա՛
զդա, որ իջանեմք 'ի մատրավանս և
գնտի խաղամք առաջի ար̃ք կայսրապե-
տին. զի գա՛կէր որ նախատէր ըզ-
պաշտօնեայս նորա ։

Եւ պատեալ զշօրսն պարսից՝ ընկը-
սան ցրուել զնոսա 'ի միմեանց. զի իշ-
խանն պալունեաց կտրեաց երկուս
իշխանս և եհան զնոսա մինչև 'ի հաշ-
տեանս ։ Եւ իբրև եհաս իշխանն
փախստական 'ի տեղի մի դաշտին և
պակեաւ մինչ դեռ զօրքն հեռի էին,
և ոչ կարաց խօսիլ կամ կալիլ ։
Իսկ միոյն 'ի ծառայիցն ասէ, զի՞ պա-
կեար մ՛ իշխան. իսկ նա ասէ, զպա-
ղակ իշխանն տեսանեմ և ոչ կարեմ
գնալ. բայց ոչ կարացին գիտել թէ
զինչէր բանն. և անկեալ անդէն մե-
ռաւ ։ Իսկ նորա առեալ երկուս
իշխանորդիս՝ եառ 'ի պահել. և ինքն
գնաց զհետ փախստէիցն ։ Եւ հա-

սեալ

սեալ միւս իշխանին ասէ ցնա, անկեր պարսիկ կամաւ. ապա թէ ոչ անկանիս ակամայ. իսկ նա փախեաւ. և վարազ զհետ մտեալ էհար զտէգն 'ի թիկունս նորա և անցոյց ընդ ողն երիվարին, և ասէ, այժմ անկանիս. և սակաւիկ մի այլ գնացեալ էհաս և միւս իշխանին և ասէ՝ անկանի՞ս կամաւ. իսկ թէ ոչ՝ անկանիս ակամայ. Իսկ նորա դարձեալ յետս՝ էհար ըզգլուխ երիվարին վարազայ և ընկեց յերկիր. և նա 'ի վայր վազեալ էհար զձին երիվարին պարսկին. և ասէր անկիր և դու. և անճանեցաւ անուն տեղւոյն՝ անկանիս. Իսկ առեալ զերկու իշխանորդիսն և զգլուխ այնր իշխանացն որ պակեաւն, և կոչեցին զանուն տեղւոյն պուղկ: Իսկ դարձաւ վարազ առ սմբատ որդին իւր. և իջին առ վահան. և նա էր կոտորեալ զբազումս և աշխատեալ էր յոյժ. իսկ փախուցեալքն յերեսս գաւառին՝ երթեալ թաքուցեալ լինէին. և կո

չեցաւ անուն տեղւոյն Փանդիկ ։
Իսկ կրօնաւորքն գային 'ի կաղամ-
խեաց լեռնէն և եկեալ ելանէին 'ի
բլուր մի որ հայի ընդ դաշտն մատ-
րաւանից . և դիմեցին առնմ̃ գունդ մի
պարսիկ փախստական . և աղաչէին
զկրօնաւորսն ապրիլ ։ Իսկ իբրև այլ
գունդք եկին յիշխանէն Հաշտենից՝
ասեն , ո՞ւր են պարսիկքն որք գային
զհետ փախստէիցն . և ո՛չ ետուն կր-
օնաւորքն զպարսիկսն 'ի ձեռս նց̃ ։
Իսկ եկեալ իշխանն Հաշտենից ասէ ,
ո՞ւր են պարսիկքն . և նոքա ասեն ,
աւասիկ կան առ հայրոյդ . և կոչե-
ցաւ անուն տեղւոյն Հայկերտ . և
ապա դադարեցաւ պատերազմն . և
դարձուցին զփախստեայսն 'ի մեղուի .
և համարեալ զնոսա՝ գտին արս չորս
հարիւր եօթանասուն ։ Իսկ տը՛ եալ
նոցա գանձս և երիվարս՝ արձակե-
ցին 'ի պարսիկս զրուցատարս լինել
սքանչելեացն որ հանդիպեցաւ
'ի կրօնաւորաց նոցա ։

 Իսկ

✠

Նոր Քսի յուսոյն մերոյ՝ փառք
և երկրպագութիւն ընդ Հօր
և ընդ սրբոյ Հոգւոյն.
այժմ և անզրաւ
յաւիտենից։
Ամէն։

✠

ՎԵՐՋ։

✠

ՌՄբ Յանէ

✠

Յանկ և ցուցակ գրքոյս ըստ համարոյ երեսաց թղթոյն։

✠

Գրեալ սրբոյն գրիգորի առ ղևոնդէս։ Թ Ա

Գրեալ սրբոյն ղևոնդեայ առ սուրբն գրիգոր։ ԺԴ Բ

Գալ թղթաբերացն առ սուրբն գրիգոր։ ԺԶ Գ

Գրեալ սրբոյն գրիգորի առ ասորւոց վարդապետսն։ Ի Դ

Առաքումն թղթին զոր գրեաց ս͞բն գրիգոր։ ԻԴ Ե

Աղօթել սրբոյն գրիգորի վասն ամփոփման նշխարաց սրբոց առաքելոցն։ ԻԵ Զ

Յայտնել նմա հրեշտակի տ͞ն՝ զտեղի նշխարացն։ ԻԹ Է

Լսել թեկտորի և այլոցն զերս պատերազմացն։ Լ Ը

Գրեալ նշ͞ առ ս͞բն գրիգոր։ ԼԱ Թ

ՃՀԳ

յրա

Հրամայել սրբոյն գրիգորի զենոբայ՝ գրել զխնդիրս նոցա։ լզ Ժ.
Գրել զենոբայ ըստ հրամանի սրբոյն գրիգորի։ լը Ժ.Ա.
Սկիզբն պատմութեան զոր զենոբ ակսանի։ լթ Ժ.Բ.
Տանիլն բուրդարայ զմանուկն գրիգոր 'ի կեսարիա ։ խզ Ժ.Գ.
Գնալն սրբոյն գրիգորի 'ի խորտակել զբագինն գիսանեայ։ խէ Ժ.Դ.
Յայտնիլ նշխարացն զոր պահեաց տէրն գրիգոր։ կ Ժ.Ե.
Ողջեել սրբոյն գրիգորի վն անյայտ մնալոյ նշխարացն զորս թաղեաց։ կգ Ժ.Զ.
Ուաքել տրդատայ զօրս ընդդէմ հիւսիսոյ արքային։ հզ Ժ.Է.
Խնդրել տրդատայ և սրբոյն գրիգորի զանօն և զկրօնիդէս։ Ժ.Ը.
Պատերազմ տրդատայ ընդ զօրացն գեղուեհոնի ։ ձգ Ժ.Թ.
Մենամարտիլն տրդատայ ընդ գեղուեհոնի ։ ձդ Ի.

ճձդ Մասն

Վասն թէ ոյք էին որք յաջորդեցին
զտեղի վանից սրբոյ
կարապետին ։ ղթ ԻԱ.
Վասն կնոջն վարդպատրկայ արծրու-
նեաց իշխանին ։ ղջ ԻԲ.
Մարտ նիհորձէնի ընդ մուշեղայ ։ ճգ
Զարախօսութիւն մօրկայ առ խոս
րովն ։ ճդ ԻԳ.
Գալն միհրանայ պարսից զօրապե
տին ՚ի տարօն ։ ճզ ԻԴ.
Նշխարք սրբոց եօթանց խոտաճա
րակացն ։ ճը ԻԵ.
Նահատակութիւն եօթանց սրբոց
խոտակերացն ։ ճժա ԻԶ.
Աւերումն վանաց իմաստութե՛ րգ
միհրան ։ ճ՟ժդ ԻԷ.
Սահման մուշեղայ ․ և նստիլ վանա
նայ ՚ի տեղի նորա ։ ճի ԻԸ.
Գալն վախթանկայ ՚ի տարօն երե
սուն հազարաւ ։ ճիը Լ.
Թուղթ վահանայ առ վախթանկ ։ ճլգ
Պատերազմ վահանայ ընդ ռահա
նայ ։ ճխզ ԼԱ.
ճծե Պա

Պատերազմ սմբատայ ընդ զօրացն
մախթանկայ 'ի տարօն: Ճխը | Գ.
Գայլն սուրէնայ եղբօրն մախթան
կայ 'ի տարօն: Ճխը | Գ.
Կորելն վարազայ պալունեաց իշխա
նին զգլուխն սուրէնայ: Ճծէ | Ե.
Մարտ սմբատայ եւ վարազայ ընդ
պարսիկսն: Ճծե | Օ.
Ազ գալստեանն տիգրանայ. Ճկէ
Ճարն վահանայ: Ճկզ | Ր.
Ախճան սմբատայ: Ճհգ | Թ.
Ազ գալստեանն վարդուհրայ: Ճհէ

✠

Իսկ եւ զորբագրող սորին բազմաշ
խատ՝ զպաշտասար դպիրն հան
դերձ ծնողովքն միով հայր
մերիւ յիշեսջիք 'ի Տր:

✠

Յիշատակարան տպողի ։

Օգնութեամբ և կարողութեամբ ամենազօր արարչին, և մաղթանօք ամէն երջանիկ և միշտ կուսին մարիամու ածածնին․ իսկ և հայցմամբ սրբոյն յօհաննու կարապետին, և սրբոյն գրիգորի մերոյ լուսաւորչին, եհաս 'ի կատար տպումն պատմագրքիս զենոբայ 'ի զւարճութիւն բանասէր անձանց ։ Ի թվականիս ՌՄԿԷ ։

✠

Ի հովանաւորութեան Գերագահ աթոռոյ սրբոյն Էջմիածնի, տեառն Ամենապատրոյ Ներջանիկ Եփրեմ աբեան և սըրբազան Կաթողիկոսին ամ Հայոց ։

✠

Եւ 'ի Պատրիարգութեան սրբոյ մեծի աթոռոյն Երուսաղէմի, տեառն Գրիգորի սրբազան և ածաբան արք եպիսկոպոսի ։

ՃՀԷ Իսկ

Ասկ ՚ի վերադիտողութեան բազմա
մարդ քաղաքիս Կոստանդնուպօլսոյ ,
վսեմական քարոզչի տեառն յ( )հան
նիսի Ճծաքեան վարդապետի ։

✠

Ի տպարանի ամենամեղ դպրիս գրի
գոր մարսըճանեցւոյ ։ ՚ի կոստանդնու
պօլիս քաղաքի ։ ընդ հովանեաւ սուրբ
Ածածնի բազմահաւաք
եկեղեցւոյն ։

Արդեամբք և ծախիւք նորին հեղի
նակի տեառն Յօհաննիսի վերոյիշե
ցեալ րաբունապետի ։

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա յիշեցէք
՚ի Տր զորդեակքն իմ ։ զշարօղ գրոց
գրքոյս զներսէսն , և զտըպագործ
յակոբ դպիրն ։ և զմրահար եսային ։
և զփոքրիկ որդեակն իմ զթագւորն ։
համայն ննջեցելովք իմովք յիշել ա
ղերսեմ ։ և դուք որ միով հայրմերիւ
յիշէքդ՝ յիշեսջիք ՚ի նմանէ յաճուր ար
դար դատաստանութեան նորին ։

Ամէն ։

ՌՃԸ Նո

Ես նուաստս բանասիրաց յօհան
նէս վարդապետ բաղիշեցի՝
մինչ տնօրինմամբ հոգւոյն սբյ կայի
՚ի կոստանդնուպօլիս, զգիրքս զայս
որ կոչի զենոբ՝ կարի և յոյժ տենչա
նօք ետու տպել և ՚ի լոյս ածել․ զի
գոնէ մօր մերոյ զմեզ ծնողին՝ լումայեկ
իմն ընծայեցից․ և անբաւ երախտեաց
սրբոյն յ( )հաննու մկրտչին, և սրբոյն
Գրիգորի զմեզ ՚ի կեանս կոչողին՝
կաթիլ մի իբր առ նուիրեցից․ որոց
ընդունական մաղթանօքն ՚ի կատար
եած սր զտենչանս իմ, և բերկրեցոյց
զիս։ Արդ՝ որք ընթերցեալ զսա՝ օգ
տիջիք ինչ ՚ի սմանէ, յիշեսջիք ՚ի սր
զիս և զծնօղսն իմ հանդերձ ննջեցե
լովքն ՚ի Քս։ Նաև զայրն սրբասէր
զգրիգոր ածաբան վրդպտն, որ է առջ
նորդ մերու սբ կրթտին և պատրիարգ
եւ մի։ Նաև մանաւանդ զվարժպտն
ածաբան, որ ՚ի վերոյ յիշեցաւ։
Եւ որք յիշէքդ՝ յիշեցեալ լիջիք յա
ւուրն այցելութեան։ Ամէն։

✠

Վ|ասն մահճան տիրանայ որդւոյ քա
ջին Վահանայ. և վասն պատերազմին
զոր արար յեզր աղի ծովուն:

Յետ այսր ամենայնի զրուցատրու
թե̃ս 'ի պարս՝ սուգ անասե
լի եղև ժամանեալ ազգիս Հայոց.
զի քաջն Վահան եղև առ տ̃ր փոխե
ցեալ. և կայ թաղեալ 'ի դուռն տա
ճարի մ̃բ կարապետին: կացեալ իշ
խան ամս երեսուն՝ ապահունեայ և
տարօնի. յաղթեալ ա̃մի ա̃ն կարողու
թե̃: Բայց արք. տիրան որդին Վահա
նայ՝ հրամանաւ հօրն իւրոյ և Վաչ
դեան կոչեցեալ վրաց իշխանին՝ գնաց
առ խոսրով նախ քան զզինալն Հերակ
լի 'ի պարս, և եղեալ նմա որդեգիր
և մարզպան Հայոց՝ առնու 'ի նմանէ
զօրս բազում և գայ 'ի մէ̃ յունաց
որպէս թէ 'ի մարտ պատերազմի:
Բայց յղէ պատգամս առ Հերակլ 'ի

ծածուկ և ասէ, երկիւղ բնաւ խոկ
'ի սրտի քում 'ի գալստենէ իմմէ մի
լիցի. այլ տացես ինձ քաղաք մի բնա
կել զօրացս և ժողովելոյ իմ զամ 'ի
թլկուէնս եկից քեզ։ Եւ ասէ հե
րակլ դաշն ուխտի հաստատեցից 'ի
մտի՝ թէ ոչ միայն հայոց և պարսից
մարզպան կացուցից զքեզ, այլ բոլոր
'ի վր̅ յունաց դոմեստիկոս եղեցիս։
Զոր իմացեալ վաշդեան իշխանն վի
րաց՝ արագ արար խորհուրդ և ասէ՝
նենգեաց քեզ տիրան և միաբանե
ցաւ ընդ յունաց. արդ՝ առաքեա արս
ու թշնամի ընդ կողմանցն վանանդոյ,
և ես դիւրաւ տացից զնա 'ի ձեռս քո։
Եւ կոչեալ արքայն զԳուշինկ որդի վի
րաց իշխանին եդ մարզպան 'ի վերայ
զօրացն։ և զիշխանն սիւնեաց անար
գեաց և ետ ձեռակոծ առնել իւր
զնենգօղ։ Եւ ինքն առաքեաց առ
վաշդեան արս հինգ հազար։
Եւ գրեաց վաշդեան առ տիրան և
ասէ, գիտեմ զի ձանձրացար 'ի պան

գլխոութեդ, եւ եկ առ իս զի խորհի
ցուք խորհուրդ ինչ վասն արքային։
Եւ իբրեւ ընթերցաւ տիրան ըզ
թուղթն վաղգէնի՝ իսկոյն պատրաս
տեցաւ գնալ առ նա. զի ոչ գիտէր ըզ
նենգութիւն նորա։ Ընդ 'ի նոյն աւուր
եկն գիր մի 'ի ծածուկ 'ի Համամայ
քեռորդւոյ վաղգէնի՝ եւ ծանոյց ըզ
նենգութիւն վաղգէնի, եւ զգալ զօրացն
պարսից։ Յայնժամ գրէ տիրան առ
վաղգէան եւ յամօթ առնէ զնա յայտ
նապէս յանդիմանելով զնենգագոր
ծութիւն նորա։ Եւ վաղգէան զայրա
ցեալ ընդ լուրն՝ կոչեալ եբեր առա
ջի իւր զհամամ, եւ ետ ծայրատել ըզ
մատունս ոտից նորա եւ զձեռացն։
Եւ ապա առեալ զզօրսն անցանէ Ը̅
գետն ձորոխ, եւ գնայ 'ի քաղաքն Հա
մամայ որ կոչէր տամբուր։ Եհար
զնա հրով եւ սրով. եւ գերեաց զեպիս
կոպոս քաղաքին որ կոչիւր մանգնոս.
որեւ անիծեաց զնա յոյժ, որ զայն
չարիս արար ընդ նոսա։ Եւ մահա

բերն վաղգեան հրաման ետ զօրացն ժողովել զքահանայսն և կոտորել զամենեսին յեկեղեցին սբ սիօնի ։

Եւ աղօթեաց սբ եպիսկոպոսն Մանգնոս առ ած՝ և ասաց՝ թէ խոպան լիցի քաղաքս այս և յաւիտեան մի շինեսցի՝ և ոչ ոք բնակիցէ 'ի սա ։ և զայս ասացեալ անկաւ ի վր սբ սեղանոյն ։ և զենին զնա անօրէնքն յաւուր պենտեկոստէի նախ քան զպատարագն ։

Եւ 'ի միւսում աւուր եղև յոյժ սաստիկ ճայթումն ամպոց ։ և վաղգեան հրակէզ եղեալ 'ի դրան քաղաքի՝ բարձաւ 'ի միջոյ ։ և սատակեցան յայնմ գիշերի 'ի զօրացն վաղգենի արք երեք հազար ։ և մնացեալքն փախստական եղեալ ։ մնաց քաղաքն անբնակ և աւերակ ։ որ յառաջն տամբուր կոչիւր ։ և յետոյ շինեալ 'ի համամայ

հա Րոմաչէն անուանեցաւ ։

Եւ այսպէս փութանակի հասեալ աղօթք սբ ծերոյն՝ հանգեաւ ինքն առ Քս, և պսակեցաւ անանց պսակաւն ։

 Եւ

Եւ է եղեալ Հերակլ 'ի սոյն ամի՝ բռ-
պան զխոսրով. և յիշեալ զերդումն
իւր Ը. տիրանայ՝ կացոյց զնա մարզ-
պան ամենայն Հայոց: և ինքն գնաց 'ի
գահն իւր կոստանդնուպօլիս:

Եւ է յետ ութ ամաց անցելոյ՝ քեռոր-
դին մահմէտ ապտրահիմ անուն եկն
յերկիրս մեր տանն և ութ Ռ. զօրօք
և բազում աղխիւք, և խնդրէր հարկս
'ի իշխանաց Հայոց Իսկ իշխանն տիրան
ային և քաջն և վրէժխնդիրն եկեղե-
ցւոյն Քի՝ առաքեաց և կոչեաց առ
ինքն զօրսն իւր զի 'ի մարտ պատրաս-
տեսցի. յայնժամ պիղծն չնչին որդին
անիծեալ և սեւ մտն ժանտ չայլին վաշ-
դենի՝ ժամ'դիպօղ գտեալ զնա յն չա-
րութն 'ի կիր արկելոյ՝ ապստամբե-
ցոյց զհայկական զօրսն չել թա'լ 'ի կո-
չումն տիրանայ. Եւ է տեսեալ տիրա-
նայ թէ 'ի մ. խածան դեմ գործ ելին,
ժողովեալ զութ հազարն միայն ոյք
ընդ իւրնէին՝ եկաց մեծաւէ համար-
ձակ և առէ ցնոսա, ով ժողովուրդք

 Քի

քի և որք զօրականք նր, ինձ լաւ է
այսօր մեռանիլ վն քի․ քան տեսանել
զեկեղեցին Հայկս տալ անօրինաց։
Եւ ելեալ Ներքոք ՚ի վաղիւն բանակե
ցան ՚ի դաշտին որ կայ առ ստորոտով
գագաթան ընդ կողմն Հարաւոյ։
Եւ խմբեցան ընդ զօրացն այլազ
գեաց ճակատ ընդ ճակատ յառաւօ
տէ աւուրն մինչև յերեք ժամ․ և
մինչ ՚ի փախուստ կամէին դիմել այլ
ազգիքն՝ իսկ անդէն ապստամբեալ
չարասիրտ և գիշակեր իշխանն անձե
ւացեաց Սահուռ անուն, և յաւելեալ
՚ի միւս կողմն սկսաւ խորովք զօրօք
կոտորել անխնայ զզօրսն Հայոց։
Յայնժամ տեսեալ քաջասիրտ և բա
րեյոյս իշխանն Տիրան՝ ճեղքեաց
իբրև զառիւծ զերկոսին կողմունսն․
և հասեալ առ Սահուռ ասէ ցնա մե
ծաւ ձայնիւ, կաց ով ուրացող քի՝
ըմբռնեաց զքեզ Տր իմով բազկաւ։
և վերացուցեալ զսուրն եհատ ըզ
գլուխ պղծոյն․ և ինքն անդէն պսակի

մարտիրոսական մահւամբ՝ ՚ի նոյն պա
տերազմին է̅ հարազատ իշխանօքն ։
Ոմանք ապա ՚ի մերոց զօրաց ՚ի փա
խուստ դարձեալ հանդէպ մօրին
օձ քաղաքի ․ և ոմանք անդէն նահա
տակեցան ։ զոր բարձին և բերեալ
եդին ծածկապէս ՚ի պահեստի ՚ի մե̅
տեղւոջ որ կոչիւր թանակ ։ Եւ այս
պէս եղեւ զրաւ մարտին և տիրեաց
սուգ ազգիս հայոց ։ Իսկ ապրու հիմ̅
անցանէ ընդ հարք և ընդ բասէն յեր
կիրն վրաց , և ՚ի Ջաքազս վանանդոյ ․
և առնու հարկս ՚ի նոցանէ ։ Իսկ և ՚ի
սոյն ամի եղև քակեցեալ եկեղեցին աշ
տից ․ որ հիմ̅ որկեալ էր ՚ի գրիգորէ
լուսաւորչէն մերմէ ։ այլև վանքն իմն
ակնեան և մանրավանից շինւածն ։ այլև
հրաշալի կաթողիկէն աստաբերդի , և
տաճարն ներսէսի որ ՚ի թիլնաւանի էր
յեկեղեաց գաւառին ։ Իսկ երանելի
մարզպանն մեր կայ եդեալ ՚ի շիրմի ՚ի
դուռն մեծի տաճարին որ ՚ի ձիւն
կերտ ՚ի տարօն ՚ի պորպ քաղաքի ։

Փառս Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սբ̄յ, Երրեակ անձանցն և միոյ բնութեան: Որում պատիւ և փառք անզրաւ յաւիտենիւ. ամէն:

✠

Այսն գիտելոյ զպատճառ խաչին ծիծառնէոյ թէ ուստի կամ ոյր ձեռօք բերաւ 'ի Հայս. կամ ո՞յ եւ յորում ժամանակի կայր 'ի ծիծառնէ: 2

✠

Ընդ ժամանակս թագաւորութե̄ն կայսերն Հերակլեայ մեծի, յորժ զօրացեալ խոսրովու պարսից արքայ ն, գնաց մինչև յերուսաղէմ. և քակեալ զքաղաքն այրեաց բազում գրեանս: Եւ գերեալ զսուրբ խաչն փրկչական՝ տարեալ 'ի պարս եդ 'ի պահեստի 'ի տան իւրում հանդերձ սպասիւք որբութե̄ն նորին. և մնաց անդ մինչ 'ի Ժ և Դ ամ իշխանութե̄ն կենաց նորին: Յորում ժամանակի զօրացեալ արքայն Հերակլ՝ գնաց մե-

ծառ թագմութե̃ 'ի պարս և եսպան
զխոսրով . և հանեալ անտի զփրկա
գործ նշանն ա̃ծային բերէր ընդ ին
քեան հանդերձ այլովք գերեօքն ։
Իսկ զանց առնելով զբազում օթևա
նօք՝ ձեպէր հասանիլ 'ի տեղի իւր ։ և
այնպէս փութաձեպ խաղացմամբ , և
մասունս բազումս տայով իշխանացն
հայոց՝ եկն էհաս յերեզնաճան .
Յորում տեղւոջ ոմն 'ի սպասաւորաց
դրան իւրոյ կորեալ գաղտապէս ըզ
մեծ մասն կենաց նշանին՝ կամէր դի
մել 'ի փախուստ . զոր ծանեալ ոմն
ծանոյց արքային վաղվաղակի . և խմա
ցեալ արքային կալաւ զգողն էառ ըզ
գողունին , և սաստիկ չարչարեալ գըլ
խատեաց զպատժաւորն . Իսկ ելեալ
անտի գայ հասանէ 'ի կեսարիա , և
տայ զմասն փրկութե̃ կենաց պատ
ճառին 'ի ձեռն հայրապետին յօհան
նու որ կայր 'ի տեղւոջն . և ինքն չուեալ
անտի ժամանէ 'ի բիւզանդիա , և ան
ցեալ յօգոստաքնակ գահն արքայա

կան

կան նորի խաղաղութե։
Եւ 'ինոյն ամի գնաց կամսարականն վահան 'ի կեսարիա վասն իրաց ինչ. և տուեալ երեսուն և վեց դահեկան յօհաննու հայրապետին աղերս հայցման՝ և առեալ զսուրբ խաչն եբեր 'ի վանս իններակնեան. և եդ յամրագոյն
տեղւոջ 'ի վերայ սեղանոյն որ էր
շինեալ հաստատապէս։
Եւ եկաց անդ ամս վեց ։ ընդ այն ժամանակս իշխանն արջուց գորգ անուն, որ մակ անուամբ շատախօս կոչիւր, որև զգաւառն յանուն նորա շատախ կոչէին. եկն 'ի գաւառն տարօնոյ առ իշխանն ծիծառնիկ, որ ունէր աւան մի փոքրիկ ծիծառնիկ կոչեցեալ. և աղաչէր զնա իշխանն գորգ և ասէր տաց քեզ վեց հազար դեկան՝ եթէ արասցես հնարս և գողասցես զսուրբ խաչն. զի սպասաւոր ս̃բ տեղւոյն այնորիկ ազգական է քեզ՝ և դիւրաւ լինի գործդ ։ Եւ ծիծառն իբրև լուաւ զբանն՝ ասէ ցգորգ ու֊

 րա

րախական գինմօք. քո դրամն զոր պար-
գևել կամիս՝ քեզ լիցի. բայց զխաչն
զոր խնդրես՝ առից և եկից յերկիրն
քո. և անդ ուրեք կամիցիմ շինեցից
աճան, և կոչեալ զնա յիմ անուն՝ կա-
ցից անդ առ քեզ մինչև ՚ի մահ։

Իսկ հաճանեալ գործոյ՝ առնու ծի-
ծառն զկինն և զորդիս և զազգա-
տոհմն իւր՝ և յղէ առ գործ իշխանն
արքուց։ և ինքն գնացեալ առ մերո-
գրեցեալ լուսարարն և ծանոյց զկին.
որոյ հաճանեալ՝ իջոյց զսուրբ խաչն
թագնաբար, և երկոքեանն իմիասին
առեալ զնա փութացան և հասին առ
գործ՝ և շինեալ անդ եկեղեցի՝ եդ
՚ի նմա զնշանն տրունական։

Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ Հայրա-
պետն տայոց գաճառի Ներսէս անուն,
որ շինեաց զՀրաշազարդ եկեղեցին ՚ի
վաղարշկերտ, կամեցաւ գալ ՚ի տեսու-
թի կենսատու նշանին. և առեալ
ընդ իւր զիշխանն վահան. եկին ՚ի
վանսն գլակայ։ Իսկ իբրև ելին սպա-

սաւորք տաճարին բերել զսբ խաչն
ոչ գտին զնա 'ի տեղին ։ Այնու բա
զում անգամ որոնելոյ և ոչ գտանելոյ՝
սուգ մեծ առին ամենեքեան առ հա
սարակ։ և վահան յեօթն օր անսրճաղ
եկաց լալով ։ Իսկ ընդ այն աւուրս
մինչ ննջէր վահան տրտմութեամբ 'ի
դրան տաճարին՝ յաւուր ուրբաթու՝
ետես 'ի տեսլեան երազոյ զայրմի ա
հեղակերպ Ը սեամն միւսոյ դրանն,
որ ասէր նմա մեղմաբար և հանդարտ
ձայնիւ՝ գողացեալ զխ տարան 'ի յայ.Ջք
և շինեալ եկեղեցի՝ եդին անդ մօտե
կանքն այնորիկ․ Այլ թոյլ տուր կալ
'ի տեղւոջն՝ վասն ամրութե վայրին.
զի մի միւս անգամ գողասցին ։
Իսկ զարթուցեալ 'ի քնոյ բարեպաշ
տօն իշխանն վահան՝ և փութացեալ
խնդութբ առ հայրապետն ուճետեաց
նմա թէ սբ նշանն 'ի յորջինէ․ Այճել
զայս խնդացին ամենեքեան և ուրախ
եղեն ։ Իսկ 'ի վաղիւն տօն ցնծութե
կատարեալ՝ գնացին անտի 'ի տեղին

ուրէր մբ խաչն։ Եթէ կալեալ զգող
կրօնաւորն բերին առ հայրապետն
թէ զինչ հրամայէ առնել. և նա հրա
մայեց հանել զա̃ աչսն։ Իսկ գծիծաւն
կալած իշխանն վ. հան և էհատ զգը
լուխ նորին։ և զիշխանն արջուց կա
լեալ եդ յողկան և էառ ՚ի նմանէ հա
րիւր հազար դեկան։ Եթէ ապա շի
նեալ տաճար ՚ի վերայ բլրոյն մէջ՝ յա
նուն կրտսեր որդւոյ իւր ստեփան
նոսի. որ այժ թաղեալ կայ ՚ի նմա։
Եթէ առեալ վահանայ զմբ խաչն՝ եւ
՚ի յառաջնորդն արջուց. և նա կացոյց
եօթանասուն քահանայս ՚ի սպասու
կալ մբ նշանին։ Եթէ կարգեց վահան
զի իշխանն արջուց տացէ ամ յամէ
վեց հազար դրամ. զի խրատ լիցի, և
մի այլ ոք արասցէ նոյնպէս։

Եթէ զայս պատմութի գրեալ եղին ՚ի
վանսն ծիծառնէոյ. զի ընթերցցի և
ծանիցեն եղեալ իրքն։

Յորումէր թըճականն հայոց ՇՂ.
իսկ հռոմին չորս հարիւր Ի և Է։

Նա որ կրկին օրհնաբեալ եդին 'ի վանսն գլակայ, հրամանաւ հայրապետին տն Ներսէսի, որ քսաներորդ է 'ի պալհաւեանն գրիգորէ՝ և վահան երեսներորդ երկրորդ 'ի մամիկոնեանն մուշեղէ։ Սա եկաց իշխան 'ի տարօն ամս երեսուն. և տասն ամ 'ի մարզպանութե. և փոխեցաւ առ ըղձալին իւր բարեպաշտ ընթացիւք, 'ի փառս Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ"։

✠

Յիշատակարան տն յօհաննու եպիսկոպոսի մամիկոնէից տանն. Ժողովողի պատմութես 'ի միում տեղւոջ 3

Ընդ ամս ժամանակաց գրիգորի մերոյ լուսաւորչին՝ գրեալ մեծին զենոբայ ասորւոյ զոմանս եղեալս գնէր 'ի վանս գլակայ, լինիլ ծանուցիչ իրաց անցելոց որոց զկնի գալցեն։ Զոր բարւոք համարեալ զկնիքն՝ զնոյն կերպ և ինքեանք առնէին.

նէին. գրելով զոր ինչ յիւրեանց ժա
մանակին զքաջութի̃ իշխանացն Հայոց
՚ի վերայ եկեղեցւոյն. Եւ այնպէս ա_
ծեալ կարգ պատմութեանն՝ անւա
նիւր ասորւոց պատմութի̃. զի նորքն
այնք որոց գրեցան անւանքն՝ մինչ՚ի
Թոդիկ ասորիքէին. և տուննն այն նո
ցին գրովքն վարժեին։ Իսկ նա փո
խեաց զկարգ նոցին և մերժեաց զա
սորին։ Այլ թէ որ ինչ գործեցաւ
՚ի տանս մամիկոնէից՚ի որդւոյ մինչ
՚ի խոսրով՝ ոչ գտի ուրեք։ և յետ
բազում խնդրոյ և որոնման՝ լուայ
թէ է կրօնաւոր մի ՚ի խորին ուրհա
մարիմաւմ անուն. և ունի լիով զոր
խնդրեմն։ և երթեալ առ նա մեծաւ
փափագմամբ գտի ՚ի նմա գիրք մի հին,
գրեցեալ ՚ի յիննակնեան վանսն. և ան
կեալ անդ ՚ի զօրացն պարսից որք ա_
ւերեցին զերկիրս Հայոց, և աւարեալ
գերեցին զորբութի̃ն։ Եւ թարգ
մանեցի ՚ի նմանէ ի̃ և ը̅ պատճէն պատ
մութեան. կայր և յիս տասն պատճէն

յաւաջնմէ․ և թել եալ 'ի մի գրնաւն
որ էր երեսուն և ութ պատձէն, զը
րեալ 'ի գրի իմով ձեռամբ թողի յի
շատակ մանկանց սիոնի․ յամս հերակ
լեայ յունաց արքային և 'ի սպանմանն
խոսրովու։ հրամանաւն տն ներսէսի
հայոց հայրապետի։ և յիշխանութն
հայոց վահանայ մեծի մամիկոնեան
զօրավարի․ զոր մայրենի անճամբ
կամսարական կոչէին․ որ էր 'ի մուշե
ղայ երեւնէրդ երկրորդ իշխան տանս
հայոց։ Նոր գրեցի զսա և կազմեցի
'ի վրան տաճարի․ ե̄լ կարապետին․
որոյ ենշխարքն է 'ի նոյն տեղին որ թե
հեւուծն յայտնի լինի։ և թողի յիշա
տակ ինձ և իմոցն․ զի անմոռաց լիցի
յիշատակ իւրացն եղելոց։ ես տէր յո
հաննէս եպիսկոպոս տանն մամիկո
նէից․ որ երեւնէրրդ հինգերորդ եմ
'ի զենոբայ․ 'ի չորրորդ ամոջ հայրա
պետութն սրբոյն էջմիածնի տեառն
սամուէլի։ Նրդ որ ինչ զկնի մեր գոր
ծիցէն 'ի մամիկոնէից տանս՝ գրեալ

ժէ   Թ․Գ․   դի

դիցեն 'ի սմա եկեալքն գնի ։ զի այս-
պէս ընկալուք պատճէն 'ի հարցն գրել
զանճանս նախնեացն և զարարս նոցա
զի մի մոռացեալ լինիցին ։ Այլ խնդ-
րեմ 'ի ձէնջ ես յօ անձնէս եղկելոյս
զի մի ծաղր թուիցին ձեզ բանքս ․ այլ
զսակաւ պատճէնս իմ գրեսջիք ընդ-
այլ գրելոցդ 'ի սմա և որք այսպէս առ-
նիցէք օրհնեսջիք 'ի սրբոյն ամենադ․ ոյ
և 'ի Քէ Յէ ․ գրողացդ և ընթերցողացդ 'ի
միասին վարձատրեսջիք ։ Իսկ թէ թե-
րի մտօք կայցին զշարադրելս՝ թերի
և ինքեանք ընկալցին զվարձսն ․ իբր
զնախանձոտ թագուցողին, որ 'ի տէ-
առակի ։ Այլ որք լիով ընկալցին՝ 'ի
Քէ օրհնեալք լիցին ։ զի զհրամանս
առաջնորդաց յօժարապէս յանձին
կալնուն ։ Այլ որք զանուն յիշատա-
կին ջնջել կամիցին 'ի գրոցս՝ ինքեանք
ևս նոյնպէս լիցին ։ Իսկ կատարողք
բանից մերոց՝ օրհնեալք լիցին և
վարձատրեսցին 'ի Քէ և 'ի Մկրտչէ
նորին ։ Ամէն ։

Ժէ Ի․Գ․ Գ․ի

Գիտել պարտէ ուսումնասիրաց․ զի թէպէտ վերոյիշեցեալ այրն պատճելի՝ Յովհաննէս եպիսկոպոսն մամկոնեցի տանն՝ բազում աշխատութեամբ ժողովեաց այնքան պատճէնս , զորոց յիշեաց զթիւն․ սակայն յանհոգութեն զկնի եկելոցն որ ՚ի բնէ է մեր սովորութի՝ աստ և անդ ցրեցեալ՝ այսքանս գտանի այժմ առ ձեռն պատրաստ․ զոր ընկալեալ գոհասջիք զնէ ։

✠

Ի սբն Յօհաննէս մեծն 'ի մարգարէս. պաղտասար պարտաճոր դպրի ասացեալ.

Սբ յօհաննէս գեր հրաշա կան.
անճառ շնորհին ընդունա րան.
և արուսեակ իմանա լի.
արեգականն արդարու թեան:
Ի հետաքեր գուշմամբ ձայ նին.
վերնոց զօրաց դասապե տին.
քարոզեցար զօրա րեալ.
մինչ խընկարկէր 'ի տաճա րին:
Սբ յօհաննէս բոյս բաղձա լի.
'ի վայելուչ ժամանա կի.
ներ արգանդի ամուլ ծե րոյն.
ոստնեցար տունկդ երանե լի:
Ի խայտալով իսկ անդըն տին.
'ի յարգանդ եղիսաբե թին.
ծանեար զօծեալ փրկիչն ա̃ծ.
'ի յորովայն մայրու կու սին:
Սբ յօհաննէս նախատե սող.
մարգարէից գերազան ցող.

ԺԹ

յո

յորովայնէ 'ի յորո վայն ·
ա̃ծորդւոյն երկրպա գող ։
Յանդաստանէ անբեր երկ րին ·
մաքուր դըստերն ահարօ նին ·
ծընար ծաղիկդ երփնազե ղեալ ·
'ի սահմաննեալ ժամանա կին ։
Ա̃ճ յօհաննէս յոյժ գերա գոյն ·
հուպ հանապազ անեղծ լու սոյն ·
ըստ մարգարեայ ձայնին ե ղեր ·
առաջ ընթաց ա̃ծոր դւոյն ։
Օ[illegible] որ հիա նայր ·
յոչ հաւատալն եւ համբա նայր ·
յորժամ ծընար տատրակդ ան բիծ ·
որհներ զա̃ծ եւ դճարձա նայր ։
Ա̃ճ յօհաննէս ակն աննը ման ·
'ի մայ մ̃ն յինս անմայ մ̃նա կան ·
յափշտակեալ 'ի հրեշտա կաց ·
'ի յանապատ անդորրա կան ։
Գերանձն ձանչ սուկիդ ըն տիր ·
եւ մարգարիտդ լուսա կիր ·
'ի համազգեաց մեկուսա ցեալ ·
ընդ անօրենացն հրաձ ճեկիր ։
Ա̃ճ յօհաննէս թագ ակնա շոր ·

Ի

վերին շնորհին մատակա րար •
ըստ հին և նոր պատմիչա նաց •
մեղր և մարախ կերակրե ցար ։
Սբ̅ յօհաննէս հոգւով մաք րեալ •
և ոչ մարմնով պղծնազար դեալ •
այլ՚ի ստեւոյ ուղտու հան դերձ •
մարմնոյդ ծածկոյթ հերիք վար կել ·
Սբ̅ յօհաննէս նշոյլ ան շէջ
և հայելի պայծառ շող էջ •
՚ի յօրինակ արխու թեան •
գօտի մաշկեայ արկեալ ընդ մէջ ·
Սբ̅ յօհաննէս երկնակեն ցաղ •
յաշխարհական հոգոց խա ղաղ •
զի ոչ միայն ՚ի յաճե լորդս •
առ հարկաւորս ևս անըղ բաղ ։
Սբ̅ յօհաննէս ծրագ օծե լոյն •
և մարգարէ մեծ բարձրե լոյն •
ձայն բարբառոյ յանապա տէ •
ըստ եսայեայ քարոզե լոյն ։
Սբ̅ յօհաննէս ըրուծն ըստեճե րին ։
և ՚ի սկըզբան քարոզ շնոր հին •
մեծ կարապետ միածնին հօր •
տնօրինական ճանապար հին ։

Իա̅ Սբ̅

Սբ̃ յօհաննէս տաճար շնոր   հաց·
փայլակնացայտ լուսով վա   ռաց·
ըղձանապարհ կենարա   րին·
հորդօղ յոգիս բանակա   նաց։
Սբ̃ յօհաննէս մեծ մարգա   րէ·
յաշխարհէ և ոչ յաշխար   հէ·
եկեալ հոգւովն և   զօրայի·
որպէս ասի յանապա   տէ։
Սբ̃ յօհաննէս ձայն սաստկա   կան·
և վարդապետ ճշմարտա   բան·
զանցեալ մեզանս ապաշխա   րել·
քարոզեցեր թարց լռեց   ման։
Սբ̃ յօհաննէս բանիմ խո   րին·
քարոզ կենաց պատճիրա   նին·
թէ արարէք ապսուհե   տև·
պտուղ կըշռման ըստ արժա   նին։
Սբ̃ յօհաննէս սրբէա   նման·
հուպ եւ անձնեայ տծու   թն·
որ ըղ մաքրօղն ամենե   ցուն·
մկրտեցեր 'ի յորդա   նան։
Սբ̃ յօհաննէս հոգւոյն տե   սող·
և հայրական ձայնին լը   սող·
խակե որդւոյն մարմնացե   լոյ·
Իբ̃   յայտ

յայտնի տեսօղ և մըկըր տօղ :
Սբ յօհաննէս երկնաթռիչ հաւ ․
թեւաճօրեալ գիտնակա նաւ ․
'ի քէն օծեալն ա̄ծ յի սուս ․
գառն ա̄յ անճանե ցաւ :
Սբ յօհաննէս բոյս անմա բեր ․
անմարմնական զօրացն ըն կեր ․
ըզ մըկըրտեալն 'ի քէն փըր կիչ ․
բարձօղ մեղաց գոլ ծանու ցեր ։
Սբ յօհաննէս հրաշազար դեալ ․
'ի մարդկանէ գերազան ցեալ ․
բանիւ բանին հօր ծոցած նի ․
'ի ծնունդս կանանց մեծ կոչե ցե̄ր ։
Սբ յօհաննէս խոր քարո զիչ ․
ըզպատճիրան ա̄ն ուսու ցիչ ․
օրինաւանց անըզգա մին ․
աւանց ահի յանդիմա նիչ :
Սբ յօհաննէս մեծ պաշտօ նեայ ․
յերկնից եկեալ նորին ադա մայ ․
զոր կաքաճմամբ խնդրեաց'ի մահ ․
լիրբն և լկտին 'ի հերով դեայ :
Սբ յօհաննէս անբիծ տատ րակ ․
յաղթօղ վըկայ և նահա տակ ․

ԻԳ վ̄ը

վասն անաչառ քո բարբա ռոյն •
Հեղին զարիւնդ իւր ըզ մը տակ·
Սբ յօհաննէս գուշակ փըրկ չին·
և կարապետ նորա կըր կին •
Նախ աճեցող աշխարհաց նոց •
ապա հոգւոցն որ 'ի բան տին :
Սբ յօհաննէս շնորհաց բաշ խիչ •
ցուճագնելոց ապաքի նիչ•
յուսով առքեզ դիմեցե լոց •
խնդրոց ըռճ ածողոն կատա րիչ·

Սորմին քո Սբ շնորհիճ ըզ ցեալ·
և յետ մահու փառաւո րեալ·
Ճեռամբ սըրբոյ լուսաւոր չին •
'ի հայաստան երկիր բե րեալ:
Դ տարօնոյ կողմանս հա սեալ •
'ի յիննակնեան տեղին բնա կեալ·
յորմէ շնորհ միշտ ընձե ռեալ •
բաշխի որոց յուսով դի մեալ :
Այն հաստատուն հայոցս է ղեալ·
և պահպանիչ պարիսպ կանգ նեալ·
պարսկականաց ընդդէմ կա ցեալ·
մեր փոխանակ պատերազ մեալ:
Ըզ Սբ նըշխար քո գովե ցեալ •

մեր լուսատուին ՚ի ձեռն ա ռեալ․
՚ի յարարչէն խնդիր հայ ցեալ․
մի՛ աստ հերձուածք լիցին ա ճեալ։
Ըստ որ յերկնից բարբառ է կեալ․
շնորհօք մարմնոյդ գերայար գեալ․
եւ յայտնապէս լսելի լեալ․
Թէ խնդիր քո լիցի լը ցեալ։
Հաւատարիմ խոստմանն է ղեալ․
ըստ ասելոյն եւ կատա րեալ․
զի ոչ հերձուած ինչ ընձիւ ղեալ․
՚ի հայաստան արմատա ցեալ
Սակայն մեղաց մեր աճե ցեալ․
եւ յանցանաց Թիւ յաճա խեալ․
յարքայական Թագէն զըր կեալ․
եւ յիշխանաց Թափուր գը տեալ․
Ի Թըշնամեաց եղաք նե ղեալ․
եւ ներհակաց նեղչոյ ան կեալ․
՚ի հայրենեաց տարակաց եալ․
կամք տակաւին աստ եւ ան գեալ։
Արդ՝ ըզ մեղանս մեր գիտա ցեալ․
եւ արտասուաց գետովք լը ցեալ․
մեք զամենօրեն յաղերս առ կեալ․
գոչեմք առ մի դիմակց րեալ․

Ինե

Ո՜ի մեր գոլով սխալե ցեալ·
ոչ 'ի մաղթել համարձա կեալ·
ուստի ըղձեզ միջնորդ կա լեալ·
յայն որ 'ի քէն մեկըռուե ցեալ:
Ո՜ի գըթալով 'ի մեզ դար ձեալ·
թողցէ ըզ մեր չարիսն ան ցեալ·
և որք յօտարս եղաք ցըռ ճեալ·
լիցուք անդրէն ժողովե ցեալ:
Դարձեալ 'ի մեզ սէր ցամա քեալ·
և ատեցումն արմատա ցեալ·
կրցորդական կապ խըզե ցեալ·
համայնք միմեանց ներհակա ցեալ:
Սիրոյն խոկումն անհետա ցեալ·
հեշտախտութիւնն առատա ցեալ·
բանականին նըշոյլ շի ջեալ·
անասնայինն արծարծե ցեալ:
Ո՛չ օրինացն ըզ գուշա ցեալ·
թէ զինչ արդեօք մեզ պտճի բեալ·
այլ ըստ կամաց մերոց եր թեալ·
ըզ գեհեննին ա՛հ մուա ցեալ·
Արդ՝ այսքանեօք երկրասու զեալ·
և այլ բազմօք թըշուառա ցեալ·
'ի յաղաչանս առ քեզ ե կեալ·

Իզ

որ

որ 'ի տէ՜ ես գովե ցեալ։
Սուլթականաց գերազան ցեալ.
աննիւթ գոյից քաղաքակ ցեալ.
Նոր Հեղիաս Հոգւով մաք րեալ.
Նախագուշակ և առա քեալ։
Մեր բարեխօս առ յոյն օրՀ նեալ.
եմ՛ 'ի բնութիւնն երանե ցեալ.
զի մեզ շնորՀիւն անդրէն դր ձեալ.
տացէ Հոգւ ըղձա ցեալ.
Որով լինցուք 'ի միտս ե կեալ.
յանբան մասանցըն Հեռա ցեալ.
բանականին ըղձաՀ վա ռեալ.
և միշտ նորան ըզմեզ քըն նեալ։
Ըզնոր պատկեր փրկչին այս Հնել.
զառաքելոցն ընդ նոյն յա րեալ.
զընկերն անձին Հանգոյն սի րեալ.
որ է նախկին պատկեր տը ճեալ։
Այսպէս լինցուք միշտ եռա ցեալ.
գործոց բարեաց նախանձ կա լեալ.
որով փրկչին Հաճոյ գը տեալ.
արքայութեանն արժանա ցեալ։

Ամէն ։

✠

✠

Նորին գործեալ առ ս͞բն Յօհաննէս:

Ի յարգանդէ մաքրազար գեալ·
Ձայն բարբառոյ անճանե ցել·
սուրբ յօհաննէս 'ի բնութենէս
գերազանցեալ:

Պատրաստեցեր յոգիս մ͞րդ կան·
ըզ ճանապարհն արքայա կան·
ս͞բ յօհաննէս ի բնուէս գերազան ցել:
Ամուլ ծերոյն յորովայ նէ·
ծանեար ըզբանն ի սկըզբա նէ·
ս͞բ յօհաննէս 'ի բնութենէս գերա":
Ամպարափայլ յառաջ ըն թաց·
ծագման մեծի լուսոյն կե նաց·
ս͞բ յօհաննէս 'ի բնութենէս գերա":
Տնօրէնութեան ա͞ծ որ դ ոյն·
մեծ մարգարէ յոյժ գերա գոյն·
ս͞բ յօհաննէս 'ի բնութենէս գերա":
Արուսեակ ս͞բ և անքա տակ·
արեգական ծագման գու շակ·
ս͞բ յօհաննէս 'ի բնութենէս գերա":

Ի͞Է Սուով

Մազով ուղտու ծածկեցեալ քոյ·
լցեալ շնորհօք հոգւոյն սըր բոյ·
որ յօհաննէս 'ի բնութենէս գերա՛:
Ապաշխարել ջուրբ քարո զօղ·
օծեալ բանին զառն անձա նօղ·
որ յօհաննէս 'ի բնութենէս գերա՛:
Բամիչ մեղքոզն ած փա ռաց·
հայցէր մաքրիլ 'ի քոյ ձե ռաց·
որ յօհաննէս 'ի բնութենէս գերա՛:
Ի առաքեալ և մարգա րէ·
մեզ յարաժամ օգնեա՛ յերկ նէ·
որ յօհաննէս 'ի բնութենէս գերա
զան ցեալ·

ճիժ Լորին

Նորին յետնեցելոյ ասացեալ առ սրբն Գրիգորիոս Լուսաւորիչն Հայաստանեայց:

Վերնական լուսոյն յաճէտ պատճեցեալ. իմաստութի Նորին իսկատիպ լցել. ճառագայթ անաղօտ յերկրի ծագեցել. տր սբ գրիգորիոս հովիւ ընտրեցեալ:

Աշտամաքսանօղ բանին կենաց մեզ ցուցար. լուսաւորիչ հոգւոց մերոց յայտնեցար. անյաղթահարելի որձան կանգնեցար. տր սբ գրիգորիոս երկնատիպ կամար:

Ազանց հիւսիսայնոց ոգ. գարնանաբեր. որ իբր 'ի հարաւոյ ջերմաբար եկեր. ըզդիցապաշտութեան սառինս հալեցեր. տր սբ գրիգորիոս և մեզ հաշտօղ լեր:

Աեկաւ նըպաստութն գերազօր հո

գւոյն

դուոյն․ հետևեցար հոգւով ուղղակի
ուղւոյն․ որով օթևանաց հասեր բաղ
ձալոյն․ տ՟ր սուրբ գրիգորիոս այր
սուրբ գերագոյն ։

Տաւիղ քաղցրեղանակ և երգ հրա
շաղան․ անձանց մոլորելոց գոչումն
աննըման․ որում վերնականաց բազ
մութիւ՟ք տենչան․ տ՟ր ս՟բ գրիգորիոս
շ՟որհալից բերան ։

Ախոյեան դիմամարտ խաւարի րաց․
Թալպլիովթ անկասկած՝ իսպառ մաց․
գայիսոն փախուցիչ դիմեցմանց դի
ւաց․ տ՟ր ս՟բ գր՟ կործանիչ բագնաց․
Սիւն եղեր կառուցեալ յերկրես երկ
նահաս․ որ ըզնոր ժողովուրդ զոր
միշտ ըստանաս․ ի վեր հանեալ յեր
կինս տ՟ն ա՟յ տաս․ տ՟ր ս՟բ գրիգորիոս
սանդըղք սարաս ։

Աշակերտաց փրկչին ընտանի քա
տակ․ հայաստան աշխարհիս արի
հեղինակ․ համայնից ունողին մշտա
ջան մըշակ․ տ՟ր ս՟բ գրիգորիոս հայր
բազմաղաճակ ։

Ընատեսխ նորոյ ահարոն երկնից·
քահանայ բարձրելոյն և մեզ առաջ
նորդ· մեծի հովուապետին կարգե
ցեալ յաջորդ· տր սուրբ գրիգորիոս
հրճուական ժ որսորդ ։

Ւ՛ հայր մեր հոգեւոր գաղափար ծը
գանց· հանգոյն և նըմանակ երկնա
ջահ փայլմանց· գոտար անհամեմատ
հողանիւթ անձանց· տր մեք գրիգո
րիոս հըսկող գերագանց ։

Սնող ՚ի մեզ մարմնիդ վարուց անմա
հից· զօրական զինուորեալ արքայի
երկնից· նահատակ արժանի բիւ
րուց գովեստից· ով մեք գրիգորիոս
ըզ մեզ լուսով լից ։

Ւխտեցան չարչարանք մըշտակիր
մարմնոյդ· պըսակ զարմանազան պատ
ճառն գըլխոյդ· անառեալ հիացեալ
ցանկացան տեսոյդ· բաղձամք և մեք
որդիքս հայրական գըթոյդ ։

Մեծ վըկայ քրի որդւոյն միածնի·
Ջախող գըլխոյ չարին անդընդականի·
տիպ օձակուր զարմին՚ի բեղ գըտանի·

լբ Ժ·Գ· յաղ

յաղթահարիչ չարեաց նիզակ կենդանի։
Նիւթացեալ անդիս մեղմածաւալ
ցող. պտղաբերելոց անձրև զովացու-
ցանող. հոսան պարթևաշնեայ յեդե-
մայ ելող. Ջուր կենաց հանապազ մեզ
արբուցանող։

Մարգարիտ լուսերանգ ափխազու-
նակ. 'ի հայաստան գրտար շնորհա-
զարդ պլպալ. օծնուցիչ որդեկացս
կաթնաբեր երակ. մեզ մանկութե-
դայեակ և դաստիարակ։

Նահանգաց դիցային նսեմացելոց.
և չարաշուք միգով խաւարացելոց.
քարոզեցեր զնու հանուրց եղելոց.
չերկուցեալ 'ի ժանեաց գազանացելոց։

Ի՜ գործ քո նորասքանչ արեգակնա-
ծագ. և ձայն քո գեղեցիկ հոգերգող
նըմանաց. որ կոչէիր ըզմեզ արագ ընդ
արագ. արարչին հաւանեալ լինել եր-
կրպաց։

Բանին հօր անմահի որ էառ մարմին.
և նովիմբ սեռնեալ զենաւ 'ի խաչին.
եղեր չարչարակից հետևել ձայնին.

թէ թողուք զմիմ ըստ երկրականին:
Ընդ ըստին ՚ի բռնէ պաշտօնեայդ էին·
և բարեկարգ ծառայդ կամաց արար-
չին · ոչ փոխեցեր ըզփառս նոյն իս-
կականին · տալ անհատականի զօգնի
պատկերին:

Նունագոյ էութե կամարար ընտիր·
խաչեցելոյն խաչիճ ըզհետ խաչակիր·
յանձնառեր չարչարին նահատակըդ-
ժիր · և մեզ յատպարիսիս յօգնել
փութացիր:

Գունագեղ կարմրորակ չըքնաղ
ճարտիրոս · հեղլով իբր ըզվըտակ
զարիւնդ յորդահոս · ՚ի պարծանս
տրամեանց հրաշակեցեալ գոս · գեղե-
ցիկ շառաճիղ տր գրիգորիոս:

Որ ինչ մերնէ կարեաց ոքսան կա-
րասցուք · ըզքոյին չարչարանս ՚ի հա-
մար արկցուք · բայց զի չեմք բաւա-
կան՝ համառօտեսցուք · գեղեցի":

Երամբարձ քոյ ձեռաց յետըս կա-
պեցեալ · և գայլ երախակալ ՚ի բերան
եդեալ · որով կենացըն բան մեզ վար-

դապետեալ․ գեղեցիկ շառաւիղ տ̃ր՛՛։
Երջանիկ բնունակիր ծանրութեանց եղեր․ ըզշառաւիղս աղին ողամբ․ քով բարձեր․ որով զանհամութիւն մեր համեմեցեր․ գեղեցիկ շառաւիղ տ̃ր՛՛։
Աստկազգոյն հարւածոց ենթակայացար․ բառնալ ըզմեր տագնապս որք 'ի մեզ գ̃ն յար․ ըզգելոց 'ի վերայ կըռծիդ ընկալար․ գեղեցիկ շառա՛՛։
Տեռչիդ տանջանաց առանց կասեցման․ 'ի կապանըս կըռծից յոր կայր գելարան․ գըժընգակ հընարիւք ձըգեցին պարան․ գեղեցիկ շառաւի՛՛։
Լռասանաւայնու զոր 'ի մէգ արկին․ առ 'ի բարձրաւանդակ տանիսըն բարձին․ որմոյն ապարանից որ յայնըմ տեղին․ գեղեցիկ շառաւիղ տ̃ր գրիգ՛։
Կոցեր համբերելով 'ի նոյն տոկացն․ եօթնեակ աւուրբք մերենայիւք պընտեցեալ․ եօթամբ նետիւք խոցեցելոց բուժիչ լեալ․ գեղեցիկ շառա՛՛։
Սպառամասիրս որանց խըռստաց մատնելով․ այլերս կախեցին զսուրբդ

ռոտամբ միով. ՚ի ներքոյ չարահոտ
ախտ ծրխանելով. գեղեցիկ շառա՛:
Սպգուղս այս խոպանի և փրշաքերի.
ըստորագլուխ եղեր ողկոյզդ ըղձալի.
երկիր քոյդ ընծայօղ ցընծացեալ
ռերկրի. գեղեցիկ շառաճիղ մր գ՛՛:
Ճաճիղդ ի՛էր ելից հարար տանջա
նօք. յարանց տասանց սաստիկ բըռօք
դալարգք. այնց և առ տոկացեր ա
ճուրք եօթնեկօք. կենդանի նահա
տակ մր գրիգորիոս:
Նյոստոյ տըգեղից վարդ փայլերփնա
կան. ողռածեծ առնելոյ չեղեր գիմա
քան. յորմէ մասունք մաքուր մի. մնոյդ
ջարդեցան. երինջ խողխողեցեալ մր՛՛:
Սարդոսդ երանելի ՚ի կս խաղանին.
առ ոչինչ համարեալ ըզգանըս նոյին.
խօսէիր հանապազ ըզքանս աղօթին.
տղաճնի քաղցրաձայն մր գրիգորիոս
Նուղև դարձեալ բերել կ ձեռս եր
կաթից. առնել ըստ ողջի խոցից քոց
տոից. և պընտեալ առ նոքօք պաշտօ
նէից դից. պահօղ ուխտին կենաց մր՛՛:

Յորողին գիմեցմանց հոսեցեալ ա-րեանց • գետորէն 'ի ծայրից ոտիցըդ-մատանց • որով լըճանեցուք յանմծու-թեց • աղտեղութե՛ մաքրիչ տր գր՛ ։

Նորկնաշաճիղ թաթք ոտից քոց մաք-րական • ըզքեւեսինս եւ կաթայինս ընկալան • իբր ըզդարաստ յոլով բե-րիւք ծաղկեցան • հոյիտ շուշանա-գեղ տր գրիգորիոս ։

Մտանդելով զանբիծ մեկույդ արար-չին • առեալ ըզձեռանէ 'ի շուրջ ա-ծէին • ոտիցդ արիւնք զերկիր ոռոգա-նէին • քըրտնահոս պարտիզպան տր՛ ։

Լարիճ յուսոյ անեղծ փառացն որ անզրաւ • մարմին քո կերուչաց առա-ջին արկաւ • գըլուխ քո պատճական կըլափահարեցաւ • հեզամիտ աղաճնի տր գրիգորիոս ։

Ո՛հ զի եմ յամրայն ըմխոր նիրհե-լով • իբրեւ ըզսալ դարբնաց այլն-դոսն գոլով • մերսկանդնեա ըզդիս որսայսեցման քով • ծվ խարիսխ ամ-րութե տր գրիգորիոս ։

Տի գու խոհ արթնօրէն ըստ քոյ մը
կրշման · մտեր 'ի մեծ հանդէս քաղա
քաքութեն · ցածեցեալ մբ գըլխոյդ
մանկունք հիւսնական · թագին պըսա
կեցեալ մր գրիգորիոս ։
Լուածել մարտուցեալ ճանկատողո
րէն · առեալ 'ի յունչքս քո փող եղեգ
նեղէն · թափեամ ըզ մեզ նոմին 'ի չար
գաղանէն · վահան նետախողատակ
քաղ ըսպառազէն ։
Ստամբ կենսաքաշխին գանձդ առ
պահեցեալ · աղ բորակ և քացախ ըզ
մաճ ընկալեալ · ըզ ծուղակ գոռողին
անդ և ածերեալ · նըշաձակիչ մըթին
քաղ ըսպառազէն ։
Լերեալ պարկս օդենիս անդրէն մար
թիւով լըյին զոյն թուլագոյն հընոցի
մուխով յորմէ տագնայեցար վերայդ
քավրգով · վիմաքուն մենամարտ
քաղ ըսպառազէն ։
Զօգնաղիդ 'ի գըլուխ զոյն պարկ ա
գուցեալ · զորոյ և ըզ քերանն 'ի փող
քո կապեալ · յաճուրս երկեռակեայ

ալ

այնու համբերեալ․ անտանելեաց տա
րար․ քաջ ըսպառազէն ։

Մրշաւմամբ հետեւօղ երկրին աւե
տեաց․ ոտնապկրկ տանջեցար լինել
երկնագնաց․ լցեալ ըղկապ բարշեցման
խմոց յանցանաց․ ով խըղճիչ կապանաց
քաջ ըսպառազէն ։

Վտասա մերոյ փրկութեան զանպար
տըն որոց․ կախեցին գըլխիվայր ՚ի
տանջարանոջ․ գծելով ըզ ձագար ՚ի
Նըստոյ տեղւոջ․ յոգնացան կըսկիծք
քո քաջ ըսպառազէն ։

՚Ի յորովայնդ տըկաւ ըմպունելով
ջուր․ չվնասեցեր առ ՚ի մէնջ ըղմեղացըն
հուր․ սըրբեա ըզմեզ յաղտից աղնե
լով մաքուր․ զօրեղ ըսպեղանի քաջ
ըսպառազէն ։

Երանց մեհագունից եւ ից քաւե
կից․ դոլով համահանգոյն եւ չարչարա
կից․ բերեցաւ կող քո մէք ՚ի կարծրա
տանջից․ քերանօք երկաթեօք քաջ
ըսպառազէն ։

Ուոգան վայրք համայնք յարենէ կո

զիդ · ո՛վ որ քառակեցի այդ մատրու
վակիդ · ծարաւեցեալ քաղցածք ու
կեայ քաժակիդ · վճռակ յորդախա
ղաց քա՛ջ ըսպառազէն :

Ընկայր բազմաչարչար հաղորդդ ան
ահից · գերիմերոյ գլուայ գանից և
քանտից · ուստի վերամբեալ 'ի կա
մարն երկնից · հրեշտակ հողագանգ
ծած քա՛ջ ըսպառազէն :

Նախոտամբից ըզ հեզդ աշխատամբ
վարկեալ · վերջումն մե՛ք քո հընարս
իմացեալ · թէ ինչ կերպիւ արդեօք
ըզցիս կասեցեալ · որ պատնէշ պինտ
ցուցար արի ես արի :

Ուռհահորդիդ մարդկան որ աստի
ջըճեալ · տատասկըս երկաթիս քե
բել հրամայեալ · առեալ ածին քաղ
մօք սանուոց լըցեալ · յորոց ոչ ինչ
երկեար արի ես արի :

Սքրաուորեալ Թանձրախիտ 'ի գետնի
ըսփռեալ · ցցեալ անպարտ գա
մինդ խորշատյալ հանեալ · ինքեայ
տատասկին մերկ թաւալեցեալ · ու

խ բեամբ

բեամբ շաղախեցար արի ես արի։

Ո՛չ ոք յերկրածնաց քեզ նըմանե-
ցեալ․ և ոչ ոք քաջապէս քոյդ կըրից
տարեալ․ զի տեղի 'ի մարմնիդ ոչ
չերևեցեալ․ ընդ գունդըն մարտեար
արի ես արի։

Խուծեալ և վըշտակիր մարմնով զօ-
րացեալ․ յուսով ըղ համատոյն դը-
ղեակ կառուցեալ․ սնոտի ըղ̄ խորա-
մանկ օձին մարտուցեալ․ յաղթող
երևեցար արի ես արի։

Թաքունույդ մէ ծընգուց որ միշտ
ծըմրագրեալ․ կապիճս երկաթեղէնս
գառնատանջս արկեր․ և ուռուամբք ը-
ճարօք սաստկապէս հարեալ․ նիզա
կամարտ ասպար արի ես արի։

Բարձեալ յետ աշնորին 'ի կախան
պըռկեալ․ զի լըցին ծունգք նորա
առէ յօշեցէլ․ զաճուրս էրխս վըշտօք
'ինոյն ժուժկալեալ․ կարի արժա-
նացար արի ես արի։

Մըրբահայեաց ուշիմ 'ի վեր վերա-
ցեալ․ սկըոյն մեդ սիրով լուցար կի-

զեցեալ. պատարագ մատուցար
արի ես արի։
Գոռւն գործողիդ ջնիչ կապար հա
լեցեալ. Ջերմաջերմ՝ իբր ըղձուր ըղ
մարմնովդ հեղեալ. յորմէ առ հասա
րակ եղեր այրեցեալ. և ոչ այնու մե
ռար արի ես արի։
Սամից չարչարողաց կարի զարմա
ցեալ. Ի վերայ փայտին որ ընդդիմա
ցեալ. Նասպարիսոյ մարտին հոգւով
զօրացեալ. արեամբ պսակեցար
արի ես արի։
Զ սոյնպիսիս տեսեալ առըն հողածնի.
Եւ այսքանեց փշտաց մնալ կենդանի.
Ոչ է գործ երկրայնոյ այլ վերնականի։
Գորովագութ հովիւ հայր մեր հո
գևոր. ըզ փրկչին ներկեցար գու
նեալ՝ի բոսոր. յետ այսքանեացս իջեր
՝ի վիրապըն խոր. ըզբազմութին դի
ւաց առնել մեհակոր։
Ուրախացան ցընծմամբ բանակք
հրեշտակաց. Է քոյին ճըգնութեանս
խըստակրօնակաց. ամօք երեք հըն

 գօր

գօք ներ թունաճորաց • կացեր ան
մարմնաքար ուղղութեամբ մըտաց ։
Բախանամք հանապազ և մեք ցընծա
լով • ըզքոյին յիշատակս տօնախըմբե
լով • քարեխօսեա առ տէր ըզմեզ միշտ
յիշելով • և թողութիւն մեղաց մերոց
հայցելով ։

Ի վերապէն ելեալ ողջ անապական •
յաղթելով բանսարկէին ըսան ման •
ըզխոզացեալ արքայն որ եղեալ ան
բան • բըժըշկեալ դարձուցեր յիւրըն
կերպարան ։

Սուտի ՚ի հաճատալ մեծին տըրդա
տայ • ՚ի մէջ երրորդութիւն լըյսըն
գերակայ • անթիւք մըկըրտեցան ՚ի
գետն եփրատայ • յանուն խաչեցե
լոյն ՚ի մէջ գողգոթայ ։

Այն այս շարունակիս շարադրող գե
րիս • աղաչեմ (իլամէջ) թիւ թըճա
կանիս • ով զարդ հայաստանեայց և
Հովիւ հօտիս • առաջի անմահին
միշտ յիշեսցես զիս ։

խգ Ձի

✠

Յիշատակարան Պատմագրաբար։

Գթութըն այ մեք նուաստ ծառայքս նորա՝ գրիգոր եւ յօհաննէս սպասաւորք սբ աւետարանին՝ զկնի վախճանեցման երջանկազարդի ծնայցեցի առաքինասիրի եւ առաքելաշաւղի հօր մերոյ տն վարդանայ ածաբանութեան րաբունապետի՝ եւ տիեզերալոյս վարդապետի։ Հոգւմ վարմամբ իւրոյ եղեալ տորոսքեցիկ՝ի բնիկ գեղեցկազարդ տրփխասրաս նշանաւոր բարձրահամբաւ մեծե համալսարանէս մերմէ։ որ է՝ի չորրորդ մասինն հայոց ՝ի գաւառին խողձ, ՝ի տեղին սալնոյ ձոր, կերտեալ ՝ի բեդեշ խացն արծրունեաց։ որ ածանցեալ կոչի բաղէշ։ ՚Ի սոյն ածապահ քաղաքիս շինեալ ՝ի վիմածիլ բլրոջ գագաթան ածաբնակ ուխտ՝ երկնաքատակ սուագասատ՝ խորհրդական խորան՝ եւ ըմբոհաբաշխ տաձար՝ յանուն հիա

խղ հրաշ

հրաշ սրբոյն յովհաննու կարպետին ։
Սահմանաւորին արեգակնածագ կող-
մամբն զարմանաշար աղբերակօք
կարկաչահոսիւք և ծաղկապաճոյճ
փոքր պարտիզին ։ Իսկ յարևմուտն՝
ծիծաղածաւալ երկարաշու մեծա-
բուղխ յորդ ընթացիւ գետով, և թեկ-
նեթեկ հեզաքայլ առուիւ՝ ոռոգա-
խաղացեալ առ հարաւով, գեղաւո-
րեալ ծառատնկօք պտղաւէտիւք ։
Իսկ 'ի հիւսիսոյ առ մուտն արևու՝
և բարձրաբերձ տամբք քրիստոնէից՝
հաստաւորեալ շիրմիւք հանգուցեալ
ննջեցելոց ։ Սոյն սուրբ վանքս մեծ-
անուն՝ 'ի հիմանէ նորակերտեալ
կրկին սրբատաշ կրամած խաչակա-
կաթուղիկէիւ և բախատես բնակա-
րանիւք ։ աշակերտական գրոցք և
ձոխ զարմանալի վարդապետական պես
պէս մատենիւք, եկեղեցական զգես-
տիւք, և բնաւին անթերի իրօք և պի-
տոյիւք զարդարեալ պսակեաց տէր
վարդապետ գերընտիր հայրս մեր վե-

րողրեալ։ Եւ զի թէպէտ գոն յայսմ
տիրախնամ քաղաքիս այլ վանորայք
չքնաղք և եկեղեցիք հոյակապք և
գմբէթունիք ծաղկեցեալք ՚ի ձեռն
բարեպաշտութեան միաբանից եւ
կարգաւորաց, որք ՚ի մերս վերոյիշե
ցեալ վարժապետէն և որք յայլոց,
զորս ամենեսին պահեսցէ տր հաս
տատս, սակայն սա նախապատիւ և
անդրանիկ գոլով կարգաւորելով և
կատարելով զնծ գլուխ և նախամե
ծար քաղաքի ։ Քանզի սա է երևելի
գերադունց դասատուն և դամբարան
մեծազանց թագաւորաց ։
Որև մեծաւ ջերմեռանդութբ սրբոյ
տաճարիս այսորիկ՝ մեր վարդապետն
բասիլ լուսահոգին աղբակեցի՝ իգիտ
զգիտութե արտաքնոց զչափուղ. և հա
ճոյից զաշակերտս յոլովս ուսուցա
նելով զհէին կրօնաւոր և զնոր գտեալ
զչքնաղն իմաստութիւն. և նորօք
զսոյն լուսահեղ գիտութիւն ՚ի մէջ
ամենայնսի մերոյ առաջնեաց. որ և

խդ մե

վիպասանէ քաղաքան պատմիչն մեր
առաքել վարդապետն ։ Իսկ 'ի թուաբե
թես մերում ․ ՌՃԾԴ ամին ելից տր
եւ ուսուցիչ Հայրս մեր քաղցրաբարոզ
եւ Համեղաբան զիւրոյ պանդխտութե
ժամանակն ․ եւ չճեաց նորին մարդն
ներքին առ այն որում 'ի մանկութե
փափագէր ․ եւ ամփոփեցաւ մաքուր
միմն առն որբասէրի յիմման աճուր
լուսաճորչին 'ի միրայն իւր՝ փառաճո
րահանդէս եյրընապաղառ աղօթիւք
'ի գամբարանի ներ յատակի սոյն ու
տաձարի, առընթեր վերոյ ասացեալ
վարդապետին բարոյի, ընդ այլ Համա
կարգագլուխ րաբունեացն ։ ուստի
եւ Հանգեաւ 'ի յոքնամփոփ աշխատու
թեց զորս կրէր սակս բազմակերպ
եկեղեցեացն ․ եւթէ յոյլասեալց եւ թէ
'ի մերայնոց ամբարտաւանից, եւ զսա
ղակրօն խնրնաՀաձից ։ Որք նախան
ձէին ընդ բարեՀաջակ աշխարՀալուր
անուն նորին, եւ ընդ քաջանշոյլ լուսա
կրօն վարս նորա ։ Իսկ մանաճանդ ընդ

աշխարհատարաց ամենատէրն բեմբա
սացութեն • որպէս և է սովորութեն բնա
կանապէս եկայտնի բարձրայօնից մե
րոց ։ Իսկ յետ որոյ մեծահաւան հով
ւիս մերոյ տէր մեր գնալոյ՝ ցրեալ
ցրեցան գառինք ողջամիտք և եղեն
յիքրու տատանման • մի զի գտաւ ոչ
մի մովսիսի յեսու, որոյ մի եօրդկես
հայրենամեռք եղաք ՚ի փարատման • ըն
ցեալ և ուծգին արտասուօք որբացե
լոցս դէմք՝ գետնեդեալ յերկիրն տա
րօնոյ • չոեալ և անտի խսկ յապահու
նիս, և անտի ՚ի մաղարշակերտ • գնա
լով ՚ի միջապաձորն կոչեցեալ ուխտ
որքոյն թաթլոյ և մարոսի ։ և անտի
անցանելով զգաբեղեններք և զկրօք
ժինչ ՚ի վանքն հոռոմոսի ։ և առեալ
նդ զսակաւ ինչ շուհնչ տեսութե
տաձարին սրբոյ մեծին յօհաննու՝
տեսաք ոչ սակաւ զմարդասիրութիւ
անիխս եկայոցն եկեղեցեաց ՚ի գը
նացս մեր ամ ։ յաճել և զհրաճէրն
լիովին՝ եթէ կացէօ աստ • որոց ող
խը ԺԻ մարձ

մարմ ամենից տացէ տր առատ․ և ե
լեալ անտի յանձնելով զմեզ տն տյ
և կարապետի նորին սրբոյ՝ դարձուք
աւ ընդ կրունկն․ զի ոչ դադարէին
սիրտք մեր փղձկալիցք․ և եկեալ հա
սաք ՚ի ցորթա՚ք տծախնամն գիւղին։
Որդ՝ եղիցին օրհնեալք քահանայք
և ժողովուրդք սիրելի տեղւոյն և ազ
նիւ երկրին այնորիկ․ ընդորսև լու
սաւորեսցէ տր զհոգի կարապետ ե
պիսկոպոսին մերաղխտողի սրբոյն զը
լակայ լուսաշէն մանից․ քանզի կարի
սիրով ընկալան զմեզ ժողովելով ըզ
մերս օտարութի․ և իսկ յետոյ ա
ւուրց ինչ անցելոյ առեալ զմեզ բա
րեպաշտից ժողովրդոց տարօնոյ հա
մայնից․ տանելով զմերս նեղաստութի
յերկնատիպ սրբէապար լուսաւոր
չակերտ ուխտն սրբազան ընդ հովա
նեաւ բարեպաշխ չիրմին մեծի մը
կրտոչին ՅՈ ՔԻ․ Իսկ իբրև մուք ՚ի
ձորն ընդ լուսանալ առաւօտուն և
՚ի ծագել արեգական՝ և մեք սկսաք

զարեգականն արդարութեան. երևե-
ցաւ և նոյնժամայն սքանչելագեղ և
լուսաճաճանչ ահեղահրաշ տաճա-
րին ս՟բյ դէմ. որ հայի հանդէպ մամի-
կոնեանն դաշտի և տարօնոյն բաժնի:
Եւ մինչ զայս այսպէս տեսաք 'ի հոգի
բերկրեցաք և արտասուախառն եր-
կիւղիւ լցաք. և բարձեալ զկական
միաբանութ՟ե հանդերձ 'ի վ՟ր երե-
սաց մերոց անկաք. ընդ նմին և զմ՟ր
աղաչեցաք հասանել 'ի թիկունս տկա-
րութեան մերում: Եւ զկնի իբրև
հասաք 'ի տեղին իննակնեան՝ լցաք ան-
պատմելի խնդութ՟ե. որև զմ՟ր օրհ-
նեցաք յաղթողական օրհնութ՟ե, որ
եղև մեր յոյս: Իսկ գերելոց մերոց
զեղանակ և զչափ՝ գիտէ մ՟ր անթերի,
և ծառայն իւր ազնիւ կարապետն մ՟բ.
որոյ բարեխօսութ՟են փրկեաց զմեզ
յամ՟ե և փրկեսցէ: Ձեզ արդ՝ Թ՟ղթ տե-
ղւոյն վայելչութիւք գեղեցկիւք գոլով
յոյժ՝ եթէ ս՟բց շնորհաբաշխ և լու-
սակաղմ շիրմիւքն՝ քրբբէհանճնմահ
ծ
ըն

ընկեց հրեշտակախումբ տեսակօք
տաճարացն· որք զտեսողսն իսկոյն ա
ծեն յափշութիւն· զի ունի և զգեղե
ցիկ մայր՝ գեր.քան զքերոբեանն· պա
կեալ անուշահամ լեռնաբուղխ աղ
բերակօք և երփնագեղ գոյն զգոյն
բազմորակ ծաղկօք չքնաղագեղ պա
րըսպաճորեալ· ոպ գլթագ լուսապա
ճոյճ կերտեալ ձեռամբ արփիաճոր
չին մեր ոյ 'ի վր ամենայ նշխարաց
սրբոյն յօհաննու· և յանուն նորա որ
զնի տն մօր՝ է պարծանք և գագաթն
սրբոց ամենից և փեսայ յարևելից
բազմեալ 'ի լեռանս քարքէոյ, ձայն
բարբառոյ և մկրտիչ քի, քաղցրա
հնչող գարնան տատրակ հրաշէք
յամլոյ ծնեալ որդին զաքարիայի քա
հանային՝ և օրհնեալ պառաւոյն եղի
սաբեթի, յովհաննէս մեծն և
փառաւորն։

Այլ զմարաց անգութ լինիլն և զա
րիւնս մեր ծծելն անասելի է· քանզի
ասյ՝ որ ընկ ներհակն է բարեկար

ծտ

գու

գութե՝ 'ի մարտ Ը սրբոյ տանն այ-
նորիկ իւրովքն համախոհիւք: որք գի-
շատէին զմեզ 'նեղէին և տառապէին.
'ի մայրս և'ի ծերպս վիմաց փախստա-
կան առնելով մաշէին զմեր կեանս: և
ընուին զլսելիս մեր դառնակսկիծ-
բանիւ: Իսկ զպարտատեարց զան-
յագ և զանխրահայքս տուժումն 'ի
գիր ոչ կարեմք արհամարհել: նաև զմեր
ողորմելի լինելն 'ի դրունս այլասեռից
և օտարաց գիւղորեից: Ոչ զայս ոչ
միայն յանհաճատից կրեաք, այլև 'ի
մեր ազգէ. որպէս է բարք մեր:
Զի յորժամ տեսանեմք զոք ածա-
պաշտ գնացիւք՝ զխոսութե՝ բարեկրօ-
նութե և լուսաշաւիղ գործովք, ոչ
միայն ոչ ցանկամք բերել յանձին ըզ-
բարի նախանձն և նմանիլ վարուց
նորա, այլ ջանամք և զայնս իսկ խա-
փանել յայնպիսի գնացից:
Ոչ այսր երբեմն 'ի հաճատն դնեմք
արատ, որպ աւէրն զումեմնէ սրբոյ Թէ
այԹէ. և երբեմն զվարս անուղղու-

համբառնեմք զնոսա ունել։ Որք զգա-
րանն որ յաչս մեր ոչ տեսանելով՝ ՚ի
վր գիտանոյն ելեալ զայլոց աչանց
զշուրջն փողով ազդեցութն հրատա-
րակեմք։ անկանելով միշտ ՚ի վր եկե-
ղեցեաց և վանորէից. տրտմեաց գո-
լով և սիրամերժ։ Մինչ զհայրապետն
Սբ և զմայրն հաւատոյ զկաթողիկէն
Սբ՝ ՚ի ներքոյ պէսպէս փորձութն և
վշտաց ոչ զանգիտեմք արկանել։
Որդ՝ եթէ Ը գլխոյն մերոյ այսպէս
առնեմք՝ զանդամն զինչ։ զհովուեան
անգամ գիշատեմք որ է մեղանչումն
Ըդէմ Հգւյն սբյ. Ուր մնաց թէ զգա-
ւառինսն։ պատճառելով զպատճառս մե-
ղաց՝ թէ ազգականին եմ անցնելոյն և կամ
թէ փոքրաւորին. և այլք թէ գաւառա-
կից եմ նմա։ Մոռանումք զքաղաքօրն
միշտ. որք վր մոյ դահճականի զդմ և
զհաճատն փոխանակն։ Ոչ ունինք ան-
ճառ կարգաւորք՝ զղջին տանէ ՚ի տուն
և պատուեն կեղծիւք զպարզամիտսն և
զշեղջուկսութիւն մեղօք։ Որքան են որք

զՔր̃ եկեղեցիս և զվանորայս արկա
նեն՚ի ներքոյ հարկաց և տոկոսաբար դ
պարտուց. այլս աճապականց առնելով.
Սոքա են կայ, պ̃տ նեւըն և աշակերտք
գերաքրիստոսին. որդիք աքարեան,
կողոպտիչք տաճարին այ̃. քակտիչք
խաղաղութե̃ն և բորբոքիչք խռովու
թե̃ն։ Այսոցիկ պատճառն զինչ, եթէ
ոչ փառասիրութի̃ նախանձ և ագա
հութի̃. զայս ծրելով զմեզ դատեմք
և ոչ զայլսն. զի՛ կայ մեր և զարտա
քինսն դատելոյ։ Որոց ամենից տր̃
այց արասցէ. և զբարիսն օրհնեսցէ
և զօրացուսցէ. որ գիտէ զա̃մ ինչ
տնօրինել ըստ իւրում կարգի։
Սմա̃ փառք և գոհութիւն։ Իսկ ՚ի
հազար հարիւր յիսուն և հինգ թուա
կանին՝ Նորոգեցան սագերն սրբոյ կա
րապետի գեղեցկայարկ տաճարին,
և սրբոյն ստեփաննոսի։ Նոյն ամի
սարգիս վարդապետն՝ որ էր՚ի մեր գա
ստանես, այր խոհեմ յոյժ, և քաղց
րաբարոյ, Նորոգեաց սրբատաշ քա

բանիւք կրամածիւք զեղըդոտի լու-
սաւորչաշէն վանացն զազգերն Հան-
դերձ ոսկւովք շինածովք։ Իսկ անըն-
դունակ ըլալ 'ի համանմանեաց վերո-
գրեցելոց՝ զբովանդակ շինածոյն
ծախսն իւրն հոգաց և դարձաւ յա-
ռաջին վանսն մեր, և անդ փոխեցաւ
առ բաղձալին իւր. որոյ հոգւոյն տէր
ողորմեսցի. և դասեսցէ ընդ սրբս իւր։
Իսկ այսպէս զառօրեայ կեանս դա-
նատխուր գիմօք և մշտ փորձութե-
անցուցեալ կայաք յոյժ տառապանօք.
զմխիթար իմր զհաց ուտելով և զըմպե-
լիս արտասուօք խառնելով։ Սակայն
տն փառք՝ և որբ կարապետին իւրոյ
շնորհ. զի թէպէտ մեք այսպէս՝ այլ
զօրութիւն տյ՝ օգնէր յամի. և սրբոյ
տանն իւրոյ աճէր օրըստօրէ վայել-
չութեն պայծառութե։
Իսկ կեցեալ մերս տառապելութիւն
ըստ այսմ իսկ եղանակի որպ գրեցաք՝
էհաս 'ի թիւն ռճծը։ Իսկ էր սովո-
րութե 'ի հարցն առաջնոց մերս գա
ծե Ճա

Հռոմանի, զի 'ի ձմեռնային եղանակին շրջէին աշխատութե քարոզել ըղ բանս ածայինս ուր կամէր եւ յաջողէր հոգին ած · եւ 'ի գարնանային հրոսակին դառնային անդրէն 'ի սուրբ ուխտն · Ըստայսմ սովորութե եւ մեր 'ի սոյն ամի անդրափոխեալ 'ի գնացս քայլից գոտից մերոց ընթացս՝ դարձաք 'ի մր վանքն 'ի տեղեացն յորս շըրջէաք · եւ պատահեալ եղբարց 'ի մեծահրաշի կիրակէումն, կատարեցաք զսբ պատարագն եւ փառաւորական գոհաբանութիւն մատուցաք միոյն այ · որ արժանի արար տեսանել միւսանգամ զսբ դամբարան սրբոյ մկրտչին, եւ զայլոց սրբոց · եւ զեղբայրական գումարս ։ Եւ իբրեւ առեալ զօգեպահիկ կերակուրն զետեղեալ լինէաք իւրաքանչիւրքս 'ի սահմանեալ մենարանս՝ իբր սակաւ ինչ ջունջ առնուլ, եւ 'ի թոյլ տկարութե չեւին խնամոյն վս մերս պարտականութե այն քաղցրարին հողմոց ներհակաց պատահեալ

մի

միմեանց 'ի ներքոյ երկրի, յանկարծ
իսկ թնդմամբ շարժեցաւ երկիր 'ի
հիմանէ անտի սկսանելով յեկեղեցեաց
գաւառէն և հասանելով առ մեզ:
Ո՜հ և եղուկ ժամուն այնմիկ թէ
զինչ գործեցաւ, և որպիսի թշուառու-
թիւք զմեզ պատեցին: զի այնքան ահա-
գինէր շարժումն, որ զանշարժելի լե-
րինսն 'ի միմեանս հարկանէր. և զա-
հագին մեծամեծ վիմսն պատառէր:
և զգնացս գետեցին աղբերաց արգե-
լեալ 'ի բազում ժամս 'ի ցամաքութեն
փոխէր զտեղիս: զի տեսօղք ոմանք
ստուգելով ասացին թէ՝ առ ի վայր գը-
նացքն եփրատայ ահագին գետոյն Ը
կրունկն դարձեալ՝ ջուրքն Ը երեսս
դաշտին ափունքն: Եւ մինչ վաղվա-
ղուկ երկիւղս էր շուտափութութե
հանդերձ ամ՝ միաբանիւք իւր ար-
հայիւր՝ արտասուաթոր հառաչմամբ
ասայէլի գնացին զ՞ն գրեթէ արտաքս
ոստեայք ութ մղ՞մղոնկ ապրեալ 'ի յոր-
սոյ, բացայք զաչս մեր եկաւեցաք 'ի

տե

տեսանել զբարձրագիտակ կաթողի
կէ որբոյ կարապետին՝ և ահա ոչ է
րևիւր. զի անկեալ էր յերկիր. ընդ ո
րում և այլ շինուածք մեծի ուխտին
քայքայեալ և կործանեալ էին ։
Յայնժամ համրացաք ամենեքեան և
ոչ կարացաք խօսել. սգաւորեցան
սիրտք մեր և այլագունեցաք 'ի դէմս
'ի վերայ ահագին սաստկութեանն ։
Եւ դիմեցաք անտի 'ի բարձր բլուրն
արևմտեան որ հայի 'ի վ՟ր վանիցն և
առ տաճարին, և տեսաք զնոսա ոչ ո՟պ
յերեկին եկեղեցւոյն, այլ յայլ իմն
դարձեալ կերպարան ։
Եւ անդ ես առ հասարակ ամենեքեան
յարտասուս հարեալ լացաք մեծա
կական ողբով 'ի հարուստ ժամս.
Մինչ գրեթէ յառ հասարակ ձայնէ
կրօնաւորացն գոչմանն՝ անբան տա
րերքն յողբալ դիմէին ։ Եւ իջեալ
անտի 'ի հողաբլուրն անցաք առ դամ
բարանօք մարմնով մեռելոցն աւաղե
լով զկեանս հոգւով մեռելոցս. և

 Մեա

մնացաք անդ 'ի կողմն Հիւսիսոյ զե-
րիս աւուրս առ Հուպ վանիցն։
Յետ զկնի երից աւուրց՝ եկին Հասին
'ի մուշեղաշինոյ մար լուլուանէն և գա-
տաւորէն արք. որք տեսեալ զխրան
ծանուցին մեծի խանին որ 'ի բաղէշ։
և մեր գնացեալ ընդ նոսա առնուլ
հրաման և շինել զանկեալսն։ Նա հաս
յօգնութիւն մեզ կարապետն և քաղաքա-
ցւոց մեր զսկիրտ բռնակալին որ են
հրաման նորին կերտելոյ։ Մեկայն
կարի շատ տառապանս կրեցաք 'ի խըռ-
տասիրտ ազգէն մարաց։ և այն զի խը-
գտանիւր առ ձեռն պատրաստ 'ի մեր
ձակայ տեղիսն որ ինչ պիտոյ էր 'ի
նիւթ շինուածոյն. վասն որոյ յոգնս նե-
ղութիւնս և բազում գրամարծութիւնս
գտանէին իրքն։ Բայց 'ի խնամոցն Այ
երթեալ ընդ կողմն Հիւսիսոյ Հաստա-
նելով յաղթիւրն բարեհամ, անցանե-
լով զձորն որ առաքելոց և առագա-
կան ակունք աղի՝ ելանելով 'ի կա-
տար նոյն լերինն քարքէնյ ընդ մէջ

ծթ գնա

գնալով երկուց բարձրահատար գա
գաթանցն, և ի շանելով զառիվար միւ
սոյ կողման վայր աւանելով ընդ ջրոյն
կողմն որ կայ հանդէպ մանդակունեց
գաւառին յարևմուտս շամունեաց ·
գտաք անդ միոպէս տեսակս քարանց·
և բերեալ ընկեցաք զկաթողիկէն գե
ղեցկաշինդակ յօրինմամբ · Նմանա
պէս և գաւիթ կամարակապ քարեայ
սեամբք · և զանկակատուն կաթողի
կեայ խաչաձև պատեալ և մ̃ր հոգւոյն
սեղանին զարդարել ։ և այլ ընծայք
ևս ըն չափու՝ Թանապիք և խրձիթք
'ի փառս այ̃ ։
Սակայն եկ և կրկնակի լաց զկրկնա
ձեռքս Թէ որքանեաց բարդութեանց
պայսուց անկար'ի նեղքս · որոյ վասն
լեալ 'ի մ̃ր ուխտէն տարաշխմ գնա
ցիւք գիմեցաք յայլ օտարական գա
ճառս ժողովել ողորմութիւն յանձա
սէր անձանց առ'ի Թեթևացուցանել
զպարտուցն ծանրութիւ ։ Իսկ այնպի
զաշուրջն գնացիւք հասաք յաջող
 մամբ

մամբ ամ յիմ ակնեցոյց արքայանիստ
կայսերայերն բազմամարդ քաղաքին
կոստանդնուպօլիս ։ Եւ վերադարձեալ
նորին առ նոյն ժամանակին նախահօ-
րոմն խաչակ ընծայեալ բազում մի-
բոլ զմերս ներհասութիւն · և յորդո-
րեաց զամենայն [illegible] · որք
եսուն զողորմութիւն յիշելիր · և զբա-
զում յիշատակս [illegible] սրբոյ տա-
ճարին · որովք և զարդարեցաւ սուրբ
վանքն ՚ի բազմագունակ [illegible] ։ և
գերազանցին [illegible] գերազանց
զարդուք հոգւոյն մարդոյ ։ որ չէր յա-
ռաջ բանէին ։ և մեք ամենեցունց եր-
յորդորիչ [illegible] և զեւ հայրս մեր
գրիգոր զշնորհութեան [illegible]
սրբակրօն ։ Ընդ մեզ յամի ՚ի սկզբ
բանս անար և [illegible] և զբայրն իմ
աբրահամ վանական և քահանայ
վարդապետ · որ է այժմ վերատեսուչ
և արժանաժառանգ առաջնորդ տա-
րօնոյ , և գահակալ սրբոյ ու խտին
այնորիկ ։ Իսկ և ներքսեւ ծերունի և
կա Ձ գ

Ճգնազգեաց վարդապետն . և յօհաննէս
վարդապետն . և այլ բազում կարգա
ւորք , սարկաւագունք և կրօնաւորք ։
Յուսկ և ես յետնեալ չըն չինս յօհան
նէս մեղապարտ խղճուկ պաշտօնեյս .
և 'ի բնէ գրաւեցեալ ծառայս ամէր
դեոյն . որ ահա՛ և զյիշատակարանս
իսկ ծրեցի ։ Եւ մինչ էաք 'ի բիւզան
դիոյս 'ի քաղաքս ամենակեցոյց՝ 'ի
ՌՃԿԲ Թվականին , բազում անգամ
հրաւիրմամբ և սաստիկ ստիպմամբ
ամենասէր ժողովրդոյ՝ և յորդորմամբ
տն խաչակայ պատրիարգի գահին
սրբոյն սաղիմայ՝ հարկեցեալ եղաք
տանիլ զողորմութն հաւատացելոցն
'ի տէրն երուսաղէմ և ծառայել ամե
նակոխ տեղեացն ։ և հասեալ մերոյս ա
նարժանութե 'ի կաթնամեղրաբուղխ
աւետեացն քաղք . մատուցաք երկրը
պագութն սրբոյ տաճարի յարութեն
Քի , մեծի Տամարան եկեղեցւոյն .
որէ մայր մեր և ծնօղ ըն արարչութե
ըն փրկութե և ըստ նորոգման . իսկ և

գաւ

գահ տիեզերածագ ը՟հանրածաւալ
կաթողիկէ ։ այլ և տուն և տեղի և օ
թարան, զինարան, գանձարան և բնա
կարան մարմնացելոյ բանին այ՟ ։
Սա է Թէպէտ ամ՟ եկեղեցեաց ասին
այսպիսիքս խոստմունս, սակայն համայնք
՚ի սմանէ ընկալան ․ և սովիմբ եղեն,
և են և լինելոց են ։ Զորօրինակ ամ՟
շարժեալք յանշարժ շարժողէն ․ ոպ՟
երկնայինքն յաթոռոյն ․ լուսաւորքն
յարեգականէն ․ էակք ամ՟ յանեղ էա
կէն ․ գոյացեալքն ՚ի միոյ գոյակէն ․ ան
հատքն ՚ի տեսակէն ․ տեսակքն ՚ի սե
ռէն ․ և սեռքն ՚ի սեռականագունէն ։
Սա է սա է որ մինչ վերինն սիօն զար
դարեալ իջանէ ՚ի սորինս՝ ժողովե
ալ ինքն զամ՟ եկեղեցիս, ոպ՟ մայր ըզ
զաւակսն աստեղանշոյլս և արեգակ
նափայլս՝ ՚ի ննարան և՛ ՚ի կաթնամա
տոյց մաքուր և լուսափիւռ ծոցի
իւրում ․ և հանդերձ զաւակօք ժողո
վեցելովք միանայ ընդ վերինն սիօն ․
և նովիմբ ը՟ փեսային իւր ։ Ընդ սմին

 մա

մատուցաք երկրպագութիւն և ծրու-
նական գահի սրբոյն յակոբայ • որէ
գահ հաստեալ ցանկալի տեղւոյ համայ-
նից և պարծանք սրտաման ազգիս և
լուսաւորչածին զարմիս ։ աւանդե-
ցեալ ՚ի տ̃նէ մերմէ յի̃ եղբօր իւրոյ
ըստ մարմնոյ սրբոյն և առաքելոյն յա-
կոբայ՝ նախկին եպիսկոպոսին այնր
աթոռոյ ։ Ուր կայ մերաքաղեալ ՚ի
կողմն հարաւոյ սրբոյ քաղաքին յա-
րեւմտային անկեան իբր զանշէջ արե-
գակն, լուսատու մշտ քառադեմ
կողմանց ։ ունելով յարևելս իւր ըղ-
սրբազանն շիրիմ մաքուր ծնողի հայ-
րածութ լուսոյն Մերձ գոլով նորին
սարսափելի տեղիք հրաշից տն մերոյ.
այսինքն է՝ աղօթից՝ քարոզութեանց, նա-
խատանաց՝ Ճաղանաց, և արփիատի-
տակ զագաթն գալլիլեայ • ուր երևե-
ցաւն մետասանից • ուստի և համբար-
ձաւ իսկ • որով և գալոցէ ։ Իսկ ՚ի հա-
րաւային կուսէ՝ գքաղաքն գաւթի՝
զձորն ողկուզաց և զեփրաթայ, և ըղ-

մբ այրն. և հուպ խոկ ինքեան ունե-
լով զՏէրն սիոն և զՏէրն փրկիչ:
Եւ ըստ կողմն հիւսիսոյ զկաթողի-
կէն աշխարհամատրան և զըղձալի բ-
լուր սրբոյն գողգոթայի· ուր կախե-
ցաւ խնծորն երկնային· և ձմլեցաւ
ողկոյզն ատփխագեղ: Յորում տարա-
ծեալ բազկն հզօր՝ զբ սղու ի խեր դի-
տելով ըստ հարաւ՚ի մէջ սրբոյ տաճա-
րիս այսորիկ: Եւ ըստ կողմն արևմ-
տից զվանս սբյ խաչին և զանապատն
մկրտչին: և ինքն ոպ ակն շափիւղայ
՚ի մէջ սոցունց վերաբազմեալ: պսա-
կեալ և փառաւորեալ: Ունի ներ ին-
քեան և զգանձն երկնային զգլու-
խ առաջին բաժակարբու մարտիրոսին
և սիրելի աշակերտին քի: Ընդ նմին
և զեղբ մարմին արդարոյն յակոբայ:
որքէն պայծառ լուսատուք ընդ հան-
րածական եկեղեցւոյն քի, և լուսա-
ւորիչք կրկին գոյութեանց մերոց:
Եւ մանաւանդ նախախնամիչք զու-
գակի կենաց մերոց· յաջ և յահեակ

քարոզիչք փառացն Յի․ որոց չէ բա
ճական բան գովեստից մարմնեղէն
շրթանց ։ Մի թէ անմարմինք ցան
կան հանդիսի սոցին՝ լեզու նիւթա
կան զխորդ կարիցէ վստահապէս
անդր հոլիլ ։ Բայց արդ եկ և լուր
գլուրս զարմանալիս, զի այսպիսեաց
երանելեաց քսամերձ գհեկալաց գահն
և աթոռապահաց յարկն, այսինքն մե
րոյիշեցեալ պարծանաց տեղին ամե
նից՝ տաճար սրբոյն յակոբայ գեղե
ցիկն և փառաւորն՝ այնքան միտօք
անշքացեալ եղածօք լցեալ եղև՚ի ձե
ռաց կողոպտիչ արծաթասէր մերայ
նոց չարասիրաց և սուտ անուն քրիս
տոնէից մեռեալ հաճատս ունողաց,
մինչ զի անհամեմատ գտաւ այլոց ցա
ճալեաց ։ զի որք հարինն զնա ազա
հութեանն ախտիւ՝ ոչ կամեցան թէ
ման առողջութեան կացէ՚ի նմա ։
Բայց յայսմ ամի յորում անդր էհաս
աւլ մերս նուաստութիւն զոր ի վերոյ
իսկ յիշեցաք՝ սակաւ ինչ շնչառու

 թե

թէ եղև սրբոյ տանն այնորիկ • զի 'ի
գրած եդեալ անօթք սրբոյ տաճարին
և տեղիք նորա, այսինքն պարտէզք և
եկեղեցին ասորւոց և 'ի մէջ յարութեն
միջի կանթեղքն որք առաջնակամ է
դեալ կային 'ի գրած, ապատեցան շնոր
հօք տն ։ Արդ 'ի նոյն ամին 'ի մէջ զատ
կին մինչ ուղարկեցաք զբոլոր ուխ
տաճորսն՝ և մնայաք գալստեան միւս
ամի ուխտաճորացն կրկին օգնութե
'ի բիւզանդիոյ, պատմեաց անտանօր
լուսարար սրբոյ տաճարին՝ զտեսիլս
հիանալիս • թէ 'ի հիւսիսոյ կողմանէն
եկն սաստիկ կարկտախառն հեղեղ.
և ողողեաց զգմնձատուն սրբոյ աթո
ռոյս, և զտեղի սրբոյ գլխադրին ։
Պատմեաց և այլ ոմն քրիստոնեայ 'ի
նոյն աճուրսն, թէ տեսի զկաթողիկէ
սրբոյ տաճարիս այնչափ խոնարհեալ՝
մինչ գրեթէ 'ի քակտիլ մերձենայր ։
Արդ մինչ մտախորհ լինէաք թէ զինչ
արդեօք ցուցանիցէն տեսիլքս՝ յետ
աճուրց ոմանց անցելոց եկն գուժ

բօթաբեր 'ի կոստանդնուպօլսոյ՝ Թէ
նաւն ուխտաւորաց յառաջ քան ըզ
ճանապարհորդիլն 'ի ծովն մեծ՝ խոր
տակեցաւ առաջի Արտակիոյ ։
Նաւ դա ձեալ 'ի բիւզանդիա զայլ
նաւ փրկեցին․ և նա ես յետ քանիմի
աւուր մինչ 'ի տեղի բերաւմ էր հա
րաւ 'ի սաստիկ հողմոյ և բեկաւ ը
ողն․ Նաւ լուեալ զայսպիսի գուժալի
լուր՝ յիշեցաք զբանս տեսլեանցն և
ապուշ մնացաք ։ և մինչ յայս վարա
նէաք՝ էհաս այլ իմն լուր չար քան
զառաջինն թէ ահա ընդ ուխտաւո
րացն գայ անյագն 'ի չարիս բէլն եւ
կըլորդ՝ պայըքէսէրացին փոխանորդ և
վէքիլ․ և յետ պակաւ աւուրց եկն է
մուտ 'ի մբ․ քաղաքն ունելով 'ի հոգի
և 'ի մարմին իւր զբազմութի լեգէոն
դիւաց ։ կրկին նաբուզարդանն և
չարագոյն քան զհրէայսն ։ զե նորա
զպատմուճան փրկչին մերոյ ձչ պա
տառեցին խնայելով 'ի նա, իսկ սա ա
մենևին անխնայ կողոպտեաց զզարդ

սէլ տաճարին․ մաշելով զնա 'ի հուր
և 'ի սուր։ որ ուտէր և մանրէր, և ըզ
մնացեալն առ ոտն հարկանէր ըստ տես
լեանն դանիէլի․ Մերկացեալն 'ի ձոր
հաց՝ մերկացոյց զխոկուհի հարսն նր
յամենայն զարդուց․ Օձալեզու պիղծն
որքան թանձեաց՝ թարսուրս կուտեաց
'ի վերայ բարեկրօն միաբանից։

Լցեալն ամ չորեօք զայս թարքառ
արձակէր առ ամենեսին թէ զինչ որ
ասեմ կամ առնեմ՝ մի խօսիք բնա
ճին։ Ոչ Նոր հրէայս և հին հեթա
նոսս եմուտ 'ի տաճարն մյ և եհեղ
շուրջ զնովաւ զարիւն ժահահոտ 'ի
բերանոյ իւրմէ։ Գոյին ընդ նմա և
այրաննեակք իւրապիսիք․ որք ոչ յայլ
երկնչէին և ոչ 'ի մարդկանէ ամաչէին։
որք 'ի վերայ հին չարութե իւրեանց
զոր անցուցին ընդ մեր տունն՝ նմա
և ս եղեն նպաստք չարութեն․ և ա
հեստաբանութե պատրեին զպարզա
միտ ազգս մեր։ Աւասի տեսել խեղճ
և ողորմելի միաբանից թէ 'ի քակտել

առեալ

առեալ է 'ի հիմանէ սուրբ տունն 'ի
ձեռանէ Նորին՝ եկին իմաստին լցեալ
զայս իւրեանց արտասուօք և եդեալ
զձեռս 'ի ծնօտի խորհուրդ բերեալ
'ի մէջի և հնարս իմացեալ կոտորե
ցին զկնիքն պարտուց. որով կնքէին
վէրիլ կոչեցեալքն անօրէնք ձեռնա
գիրս և տուին 'ի ձեռս այլազգեաց,
և առնուին գրամն 'ի նոցանէ ոպ թէ
փոխ սրբոյ տանն. և մխէին իւրենց
պիտոյից. որպէս և այս վերոյիշեցեալ
չորն առնէր զնոյն կերպ չարաչար
ագահութե. քան զառաջինսն. մինչ որոյ
գրեթէ կնիքն այն լինէր պտճառ պար
տուցն անձեռութե։ Իսկ յետ կոտորե
լոյ զկնիքն զայն՝ աղաչեցին զմեզ 'ի մի
բերան հարկադիր ստիպմամբ միա
բանիցն բազմութեք դառնալ 'ի Բիւ
զանդիոն և պատմել զաղէտ տառապ
ման տանն սրբոյ՝ և հնարս իմանալ
վն ազատման Նորին 'ի ձեռաց անյագ
կերողացն. և յառաջին պայծառութին
անդրադարձուցանել զտունն տիեզե

հ   րաց։

րաց։ Արդ մեր տեսեալ զխղճութիւն
տանն տառապելոյ՝ և զաղէտ գահին
այ և զաղաղակ միաբանիցն շարժե
ցեալ՚ի գութ․ քյ տանն այ որ միշտ
կայր սևեռեալ յոգի խմոյս անարժա
նութեն յառաջ իսկ քան զայսոսիկ,
որպ գրեթէ՚ի մանկութէ. ելեալ՚ի քյ
քաղաքէն հասաք առ՚ի բիւզանդիա։
և պատմեցաք զամ ազէտ նբ տանն ։
Արդ լուեալ սրանց բարեպաշտից քա
հանայից և իշխանաց և առ հասարակ
ժողովրդոց զտառապելութի և զկըս
կիծ սրբոյ տանն, որպ և իցէ հնարիւ
խորհուրդ առեալ՚ի միջի սրային զա
ռաջնորդութի բիւզանդիոյ՚ի վերայ
մերս խղճութե վասն օգտի և շահու
տանն սբյ. և թէպէտ չէր ախորժ մեզ
այս գործ, բայց առաք յանձն՝ զի
բաժանիցի երուսաղէմայն պատրիար
գութի՚ի կոստանդնուպօլսոյ որ եղև
իսկ առն յաջողմամբ. Արդ մեր յանձն
առնլոյ ըստ խնդրոյ ամենից զայսպիսի
գործ՝ հաճանութբ և հայցեածովքն

հա ամե

ամենից արտօրին զպատրիարգութի
սրբոյ գահին երուսաղէմի 'ի վր̅ ար
ժանաւոր անձին տն̅ Գրիգորի հօր
մերոյ երջանկի․ Որև նա հրամանաւ
ծայրագոյն քահանայապետին և մե
ծաշուք հայրապետի տն̅ Ղ̅ազարու
սրբազան կաթուղիկոսին ամ̅ հայոց՝
և հրաւիրմամբ բոլոր արամեանս գրո
հից եմուտ 'ի գերութի նեխծառայու
թիւն ամծաքնակ տաճարի և մեծի ա
թոռոյ սրբոյն յակոբայ։ Որք և այժմ
աւանիկ կամք 'ի պաշտօն ծառայու
թե̅ տն̅ զորութեան տանն սրբոյ կա
պեալք առ միմեանս հոգւով և մարմ
նով․ և եղեալք ողորմելոյ արժանի վա̅
փրկութեան սրբոյ աթոռոյն ։
Ի՛ւ յայսմ ամի որ էր թւին ՌՃԿԷ,
ազգն գաղմատացւոց և յունաց առին
հրաման 'ի թագաւորէն նորոգել զզ
հնութի աշխարհակեցոյց տաճարի
սրբոյ յարութեն ք̅ի․ ընդ որս և մեր
ընկալեալ զնոյն հրաման նորոգել զե̅
վերոյիշեցեալ ազգացն զքամրինն մեր

 'ի

'ի նոյն նք յարութեան տաճարին․ որ
կայ այժմ 'ի շինման և 'ի նորոգման։
Եւ մինչ սկսաք ժողովել ողորմութիւ
'ի բարեպաշտից տեղւոյս վն գործոյ
նորոգութեան սրբոյ տաճարին՝ յու
նիսի Իգ յանկարծ հանդիպմամբ 'ի
մէջ գիշերի անկաւ հրայրեցութի 'ի
կէտիկ փաշա կոչեցեալ սահման քա
ղաքիս՝ և յաՌՉս բազում բաժանել
այրեաց զբաղում տեղիս և զբնակու
թիւնս․ մանաւանդ զողորմելի ազգիս
մերոյ ջընջեաց զբազում տունս, և
կապեաց զամենեսեան յաղքատութե
ան յերկաթս։ որ և 'ի վերայ այսց դառ
նութեանց այրեաց զբազմամարդ և
զհոչակաւոր եկեղեցի սրբուհւոյ
ածածնին․ և խաւարեցոյց զլուսա
տու ակն մեր։ Բայց որ էհարն զմեզ
ըստ մերս մեղանաց, ողորմեցաւ դար
ձեալ ըստ իւրն գթութեան և ողոր
մութեան։ զի հաճեցոյց զգթասիրտ
սրբայն և ըղփոխանորդ նորին, որք
ետուն հրաման նորոգել վերստին

զնոյն

զնոյն եկեղեցին ։ որպէս ահա այժմ
կամք տն՛ 'ի վերայ գործոյ նորին շի
նութեանն՝ սպասելով կատարմանն ։
Որեւ 'ի սոյն վերոյիշեցեալ թվին որ է
ՌՃԿԸ, տնօրինմամբ հոգւոյն այ մեք
նուաստ ծառայք սն վերոգրեցել գրի
գոր եւ յօհաննէս սպասաւորք բանի
կարի եւ յայժ տենչանօք հրամանաւ
մեծի եւ տիեզերահռչակ ծայրագոյն
Քահանայապետին մերում ․ գահա
կալի սրբոյ ընդհանրածաւալ Առա
քելական Աթոռոյն՝ եւ լուսահեղոյս
Գահին Սբ Էջմիածնի ՏՆ Աստուածա
տրոյ՝ Աբրահամ Պատրիարգին Եկա
թողիկոսին հօրն հասարակաց ․ ե
տուք տպել եւ լոյս ածել զգրգուկս
գոյս որ կոչի Ձենոբ պատմագիր ։
Զի գոնէ մօր մերոյ զմեզ ծնողի լը
մայեկ իմն ընծայեսցուք ․ եւ անբաւ
երախտեաց որդին Յօհաննու մկրտ
չին եւ սրբյն Գրիգորի զմեզ 'ի կեանս
կոչողին երբու կաթլիկմ աւնըէ
բեսցուք ։ Որոց գրաճեալեմք 'ի ծա
հդ ռայ

ուայութի անդստին 'ի մանկութենէ
անտի. և տեսանելեմք բազում անգամ
սքանչելիս հիանալիս 'ի սրբութենէ
նոցին ։ և երախտիս անբաւս ։ զորս
տեսաք և տեսանելոցեմք ևս ըստ
անհասելի յուսոյն մերոյ ։

Արդ որք ընթերցեալ զսա օգտիցիք
ինչ 'ի սմանէ՝ յիշեսջիք 'ի Տր զվեհա
փառ զսրբասէր և զբազմարդիւն ա
ռաքելաշնորհ քարոզն վերոյիշեցեալ
զվարժապետն մեր և զուսուցիչ ևըզ
հայրն իսկ մեր սնուցման ըս հոգւոյ՝
զտր Վարդան տիեզերալուր և զմեծա
բանութեան վարդապետն ։ և զմեզ
զնորին ձեռնասուն որդիքս հանդրձ
ծնողիւք մերովք ։

Յուսկ յետոյ քան զամ՝ զերկոսին
որդեակսն մեր զտէր թովմաս ևըզ
տէր երեմիայն ։ որք դեգերին միշտ
'ի գրուսն ընթերցմանց ածաշունչ
տառից ։ Եւ որք յիշէք՝ լիջիք յիշե
ցեալք 'ի Քնէ Այէ յուսոյն մերմէ
յաւուրն այցելութե հանդերձ ննջե
ցելովք ձերովք ։ Ամէն ։ հն Այի

[illegible]
[illegible]
[illegible]

ՌՃԿԸ

1157
551
1718

1168
551
1719

✠

Յիշատակարան տպողի ։

Օգնութբ̄ և կարողութբ̄ ամենազօր արարչին, և մաղթանօք ամեներջանիկ և միշտ կուսին Մարիամու ա̄ծածնին, նաև հայցմամբ սրբոյն Յօհաննու կարապետին, և սրբոյն Գրիգորի մերոյ լուսաւորչին, եհաս ՚ի կատար տպումն պատմագրքիս զոր Նորայ ՚ի ընդօրինակութեն բանասէր անձանց ։ Ի թվականիս ՌՄԿԵ ին ։

✠

Ի հովուապետութեան Գերագահ աթոռոյ սրբոյն Էջմիածնի, տեառն Եփրեմայ Երջանիկ Տէրեան և սրբազան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց ։

Եւ ՚ի պատրիարգութեան սրբոյ մեծի աթոռոյն Երուսաղէմի, տեառն Գրիգորի սրբազան և ա̄ծաբան արքեպիսկոպոսի ։

Նաև ՚ի վերադիտողութեան բազմա
մարդ քաղաքիս Կոստանդնուպօլսոյ,
վսեմական քարոզչի տեառն Յօհան
նիսի ածաբան վարդապետի։

✠

Ի տպարանի ամենամեծ դպրիս գրի
գորի մարսուանեցւոյ. ՚ի կոստանդնու
պօլիս քաղաքի. ընդ հովանեաւ սբ
Ածածնի բազմահաճաք
եկեղեցւոյն։

Որդեամբք և ծախիւք նորին հեղի
նակի տեառն Յօհաննիսի վերոյիշե
ցեալ րաբունապետի։

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա յիշեցէք ՚ի
տր զորդեակն իմ զշարօղ գրոց զր
գոյս զներսէսն, և զօրպազարկ յա
կոբ դպիրն. և զմիահար եսային. և
զփոքրիկ որդեակն իմ զթագվորն
համայն ննջեցելովք խմովք յիշել ա
ղերսեմ. և դուք որ միով հայրմերիւ
յիշէքդ՝ յիշեսջիք ՚ի նմանէ յաւուր ար
դար դատաւորութեան նորին։

Ամէն։

Հը Յանկ

Վասն մահճանն տիրանայ․ և պատե-
րազմին որ յեզր աղի ծովուն ։ ճ

Վասն գիտելոյ զպատճառ բերման
խաչին ծիծառնէոյ՛ի հայս ։ ը

Յիշատակարան ժողովողի պատմու-
թեանս ։ ճդ

Երգ տաղական առ սրբն Յօհաննէս
մեծն ՚ի մարգարէս ։ ճթ

Երգ տաղական դարձեալ առ նոյն
մկրտիչն Քի ։ ճը

Երգ տաղական առ սուրբն Գրիգոր
Լուսաւորիչն մեր ։ ճի

Յիշատակարան պատմագրա
բար ։ խդ

Յիշատակարան տպողի ։ հզ

ՎԵՐՋ ։